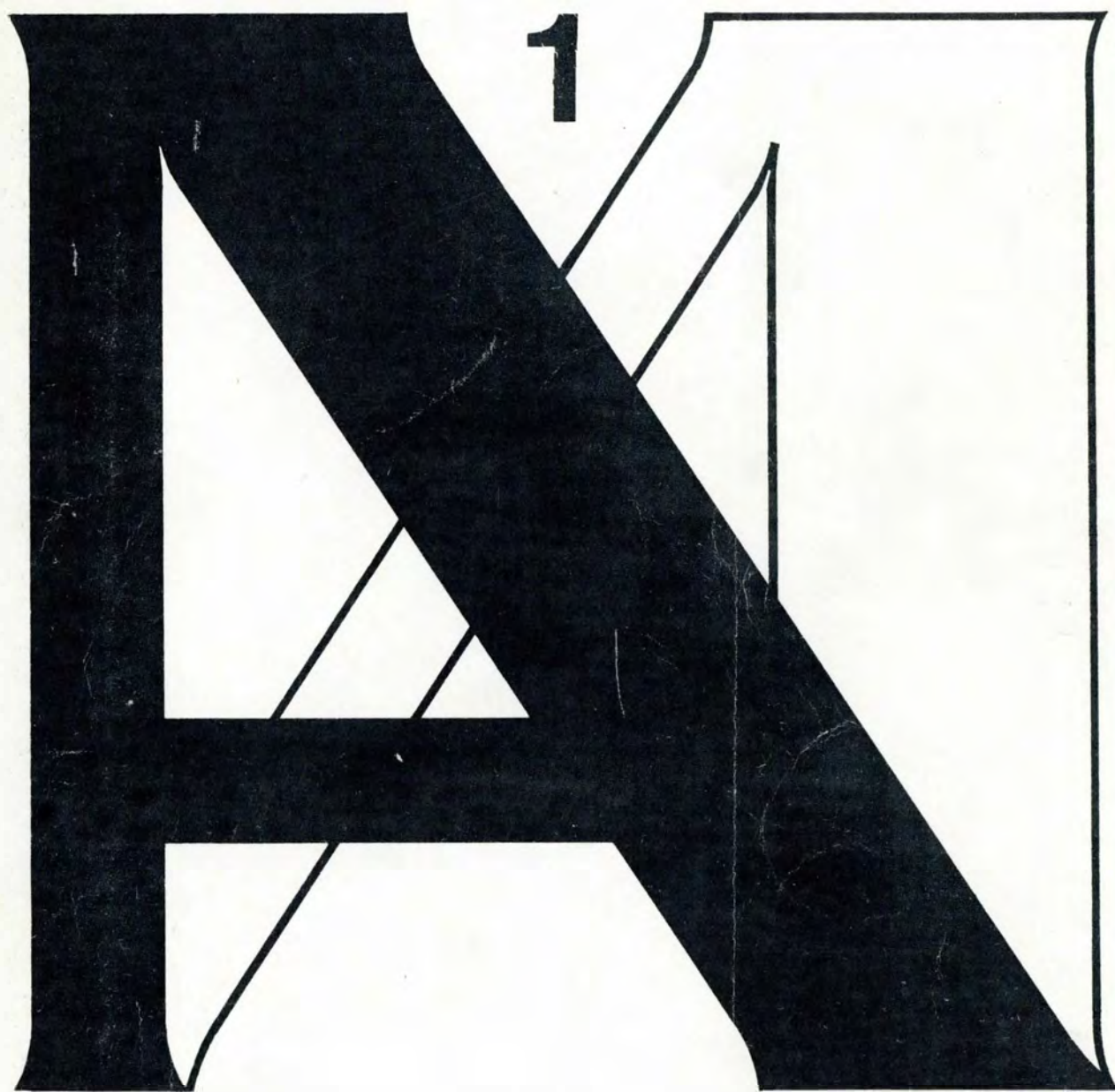

ALTERNATIVA

1

ALTERNATIVA

ČÍSLO 1

REVUE
PRO NEZÁVISLOU
POLITIKU

HNUTÍ ZA
OBČANSKOU
SVOBODU

PROSINEC
1988

OBSAH

Je čas vstoupit do politiky /Red./	str. 1
<u>ZE ŽIVOTA HOS</u>	
Pozvání k manifestaci 28. října 1988	3
Provolání k evropské veřejnosti	4
Prohlášení prozatímního koordinačního výboru	5
HOS na Slovensku	8
Setkání ke Dni lidských práv 10. prosince 1988	10
ONV Kutná Hora a Praha 3 píše Anně Marvanové	13
Noví účastníci HOS	13
<u>AKTUALITY</u>	
Programové prohlášení /Pavel Nauman/	17
Jak se nám zachtělo svobody /Eva Kantůrková/	22
Dopis Václava Havla F. Mitterandovi	33
Ustavení Čs. helsinského výboru	36
Druhá půlka žebříčku /Jaroslav Kalous/	38
Odpovídá A.N. Jakovlev	40
<u>STATI</u>	
Proměny československé a jiné /Jaroslav Šabata/.....	44
Symposium "Československo 88"	49
Duchovní prameny našich novodobých dějin /Bohumír Janát/	50
Dějinné zdroje čs. humanitní demokracie /František Samalík/	57
Československo 1988 - šance do konce století /Milan Šimečka/	64
<u>NÁŠ ROZHOVOR</u>	
s Rudolfem Battěkem: Pluralismus ? A jaký ?	71
<u>DISKUSE, POLEMIKA</u>	
Ož jim ve skutečnosti jde ? /Rudé právo/	88
Demokracií pro některé /Petr Uhl/	89
Kritika a solidarita /Luboš Kohout/	105
Co po manifestu ? /Jan Dus/	109
<u>BIBLIOGRAFIE</u>	
Cesta k nevolnictví /Friedrich August Hayek/	114
<u>Z DOPISŮ</u>	
Jan Zima	132
Marta Pecharová	133
Juraj Kohutiar	134
Jaroslava Richterová	135
<u>DOKUMENTY, KTERÉ NEZAPADLY</u>	
Volební program Pavla Wonky	137

Je čas vstoupit do politiky

"Čas dozrál k práci vpravdě politické. Vstupme do prostoru, k němuž lidé chovají všeobecnou nedůvěru vinou těch, kteří ho po desetiletí okupují svou diktaturou a svou nekompetentností. Tento prostor musí být rehabilitován. Politika se opět musí stát místem výrazu a uplatnění skutečných zájmů společnosti."

Těmito slovy začíná manifest "Demokracii pro všechny", vydaný 15. října v Praze, Brně a Bratislavě a podepsaný 126 občany, kteří se rozhodli ustavit Hnutí za občanskou svobodu - HOS. Společenství nezávislých iniciativ v Československu se tak rozrostlo o "sdružení svobodně vznikajících a žádnému centru nepodřízených politických skupin a klubů v různých místech naší republiky, v nichž se budou soustřeďovat lidé, kterým není lhostejná budoucnost naší vlasti, kteří jsou připraveni k otevřené rozpravě o všech politických otázkách, kteří respektují princip plurality a kteří jsou odhodláni se přímo politicky angažovat, ať už pořádáním diskusních fór na pracovištích či v obcích, prosazováním různých všeobecných i místních požadavků, úsilím o nezávislou kandidaturu ve volbách do zastupitelských sborů, či jinak."

Myšlenkám a cílům, které manifest předkládá jako východiska k úvahám i jako náměty k praktickému rozpracování se chce věnovat i naše revue. Široké spektrum samizdatových periodik, sborníků a časopisů chceme doplnit rozvíjením nezávislého politického myšlení v Československu. Nabízíme proto svoje stránky zpravodajství o činnosti Hnutí za občanskou svobodu, ale především tvůrčím diskusím o aktuálních společenských a politických problémech, návrzích a projektech. Nechceme se vyhýbat ani kultivovaným polemikám, a i když dáváme přednost podepsaným příspěvkům, neodmítneme ani pseudonymy, příp. autorské zkratky.

Je opravdu čas vstoupit aktivně do politiky a pokusit se o nápravu věcí veřejných. Vyčkávání, pasivita a lhostejnost by společenskou krizi jen dále prohloubily. Revue ALTERNATIVA je připravena rodící se Hnutí za občanskou svobodu aktivně podpořit. A chceme-li usilovat opravdu o demokracii pro všechny, musíme od počátku respektovat skutečnou pluralitu a toleranci k nejrůznějším názorům. O to se snažíme hned od prvního čísla naší revue.

Red.

Prohlášení

Oslavit výročí vzniku samostatného Československého státu je právem občanů této země; že to chtějí učinit důstojnou manifestací v místech spojených s jeho vznikem a připomínajících sedm desetiletí jeho trvání je přirozené; že oprávněně rovněž považují, že spontánní, klidnou oslavu připravují občanskými, v souladu se zákonem a nikoli podle sečuně připraveného scenáři, jak toho byli dosud vždy svědky.

K manifestaci dne 28. října 1988 v 15 hodin na Václavském náměstí pozvaly své stoupence a spoluobčany Charta 77 a další čtyři občanské iniciativy; chtějí si připomenout vznik Československé republiky před sedmdesáti lety a vyjádřit věrnost demokratickým a sociálním ideálům, které stály u její kolébky, a přihlásit se k občanským právním a svobodám, bez jejichž rozvíjení a praktického uplatňování společnost upadá duchovně i materiálně.

Podpisatelé signatáři Hnutí za občanskou svobodu, jež se dne 15. října 1988 ustavilo v Praze, Brně a Bratislavě, se v duchu svého manifestu Demokracii pro všechny k výšvě pěti občanských iniciativ připojují a plně ji podporují.

V sedmdesátileté historii naší republiky nemanamnal každý 28. říjen důstojnou oslavu jejího zrodu. Jistě, 28. říjen 1918 byl radostným a nadšeným uvítáním samostatného státu rozjímavými občany. Avšak byl i 28. říjen 1938, ZE ŽIVOTA HOS na ulicích Prahy došlo k napadení občanů, zavraždění, kdy tekla česká krev. Je naším nejvnitřnějším přáním, aby se takové barbarství, brutálna a nenávisť k svobodnému lidu nikdy a v žádné podobě do našich obcí a měst nevrátily, aby se 28. říjen znovu stal skutečným svátkem v s e o h občanů republiky. Naše setkání v tento den v Praze, ale také v Brně, na České ulici v 16 hodin i na jiných místech země bude proto důležitou akcí politické kultury jak pro jeho účastníky, tak pro orgány státu i sociální - akcí, kterou bude pozorně sledovat naše i zahraniční veřejnost.

V Praze, Brně, Bratislavě 23. října 1988

Signatáři Hnutí za občanskou svobodu:

Kudolf Bitták, Karel Binovec, Jan Černogurský, Václav Havel,
Tomáš Hradilek, Jana Hradilková, Jiří Kantárek, Ladislav Lis,
Anna Marvanová, Pavel Neuman, Jaroslav Šabata, Jan Štern,
Jáchym Topol, Saša Vondra

P r o h l á š e n í

Oslavit výročí vzniku samostatného Československého státu je právem občanů této země; že to chtějí učinit důstojnou manifestací v místech spojených s jeho vznikem a připomínajících sedm sedetiletí jeho trvání je přirozené; za oprávněné rovněž považují, že spontánní, klidnou oslavu připravují občané sami, v souladu se zákonem a nikoli podle scénáře připraveného mocí, jak toho byli dosud vždy svědky.

K manifestaci dne 28. října 1988 v 15 hodin na Václavském náměstí pozvaly své stoupence a spoluobčany Charta 77 a další čtyři občanské iniciativy; chtějí si připomenout vznik Československé republiky před sedmdesáti lety a vyjádřit věrnost demokratickým a sociálním ideálům, které stály u její kolébky, a přihlásit se k občanským právům a svobodám, bez jejichž rozvíjení a praktického uplatňování společnost upadá duchovně i materiálně.

Podepsaní signatáři Hnutí za občanskou svobodu, jež se dne 15. října 1988 ustavilo v Praze, Brně a Bratislavě, se v duchu svého manifestu Demokracii pro všechny k výzvě pěti občanských iniciativ připojují a plně ji podporují.

V sedmdesátileté historii naší republiky neznamenal každý 28. říjen důstojnou oslavu jejího zrodu. Jistě, 28. říjen 1918 byl radostným a nadšeným uvítáním samostatného státu rozjásanými občany. Avšak byl i 28. říjen 1939, kdy na ulicích Prahy došlo k napadání občanů, zatýkání, kdy tekla česká krev. Je naším nejvnitřnějším přáním, aby se takové barbarství, brutálnost a nenávist k svobodnému lidu nikdy a v žádné podobě do našich obcí a měst nevrátily, aby se 28. říjen znovu stal skutečným svátkem v š e c h občanů republiky. Naše setkání v tento den v Praze, ale také v Brně, na České ulici v 16 hodin i na jiných místech země bude proto důležitou zkouškou politické kultury jak pro jeho účastníky, tak pro orgány státní moci - zkouškou, kterou bude pozorně sledovat naše i zahraniční veřejnost.

V Praze, Brně, Bratislavě 23. října 1988

Signatáři Hnutí za občanskou svobodu:
 Rudolf Battěk, Karel Biňovec, Ján Čarnogurský, Václav Havel,
 Tomáš Hradílek, Jana Hradílková, Jiří Kantůrek, Ladislav Lis,
 Anna Marvanová, Pavel Nauman, Jaroslav Šabata, Jan Štern,
 Jáchym Topol, Saša Vondra

Provolání k evropské veřejnosti

Demokraticky smýšlející občané v Československu do poslední chvíle doufali, že sedmdesáté výročí vzniku republiky oslaví klidnou a důstojnou manifestací na historických místech Prahy, doufali, že projevy zástupců šesti občanských iniciativ budou uprávněným výrazem a zřetelným postojem společensky angažovaných občanů.

Ve chvíli, kdy píšeme toto provolání ve vynuceném úkrytu před policií, víme, že se tak nestane. Vládnoucí moc vystupňovala svůj odpor a nenávist k nekomunistické většině občanů této země a splnila svoji hrozbu: znemožnit a potlačit každý projev nezávislého demokratického smýšlení. Zahájila nesmyslnou provokativní represivní akci. Od rána dne 27. října 1988 začaly operativní skupiny Státní bezpečnosti prakticky po celém území republiky prohlídky bytů - vedené často nejbrutálnějšími způsoby - a zatýkaly či zadržovaly desítky občanů, kteří po léta vedou svůj spor a zápas s totalitní mocí o uplatňování lidských a občanských práv.

Cynismus a nestoudnost současných vládců je bezmezná. Způsob, jakým se dnes chtějí přihlašovat k tradicím a dědictví republikánské demokracie a zoufalá snaha získat přízeň národa, který jim nevěří, dokládá hloubku mravního a duchovního propadání.

Dívali jsme se na obrazovce do studených tváří nakomandovaných davů oficiální manifestace dne 27. října 1988 - do tváří občanů netečně sledujících ideové a názorové přemety řečníků. Bylo to trapné a nedůstojné - nebyla to oslava - spíše pohled na odcházející epochu totalitní moci se vši tragikou i komikou zároveň. Věděl a cítil to každý, kdo zná pravdu dějin sedmi desetiletí této země. Mluvit o vlasti, právu a svobodě v době, kdy stovky policistů v uniformách i bez nich zasahují proti občanům veřejně se přihlašujícím k demokratickým ideálům otevřené společnosti, aby den na to, 28. října 1988, tisíce dalších příslušníků bezpečnosti drasticky a bezohledně postupovalo vůči účastníkům manifestace, je projevem ideové a mravní zvrácenosti, ale současně i bezradnosti. Dnešní vpravdě lidová oslava státního svátku vyjádřila ducha celo-

národního hnutí občanů za politická práva a svobody.

Zásah policie v ranních hodinách 27.října byl veden také proti signatářům manifestu Demokracii pro všechny, kteří se přihlašují ke Hnutí za občanskou svobodu. Vládnoucí moc je pravděpodobně bude chtít obvinít, obžalovat a postavit před soud. Byla by to rukavice hozená do tváře demokratické Evropy ve chvíli, kdy úsilí o konsensus celoevropského mírového soužití je doménou všech mezinárodně politických jednání. Drastický postup vládní moci vůči vlastním občanům je nepochopitelným podmínováním tohoto úsilí. Vlády nejen evropských států budou muset znovu a pečlivě zvážit věrohodnost slov a činů nynější československé vlády.

Vyzýváme evropskou veřejnost i představitele zemí zastoupených na vídeňské konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, aby nedopustili další zastrašování demokraticky smýšlejících občanů v naší zemi a současně svým protestem zabránili trestnímu stíhání a věznění příslušníků všech občanských iniciativ.

Žádáme okamžité propuštění zatčených a zadržovaných občanů!

Jsme přesvědčeni o svém právu i objektivní společenské nutnosti rozvíjet a naplňovat demokratické humanitní ideály a myšlenky prvního prezidenta republiky T.G.Masaryka, na něž navazuje i manifest Demokracie pro všechny.

V Praze 28.října 1988

Signatáři manifestu
Hnutí za občanskou svobodu
Rudolf Battěk Ladislav Lis

P r o h l á š e n í
prozatímního koordinačního výboru Hnutí za občanskou svobodu

Zveřejněním manifestu "Demokracii pro všechny" vstoupilo dne 15.října 1988 do života "Hnutí za občanskou svobodu". Manifest podepsalo 120 občanů z Čech, Moravy a Slovenska. Dvanáct signatářů dalo k dispozici své adresy, aby i další občané, kteří s cíli a návrhy manifestu souhlasí, na ně mohli posílat své podpisy, podněty a kritické připomínky.

nám způsobem, přetlumočili tyto pisatele jako výzvu k teror-
ru a násilí.

Manifest charakterizuje vznikající společenství jako volné sdružení lidí, kteří se chtějí zasazovat o uskutečňování předložených návrhů, mimo jiné i o rehabilitaci politického rozhovoru a politické kultury v naší zemi. V duchu Masarykovy devizy, že demokracie je diskuse, je i text otevřen všem dalším návrhům i případné věcné polemice. Nikde se v něm nevyzývá k nepořádkům, násilí či nezákonným činům.

Dne 27. října 1988 byli v ranních hodinách téměř všichni signatáři manifestu odvedeni Státní bezpečností a drženi 96 hodin v celách předběžného zadržení. U signatářů, kteří dali k dispozici své adresy, jakož i u několika dalších, byla provedena domovní prohlídka a bylo s nimi zahájeno vyšetřování pro podezření z trestného činu pobuřování. Když stály desítky signatářů manifestu v Ruzyni a podobných zařízeních čelem ke zdi s rukama předpisově na zádech, mohli přemýšlet o tom, zda se stěnou je možno vésti dialog. A byli mezi nimi lidé, kteří si získali svou prací mezinárodní věhlas a každá rozumně spravovaná země by se jejich jmény pyšnila. O nevybíravosti celé akce svědčí i fakt, že po čtyři dny byl ve vězení držen jedenasedmdesátiletý spisovatel a překladatel Zdeněk Urbánek a policejního zásahu nebyla ušetřena ani pětacosmdesátiletá profesorka Božena Komárková z Brna, lidé vysoce kultivovaní a z té duše dobří. Spolu se stoupenčí ostatních nezávislých iniciativ bylo v Ruzyni v celách předběžného zadržení na 90 občanských aktivistů, v celé republice se jejich počet odhaduje na 200 až 300 lidí.

Rudé právo z 31. října 1988 v článku panů Kojzara, Podzimka a Waltera nazvalo manifest kontrarevolučním pamfletem a zcela zkreslilo jeho návrhy. Například podnět, aby lidem, kteří o to projeví zájem, bylo umožněno založit rodinnou farmu, což je dnes v SSSR věc běžná, interpretovalo jako výzvu k parcelaci zemědělských družstev. Návrh na obnovu soukromého podnikání v určitých oblastech výroby a služeb, který v podstatě odpovídá maďarským projektům i praxi, je prý také kontrarevoluční. Radu, aby občané, kteří souhlasí s programem manifestu, jej podpořili svým podpisem nebo jiným vhodným způsobem, přetlumočili tito pisatelé jako výzvu k teroru a násilí.

Je to zkrátka stará známá písnička, která vždy předcházela zatýkání a politickým procesům. Namísto odstraňování chyb a systémových vad se znovu výrazně projevuje snaha odstranit a zastrážit jejich kritiky. Je to však tím nerozumnější, že značná část naší veřejnosti - zejména důležitá část mladé generace - prožívá své nové občanské sebeuvědomění. Na jejich touhu po větší svobodě už nemohou být účinným lékem razantní represe, procesy a kriminály. Na tuto touhu je jediný lék - více svobody. A nazývat tuto část občanské veřejnosti "deklarovánými živly", tedy spodinou, jak označila například Čs. televize tisíce účastníků manifestace na Václavském náměstí, je nejen urážlivé, ale je to i politická pošetilost.

Hromadný zásah proti občanským aktivistům i proti manifestaci ve středu Prahy už mimořádně poškodil pověst čs. vedení i pověst Československa v očích demokratické veřejnosti. Například Ota Handl z Bruntálu píše 1.11.1988 v Rudém právu, že se na hlasy ze zahraničí nesmí dát, že jsme přece suverénním státem. "Cožpak se někteří naši lidé nedokáží zbavit pocitu malosti?" volá. Jakoby národní velikost spočívala v bezohlednosti policejních zásahů proti kriticky smýšlejícím občanům!

Byl by jakýkoliv pokus kriminalizovat signatáře manifestu "Demokracii pro všechny" a postavit je před soud, by byl nejen u nás, ale i v Evropě a ve světě hodnocen jako záměrný úder zasazený snahám o mezinárodní dorozumění. Návrh na vytvoření pásma důvěry by tím byl definitivně zdiskreditován.

Prý manifest znamená - opět podle Rudého práva z 31.10. 1988 - výzvu k převzetí vlády kontrarevolučními silami.

Nikoli, HOS neusiluje o převzetí moci, nýbrž o to, aby Československo mělo správu a vládu poctivou a opravdu demokratickou. Návrhy manifestu "Demokracii pro všechny" nejsou proto motivovány touhou po moci, nýbrž po nápravě věcí československých.

Na závěr tohoto prohlášení děkujeme všem občanům, kteří se k nám i v této nelehké chvíli přihlašují, i těm, kteří nám vyjadřují své sympatie. Do dnešního dne se k manifestu

přihlásilo dalších 53 signatářů.

V Praze, Brně, Bratislavě 4. listopadu 1988

Za prozatímní koordinační výbor Hnutí za občanskou svobodu:
Rudolf Battěk, Václav Benda, Ján Čarnogurský, Tomáš Hradílek,
Ladislav Lis, Jaroslav Šabata

HOS na Slovensku

Účastníci Hnutia za občiansku slobodu sa zišli v Bratislave na prvej schodzi 11. novembra. V súkromnom byte sa stretlo 15 ľudí, ostrielení disidenti aj mládež, ktorej meno sa zatiaľ neobjavilo v samizdatoch ani v zahraničnom vysielaní. Každý dostal znenie Manifestu, ak ho nemal už skor.

Na úvod zazneli dva referáty, o politickej situácii a o bezpečnostných otázkach účastníkov Hnutia. V politickom referáte sa hovorilo o neschopnosti vedenia štátu odpútať sa od starých brežněvovských praktík. Na druhej strane, nevedno, či by našli dostatočnú odezvu v spoločnosti aj heslá o reformnom socializme zo 60-tých rokov. Je potrebná široká demokratická platforma, ktorá umožní diskusiu a konkrétne činy, vedúce k budúcnosti. Bezpečnostný referát poukázal na skutočnosť, že je zahájené trestné stíhanie "vo veci" Manifestu, ale zatiaľ nebolo vznesené obvinenie proti žiadnemu aktivistovi Hnutia hoci aktivisti sú známi. Režim zrejme taktizuje a sám si zatiaľ nie je načistom, ako má Hnutie potláčať. Nasledovali niektoré rady pre prípad výsluchov a iných policajných opatrení pre tých, ktorí doteraz nemali skúsenosti z tejto oblasti. V diskusii najskor všetci, starí aj mladí, povedali svoje osobné pohnútky pre účasť v Hnutí. Vysvitlo, že väčšina spájala nejakým spôsobom angažovanosť v Hnutí so svojim kresťanským presvedčením. Ďalej sa hovorilo o budúcej aktivite Hnutia. Živá debata sa rozvinula okolo nadchádzajúceho dňa ľudských práv a o tom, ako by si ho mali členovia Hnutia

pripomenút. Hámcove sa hovorilo aj o ďalších formách aktivity.

Nevytvárali sa žiadne formálne orgány. V tomto štádiu sú členovia schopní sa dohodnúť bez určovania formálnych právomocí. Prípadné dokumenty budú podpisovať vždy niekoľkí členovia a nemusia to byť vždy tí istí. Časom sa prirodzeným spôsobom vyvinú pravidlá vnútornej komunikácie v Hnutí a také pravidlá si Hnutie potom aj formálne schváli. Dohodol sa približný termín ďalšieho stretnutia.

Toto prvé stretnutie v Bratislave priviedlo k sebe ľudí s podobnou predstavou o demokratizácii našej spoločnosti. Spojili sa, aby dodali váhu svojej predstave a budú hľadať ďalších spojencov okolo seba. Svoje vyhliadky posudzujú realisticky a neboja sa ponechať budúcnosti súd nad životnosťou Hnutia.

Ján Čarnogútsky

Vyhlásenia Hnutia za občianskú slobodu na Slovensku

10. decembra si pripomienime Deň ľudských práv. V tento deň sa ľudia v našej krajine aj v iných častiach sveta zhromaždia, aby vyjádрили svoju vôľu po slobode a solidaritu s tými, ktorým sa ľudské práva zatiaľ upierajú. Kresťania na Slovensku vyjadria svoju solidaritu s nespravodlivo prenasledovanými modlitbami na večerných bohoslužbách.

My, stúpenci hnutia za občianskú slobodu, pokládame tieto zámery slovenských katolíkov za ušľachtilý a dotýkajúci sa svedomia všetkých občanov. Prípájame sa preto k nemu a usudzujeme, že by morálna váha tejto iniciatívy vzrástla, keby zahrnula aj účasť ľudí všetkých konfesíí a tiež ľudí nábožensky nezaložených, ale veriacich v hodnoty demokracie, slobody a tolerancie, ktoré nás spájajú. Nech 10. decembra všetci tí, čo sú prenasledovaní za svoje presvedčenie, tí, ktorí sú vo vezeniach pre to, že konali tak, ako im kázalo svedo-

mie, pocitía, že sme s nimi a že im prejavujeme svoju solida-
ritu.

Za Hnutie za občiansku slobodu:

Anton Selecký, Viliam Kováčik, Ladislav Šimek, Ján Čarno-
gurský, Milan Šimečka

Setkání ke Dni lidských práv

Štēte! štēte! štēte! štēte! štēte! štēte! štēte! štēte! štēte!

O Z N Á M E N Í

Oznamujeme, že dne 10. prosince 1988 se koná se souhlasem
ONV Praha 3 setkání občanů ke 40. výročí vyhlášení Všeobecné
deklarace lidských práv na Škroupově náměstí v Praze 3 v
15 hodin (blízko stanice metra Jiřího z Poděbrad/.

Tím se ruší původně vyhlášené místo setkání na Václavském
náměstí.

Za nezávislé iniciativy: České děti
Hnutí za občanskou svobodu
Nezávislé mírové sdružení -Iniciativa
za demilitarizaci společnosti
Charta 77
Výbor na obranu nespravedlivě stíha-
ných

Štēte? štēte! štēte! štēte! štēte! štēte! štēte! štēte! štēte!

Projev Rudolfa Battěka za NOS 10.12.1988 na Škroupově náměstí
v Praze

Spoluobčané, přátelé,

rád bych vás krátce pozdravil jménem Hnutí za občanskou svobo-
du. My všichni víme, že jedním ze základních lidských a občan-
ských práv je právo starat se o záležitosti obce, projevovat
zájem o věci společné, vyjadřovat se ke všem otázkám společ-
nosti.

Manifestem Demokracii pro všechny jsme se k tomuto právu
přihlásili. Nic v tomto manifestu není dáno "na věčné časy";

každá myšlenka v něm obsažená by měla být podnětem k diskusi a k dialogu.

Byla nám nepřímo položena otázka "oč nám jde". Odpověď může být stručná: jde nám o pokud možno bezkonfliktní přechod k otevřené demokratické společnosti, v níž právo občana svobodně "do toho mluvit" nebude garantováno jen některým, ale všem. Trváme na tom, že rozhodovat o nás bez nás už nelze.

Souhlasíme s názorem, že demokracie není anarchie. Jistě, demokracie je také odpovědnost za důsledky rozhodování. Ale demokracie znamená především občanskou a politickou rovnoprávnost. Nikomu nemůže být dáno uzurpovat si jednou provždy právo rozhodovat, řídit, vládnout. Každé takové právo se musí podrobit prověrce způsobilosti a důvěry. Ti, kdo důvěru ztratili, musí ustoupit nové volbě.

Víme, že přestavba této společnosti je objektivní nutností. Každá společnost potřebuje pravidla společenského soužití, jež jsou odvozena ze základního zákona státu - z jeho ústavy. Demokratický stát, který chce být právním a sociálním státem, musí mít také demokratickou ústavu. Posoudit a schválit návrh nové ústavy musí sami občané. To je jeden z našich bezprostředních úkolů.

Hnutí za občanskou svobodu je společenstvím pro demokracii - dosáhnout ji lze však jen aktivní angažovanou činností občanů. K tomu my všichni potřebujeme získat sebevědomí svobodných lidí, zbavit se zbytečného strachu a obav, mít víc odvahy promluvit vždy, když to situace vyžaduje a vědět, že úsilí o sociálně spravedlivou společnost a udržení demokratických principů soužití je úkol trvalý.

K tomu přeji nám všem hodně vytrvalosti. Děkuji za pozornost.

SPOLUOBČANÉ!

Demonstrace na Širokové náměstí - další jasnou odpověď na to, jak to myslí ČHART 77 a ostatní spoky se socialismem.

NEBOUJME SI DĚKOVAT!!!!

Je třeba jednat, když se drápy bojí!

Dělnický žižkov

Rezoluce z nezávislého občanského setkání ke Dni lidských
práv 1988

My, kteří jsme se sešli 10. prosince 1988 na Škroupově náměstí v Praze, abychom si připomněli čtyřicáté výročí Všeobecné deklarace lidských práv, žádáme orgány československé státní moci, aby v souladu se svými závazky:

- 1/ Propustili všechny politické vězně a zastavily všechny perzekuce nezávislých občanských iniciativ a sdělovacích prostředků.
- 2/ Uvedly československý právní řád v soulad s Všeobecnou deklarací lidských práv a Mezinárodními pakty o lidských právech a aby tato práva, včetně práva na svobodné šíření informací, svobodné sdružování a volné cestování ve své praxi respektovaly.
- 3/ Vydaly tiskem Všeobecnou deklaraci lidských práv i Mezinárodní pakty o lidských právech a postaraly se o jejich popularizaci ve školách a na veřejnosti.
- 4/ Umožnily společnosti skutečnou účast na přípravě nové ústavy a zřídily ústavní soud.
- 5/ Zahájily na základě jednatřicetibodové petice, kterou podepsalo víc než 600.000 občanů, seriózní jednání s církvemi, směřující k plnému zajištění náboženských svobod.

Vyzýváme všechny své spoluobčany, aby tyto požadavky podpořili. Nezávislé setkání, jako bylo dnešní, chceme pořádat pravidelně, abychom mohli průběžně sledovat, jak jsou naše požadavky plněny.

Po setkání na Škroupově náměstí našli někteří představitelé nezávislých iniciativ v poštovní schránce následující lístek:

SPOLUOBČANÉ!

Demonstrace na Škroupově náměstí dala jasnou odpověď na to, jak to myslí CHARTA 77 a ostatní spolky se socialismem.

NENECHME SI DIKTOVAT!!!!!!

Je třeba jednat, když se úřady bojí!

Dělnický Žižkov

17.11.1988

My, poslanci, funkcionáři a členové rady ONV v Kutné Hoře a ObNV v Praze 3 jsme se dnes sešli na společném zasedání, abychom posoudili výsledky naší dosavadní práce a poradili se o tom, jak v budoucnosti budeme naplňovat závěry jednání našich nejvyšších stranických a státních orgánů, abychom tak ještě lépe než dosud naplňovali trvale platný gottwaldovský odkaz, vše pro blaho každého poctivě pracujícího člověka.

V této souvislosti nás všichni, kteří jsme si vědomi odpovědnosti vyplývající z důvěry občanů, již se nám ve volbách dostalo, znepokojuje, že v naší společnosti stále existují skupiny lidí, které odmítají uznat výsledky práce našeho lidu za uplynulých 40 let a útočí na vše, co je spjato s principy socialistické výstavby naší společnosti.

Stanoviska a názory, jejichž jste nositeli a snažíte se je ve svých "manifestech" a na různých nelegálních shromážděních vyjadřovat, nikdy nepřipustíme a říkáme svoje rozhodné ne.

Návrat k buržoasním pořádkům je pro všechny poctivé občany naší socialistické vlasti nepřijatelný, tak jako je proces výstavby socialismu v naší vlasti, uskutečňovaný pod vedením KSČ, nezvratný.

Vše to, co jsme doposud vybudovali a budujeme v zájmu našich dětí, klidného a mírového života příštích generací si nikdy rozbít nenecháme.

Rady Okresního národního výboru
v Kutné Hoře
a Obvodního národního výboru
v Praze 3

Noví účastníci Hnutí za občanskou svobodu

Ke dni 15. října 1988, kdy byl Hnutím za občanskou svobodu vydán manifest Demokracii pro všechny, jsme shromáždili 126 podpisů občanů, kteří se k jeho myšlenkám přihlásili. Během uplynulých dvou měsíců jsme prošli zkouškou trpělivosti, občanského sebevědomí, vůle i odvahy nenechat se zastrašit rozsáhlými represivními akcemi moci proti našemu hnutí při oslavě 70. výročí vzniku Československé republiky, 28. října 1988 a ve dnech

11.-13. listopadu 1988, kdy se mělo v Praze uskutečnit mezinárodní sympozium "Československo 88".

Dnes víme, že toto úsilí nebylo marné ani z hlediska naší další činnosti. Zejména veřejné a úřady povolené setkání občanů ke 40.výročí vyhlášení Všeobecné deklarace lidských práv dne 10.12.1988 na Skroupově náměstí v Praze, které uspořádaly společně nezávislé občanské iniciativy, potvrdilo správnost rozhodnutí pokračovat v politické práci.

Nejsme zde proto, abychom destabilizovali společnost a mářili její přestavbu, ale nappak, abychom nedovolili pouhé předstírání zásadních změn v politickém a ekonomickém systému země. Jsme konstruktivním politickým seskupením a máme zájem na takovém přechodu společnosti k novým formám spolupráce a tvorby politických rozhodnutí, jež budou výrazem svobodné demokraticky projevené vůle všech občanů a ne jedné privilegované skupiny. Budeme v tomto směru trpěliví, ale i vytrvalí. Jedno je však mimo diskusi: čím dříve se vládnoucí moc zbaví falešné představy, že nikoho nereprezentujeme, že jsme jen nějaká zanedbatelná skupinka, a začne se všemi složkami společnosti jednat jako s rovnoprávnými partnery, tím větší šanci budeme mít my všichni - celá společnost dosáhnout nápravy a dalšího rozvoje. Bez svobodných občanů, demokratů či socialistů, křesťanů či liberálů nelze nalézt cestu ke všelidským hodnotám, jejichž význam v politice je dnes všeobecně uznáván.

Uveřejňujeme jména dalších signatářů manifestu a současně vyzýváme občany mající zájem o spolupráci v našem hnutí, aby se hlásili na adresy některých uvedených členů Prozatímního koordinačního výboru HOS:

Richard Adamíček, Alena Balcarová, John Bok, Alžběta Bachratá, Michal Bachratý, Antonie Boková, Otta Bednářová, David Bíma, Jan Brábec, Petr Božkovec, Blanka Císařovská, Stanislav Coufal, Jan Dus, Miroslav Drozd, Zuzana Dienstbierová, Josef Důbrava, Vojtěch Deyl, Jaromír Erben, Drahomíra Fajtllová, Jaroslav Fajtl, Robert Filip, Marcel Filip, Jiří Gruntorád, Jaroslav Gottwald, Slavomil Herynk, Zdeněk Holoubek, Robert Horák, Hedvika Hejdánková, Jana Hlavsová, Vladimír Hučín, Zdeněk Haštaba, Vlasta Chramostová, Jana Chržová, Heřman Chromý, Miroslav Jodl, Jiří Kuba, Milan Krumphole,

František KOs, Jiří Kostúr, Juraj Kohutiar, Petr Kúrka,
Jaroslav Kouřil, Viliam Kováčik, Jaroslav Kolčava,
Jindra Konečný, Anton Lukeš, Stanislav Milota, Josef Ma-
raczi, Jiří Marek, Jan Macháček, Waldemar Nickl, Michal
Novotný, Vladimír Novák, Dana Němcová, Jaromír Němec,
David Němec, Jaroslav Novák, Zdeněk Ohlidal, Jaroslav Opat,
Ladislav Pražák, Pavel Pech, Ilja Pravda, Viktor Parkán,
Oliver Polakovič, Michaela Pohanková, Michal Plecitý,
Miroslav Pokorný, Václav Petříček, Jaroslav Podrabský,
František Pavlíček, Marta Pecharová, Petr Pouba, Vladimír
Pavlík, Zbyněk Petráček, Jiří Pavlíček, Vladimír Říha,
Marie Říhová, František Slanina, Jiří Seidl, Ruth Šormo-
vá, Vladimír Šebek, Jana Šternová, Jiří Šlesinger, Jiří
Štamberk, Eva Štolbová, Karel Švorčík, Ladislav Šimek,
Vladislav Šimek, Bohumil Trčka, Ján Trstenský, Petr Tomí-
šek, Štefania Tekulová, Jiří Uhrin, Peter Uher, Květa
Vacková, Eva Vorlíčková, Jan Zima, Josef Zvěřina, Miloš
Zeman. Josef Žanta

Za Prozatímní koordinační výbor HOS :

Rudolf Battěk, Křižíkova 78, Praha 8 - Karlín ,18 600
Václav Benda, Karlovo nám.18, Praha 2 - 120 00
Ján Čarnogurský, Adlerova 10, Bratislava-Dúbravka - 800 00
Tomáš Hradílek, Zahradní 892, Lipník nad Bečvou - 751 31
Ladislav Lis, Šiškova 1228, Praha 8 - Kobylisy - 182 00
Jaroslav Šabata, Chorázova 3, Brno - 602 00

17. prosince 1988

PROGRAMOVÉ PROHLÁŠENÍ

/politický fejeton/

Karel Nauman

Máme psát programové prohlášení obyčejných lidí. Prohlášení, které by vyjádřilo smýšlení a přání těch, kteří nepatří žádné ideologii ani konfesi, kteří nekráčí ani pod prapory komunismu/ani realního nebo reformního/, ani za korouhvemi víry /ani katolické nebo reformované/. Těchto lidí je přece u nás drtivá většina, avšak jejich přání jsou také drtivě obyčejná: chtějí potravu a střechu nad hlavou pro sebe a svoje děti, chtějí žít, kde se jim líbí, jezdit tam, kde je to lepší, bavít se způsobem, jaký jim připadá zábavný; chtějí mít jistotu, že nebudou pronásledováni, když někdo něco kecne, že nebudou okrádáni /alespoň ne příliš/, že nebudou obelháváni /alespoň ne bezostyšně/; chtějí žít svoje životy a za to jsou ochotni i více či méně poctivě pracovat, respektovat zákony a občas se chovat i charakterně a projevovat iniciativu. Ideologiím nevěří a politika je jim synonymou špiny, prolhanosti a násilí.

Je nám porada. Takový program přece nikoho neuchvátí, zvláště když všichni ostatní slibují tu- i mimozemské ráje, bezmezná štěstí, všemohoucnost nebo alespoň **AKTUALITY** a nějaká slova.

A přece právě tento obyčejný program je to jediné, co máme poctivě nabídnout, a to ještě za cenu obrovského úsilí a neudržitelných obětí. Co svět svěřen stojí, vše lidé především o dvě věci: o místo v prostředky k životu. A jakousi takovou jistotu, že jim ty, ani život sám nebudou brány. I když se tedy nejedná o nic mimořádného, potíže je v tom, že jich byl a je dodnes většinou nedostatek - jak prostředků, tak bezpečí a v poslední době už i toče místa. Protože navíc osamělý člověk v tomto tláčku a nekonečném úpěch musí o uhájení a pokračování svého života nemít prakticky šanci, musí se chtít nechtě spojovat s dalšími. Tím se ale rázem z těchto prostých potřeb stávají vztahy a problémy značně komplikované, se kterými si lidé nevědí rady dodnes. Organizace společnosti a podmínky jejího přežití a rozvoje, ekonomie i politika, ale především základní kameny toho

PROGRAMOVÉ PROHLÁŠENÍ

/politický fejeton/

Pavel Nauman

Máme psát programové prohlášení obyčejných lidí. Prohlášení, které by vyjádřilo smýšlení a přání těch, kteří nepatří žádné ideologii ani konfesi, kteří nekráčejí ani pod prapory komunismu/ať reálného nebo reformního/, ani za korouhvemi víry /ať katolické nebo reformované/. Těchto lidí je přece u nás drtivá většina, avšak jejich přání jsou také drtivě obyčejná: chtějí potravu a střechu nad hlavou pro sebe a svoje děti, chtějí žít, kde se jim líbí, jezdit tam, kde je to těší, bavit se způsobem, jaký jim připadá zábavný; chtějí mít jistotu, že nebudou pronásledováni, když někde něco kecnou, že nebudou okrádáni /alespoň ne příliš/, že nebudou obelháváni /alespoň ne bezostyšně/; chtějí žít svoje životy a za to jsou ochotni i více či méně poctivě pracovat, respektovat zákony a občas se chovat i charakterně a projevovat iniciativu. Ideologiím nevěří a politika je jim synonymem špíny, prolhanosti a násilí.

To nám poraďte. Takový program přece nikoho neuchvátí, zvláště když všichni ostatní slibují tu- i mimozemské ráje, bezmezná štěstí, všemohoucnost nebo alespoň krásně znějící slova.

A přece právě tento obyčejný program je to jediné, co můžeme poctivě nabídnout, a to ještě za cenu obrovského úsilí a neúměrných obětí. Co svět světem stojí, šlo lidem především o dvě věci: o místo a prostředky k životu. A jakous takous jistotu, že jim ty, ani život sám nebudou brány. I když se tedy nejedná o nic mimořádného, potíže je v tom, že jich byl a je dodnes většinou nedostatek - jak prostředků, tak bezpečí a v poslední době už i to místo. Protože navíc osamělý člověk v tomto těžkém a nekončícím zápase o uhájení a pokračování svého života nemá prakticky šanci, musí se chtě nechtě spojovat s dalšími. Tím se ale rázem z těchto prostých potřeb stávají vztahy a problémy značně komplikované, se kterými si lidé nevědí rady dodnes. Organizace společnosti a podmínky jejího přežití a rozvoje, ekonomie i politika, ale především základní kameny toho

všeho: otázka moci, jejího fungování a dělby, fenomén spravedlnosti a morálka vytvářejí problémy, pro které vytekly již hektolitry krve a byly popsány tuny papíru. Přesto se stále zdá, že jsme na začátku, že dodnes nevíme nic nebo jen málo, a i to málo víme většinou jen tehdy, když se nás to přímo netýká.

Umíme si dobře představit, jak tento přístup pobouří mnoho ušlechtilých duší: jako by na světě neexistovala filosofie, literatura, náboženství a morálka a ochota lidí obětovat se pro myšlenku. Nepopíráme to, avšak zkušenost z historie nás učí, že všechny tyto hodnoty jsou nejen podmíněny existencí těch prvních, nevznešených, ale co horšího, dají se výhodně používat k jejich zakrývání. O principy a ideje se sice mohou vést spory, lidé se pro ně mohou hádat i nenávidět, ale pokud nejsou podloženy těmi, o nichž tak neradi mluvíme: ať už je to neuvědomělá animální xenofobie a touha po moci, či záliba v loupežnictví nebo zcela konkrétní spory o území, hmotné statky či ženy /neboť i ony -abychom ušlechtilé idealisty ještě víc zarmoutili - jsou a byly vždy považovány za prostředek k životu/, málokdy přerostou do skutečných konfliktů.

Třebaže lidé jeví určitý elementární smysl pro spravedlnost a poctivé jednání, je smutnou skutečností, že získávat či dokonce vyrábět prostředky k životu je většinou pracné a někdy i nebezpečné a že tady s výjimkou notorických dřičů a mravních absolutistů se každý snaží si je opatřit jinak, snadněji. Nejsnazší způsob ovšem je si je jednoduše vzít; takové jednání se však málokdy setkává u ostatních s porozuměním, a nebývá proto nejsnadnější. Proto také jen ti méně obratní a inteligentní to odedávna dělali a dělají proti vůli ostatních a jimi uznávanému řádu - loupeží, krádeží nebo prostým podvodem; ti obratnější se naopak snaží nastolit taková pravidla, aby se k nim dostali alespoň zdánlivě legálně.

Tato pohodlná a proto přitažlivá metoda má však jeden základní nedostatek: vedle již zmíněného rozladění ve společnosti funguje totiž jenom tehdy, když ji provozují jen někteří. Jakmile ji začnou používat všichni /nebo většina/, jsou pak nejen všichni /nebo většina/ oloupeni, okradeni a podvedeni,

ale zanedlouho není už také co loupit, krást a podvodně získávat z toho prostého důvodu, že touto metodou se potřeby k životu nevytvářejí /spíš ničí/, ale pouze mění majitele. A tak okradeni nejsou jen ti slabší, bázlivější a slušnější, okradeni jsou všichni i sám despota či vrchní loupežník: přes všechna privilegia, přes všechny loupeže má ve skutečnosti méně než obyčejný občanek uspořádanější, a proto i více prosperují obce. To platí kdekoli a kdykoli, ať se jedná o loupeživého rytíře středověku, žijícího ve srovnání s městským kramářem bídne ve své kamenné věži, nebo současného tajemníka či estébáka, který po celoživotním snažení, strachu o moc, intrikách a zastrašování ostatních si nemůže dovolit ani otřískaného mercedesa nebo cesty na Mallorku jako obyčejný listonoš kdekoli na Zápádě. /Příčiny, proč mu to tolik nevadí a ztotožňuje se i nadále s neúspěšným režimem, se pokusím vysvětlit v některém z příštích příspěvků./

Je to zkrátka otázka důvěry nebo chcete-li naděje; když nikdo nemá naději, že užije, co pracně vyrobil; že mu to nebude buď násilně ukradeno, nebo podvodně na základě vnučených "zvláštních zákonů" odejmuto, pak ovšem nikdo nic nevyrábí a každý se snaží dostat do cechu zlodějů nebo vládnoucích "zákonodárců". Kromě toho každý takový nerovnovážený nebo chcete-li nespravedlivý systém je nestabilní a potřebuje ke svému přežití mocný /a samozřejmě neproduktivní/ zastrašovací aparát. Čím je systém nespravedlivější, tím musí být i zastrašovací aparát mocnější a musí i více parazitovat na společnosti, a tak se roztáčí začarovaný kruh, ze kterého systém většinou neunikne.

Proto také podobné systémy po čase zaškakají /většinou ve válkách, které samy vyvolaly/ a lidé se pokorně vrací k pradávné myšlence určitých pravidel a řádu. Mezi těmito dvěma póly, mezi potřebou řádu a spravedlností a mezi sklonem je porušovat klopýtá lidstvo po celou svou historii a všechno, čeho za ty tisíce let dosáhlo, byly více či méně podařené kompromisy na této cestě. Proto i každý politický program - alespoň ten upřímně myšlený - je vlastně jen hledáním metody, nebo řekněme otázkou technologie, jak úspěšně sloučit odvěkou lidskou potřebu svobody a spravedlnosti s neméně odvěkou touhou po moci a výhodách z ní plynoucích.

Teoreticky to víme: Už nejméně dva tisíce let se lidem říká, že nemají krást, vraždit a křivě svědčit, už nejméně dvě stě let lidé věří, že ve vlastním zájmu mají dodržovat konstituci a respektovat názory druhých, a přesto se vesele krade, vraždí a lže dál, a konstituce se stala prostředkem útlaku.

Nečekejte proto od nás nic než banality, než opakování toho, co bylo už tolikrát řečeno. Přesto však stojí za to o tom mluvit a psát znovu a znovu. Ani ne tolik o cílech - ty jsou jasné, ale spíš o cestách k nim vedoucích - a ty jsou naopak spletité a nezáživné. Tak jako je mechanismus despotie jednoduchý jako dobře umístěná facka /a stejně tak neproduktivní/, tak jako je vládnutí pomocí teroru /česky strachu/ prosté jako princip elektrického ohradníku pro krávy, tak naopak je složité řídit moderní společnost směrem ke spravedlnosti, nezávislosti a efektivitě. Struktura takové společnosti je natolik komplikovaná a podmíněná tolika předpoklady, že se v tom opravdu vyzná jen několik odborníků a ani ti se často nemohou mezi sebou dohodnout. Nemůžeme se proto ani divit, když to mnoho lidí odrazuje, když většina raději snáší nespravedlnost a útlak, než aby si namáhala hlavu a podstupovala riziko, což je také hlavní příčinou, proč je demokracie přes všechny svoje výhody, přes svoji efektivitu a všeobecnou popularitu stále ve světě tak vzácná a proč se stále rodí nové odrůdy despotií.

To však nic nemění na skutečnosti, že právě demokracii západního typu se přes všechny její nedostatky zatím nejlépe podařilo zkoořdinovat tu nesmírnou množinu zájmů a vzájemných vztahů jednotlivých lidí a s nejmenšími ztrátami zapřáhnout vrozený lidský individualismus a sobectví do služeb celku. Že to stojí za námahu a rizika, dávno víme a víme ale také, že vznik svobody a demokracie má své předpoklady - přesněji řečeno kvality, jež musí mít lidé, kteří o ni usilují. Tyto předpoklady formuloval už před sto lety Havlíček tak jasně, že nemá smysl je vymýšlet znovu: " S t á l o s t , v y t r - v a l o s t a n e o h r o ž e n o s t p o l i t i c - k á /podtrženo Havlíčkem/ jsou vlastnosti, které nevyhnutelně národ míti musí, chce-li upevniti svoje právo a svoji svobodu." A o rok později k tomu dodal i druhou z podmínek: "Národ všeobecně vzdělaný nedá si křivdu činiti od jednotliv-

ců: neboť kde se najde ve světě ta moc, která by utlačovati mohla celý národ proti jeho vůli? Utlačuje-li se národ, děje se to vždy jeho vlastní vinou, /dovolují si podtrhnout já/ poněvadž jedna jeho část nevzdělaná, neznající svůj vlastní prospěch a cesty k němu vedoucí, vždy se dá nerozumně se svou vlastní škodou zneužívat k potlačení celého národa. Proto jest dle mého mínění jenom všeobecné vzdělání národu /podtrženo opět Havlíčkem/ jediný, pravý a hlavní prostředek, kterýmžto se jistě dojde ke svobodě trvanlivé a k právu."

Nezbývá tedy nic jiného, než do nekonečna opakovat staré pravdy. Nejsme tak geniální, abychom po dvousetletém provozu moderní demokracie vymysleli něco převratně nového, zvláště u nás, kde máme s demokracií tak neútrpnou zkušenost a kde navíc už padesát let vládnou právě takové novátorské ideologie, které přivedly / a možná ještě přivedou/ lidstvo na pokraj katastrofy. Po zkušenostech našeho století, snad nejhoršího, jaké Evropa za celou svou historii zažila, stojíme opět na začátku. V době, kdy teror se stal legitimním způsobem vládnutí a lež způsobem sdělování myšlenek, kdy poctivost se stala synonymem hlouposti a korupce běžnou normou, máme hájit něco, co většina považuje za zastalost, za přežitek ze slušných, leč nenávratně ztracených dob.

Dobrá, smiřme se s tím, že budeme hrát úlohu poctivých hlupáků. Nemáme z toho žádnou radost, jsme však přesvědčeni, že je to jediná schůdná cesta z našeho současného marasmu, první podmínka pro uskutečnění snesitelnějšího společenského pořádku. Víme, ovšem také, že je to cesta obtížná a dlouhá, plná nástrah a překážek ze strany moci. To však není to hlavní. Problém je v tom, že proti nám stojí obrovská síla: Nemáme na mysli poslední pohrobky myšlenek z dob, kdy ve třicátých letech téměř celá Evropa podlehla moru fašismu a totality, nemáme na mysli ani ty tisíce, které dodnes na této společenské chorobě parazitují, ani vojenskou sílu, ani "strategické zájmy" velmocí, ale ten obrovský masiv nedůvěry a lhostejnosti, který se v této zemi usídlil po porážkách v letech 1938, 1948 a 1968. Dokud milióny lidí, kterým plynou ze současného režimu jen nevýhody, nepochopí, že samo od sebe nic nestane, že nás nikdo kvůli našim demokratic-

kým tradicím tolerovat ani vysvobozovat nebude, že těch několik idealistických aktivistů, se kterými sympatizují, nic nevytrhne; dokud nepochopí, že jsou to právě oni - obyčejní lidé, kteří mají osud této země a společnosti ve svých rukou, nezmění se tady nic, a senilní pohrobci podivných mravů a chorobných ideologií tady budou poroučet dál, na věčné časy i bez Sovětského svazu.

Proto je tento program a konečně i celý časopis psán pro obyčejné lidi, neboť m y v š i c h n i dohromady se musíme znovu učit přemýšlet, musíme se učit demokracii, odpovědnosti a morálce, my všichni se musíme stát z obyvatel opět občany.

Poznámka: Toto je druhá, pozměněná verze téhož textu; možná horší, možná lepší než ta původní. To se však nedá posoudit, protože ta původní leží v regálech StB, zabavená 27.října 1988 při domovní prohlídce.

JAK SE NÁM ZACHTĚLO SVOBODY

Eva Kantůrková

Vzbudily mě divné zvuky, můj muž stál v pyžamu obklopen šesti muži v civilu vecpanými do naší haly, bylo čtvrt na šest; poznala jsem mezi nimi toho, který si říká Tichý. Mohla bych psát jeho životopis. Jako poručík dostal ze země básníka Jana Vladislava, mě před sedmi lety spoluzatýkal už jako nadporučík; proslavil se u mě tím, že se neostýchal prohlížet skříně se spodním prádlem; naposledy velel tomu, když nás vodili jako uličníky do antonů ze třetího fora Charty, a nedávno mi někdo říkal, že už je podplukovníkem. Oslovila jsem ho tak, neohradil se, budu ho tedy nazývat pplk.T. Celá léta jsem se držela zásady o státní bezpečnosti nepsat, kdyby mi prováděla nevímco; při prohlídce ženská osoba utrousila, že kdyby nebylo jich, neměli bychom o čem psát; ať tedy zakusí, jak chutná "glasnost".

Muže odvedli dva, jedním byl podplukovník Smolík z odboru vyšetřování StB; znamenalo to, že může být obviněn; byl čtvrtek 27.října. Já zůstala v bytě s povolením k do-

movní prohlídce v ruce a s nejasným vlastním postavením. Důvodem prohlídky a zadržení mého muže byl Manifest "Demokracii pro všechny", který vydalo právě vzniklé Hnutí za občanskou svobodu. Manifest podepsalo 122 lidí. Prohlídku povolila prokurátorka Fuchsová, o zabavení věci rozhodoval vyšetřovatel kapitán dr. Tomko, byl prohlídkou pplk. T. a jakýsi mladý příslušník, jehož jméno jsem na protokolu nerozluštila. Později se dostavila rázná žena, kterou jsem prvně uviděla na Engelsově nábřeží; Ivan Havel slavil padesátiny, před domem seděl v autě muž, který si říká kapitán Čermák, jehož životopis bych taky mohla popsat, a tato rázná dáma při perlustraci příchozích na úpatí schodiště rozhodovala, kdo smí nahoru a kdo půjde za roh do antonu. Žena důstojníkem StB a v operativě k tomu, to nás fascinovalo, Karlu Srpovi dala až se svěřepou hrdoostí své číslo i jméno, se stejným opojením svou funkcí se mi prohlásí večer, až mě zadrží, ale protože jsem jméno zapomněla, budu o ní psát jako o ppor. ...ové. Jako nezáúčastněného svědka s sebou přivedli dr. L. Procházkou z ONV Praha 5.

Prohlídku začali mými deštníky, rozebrali domácí telefon, chtěli bourat i kus zdi. Prohlídka zněla na mého muže, věci ale máme v bytě oba, dlouho trvalo, než jsem si tuto výhradu prosadila do úvodu protokolu; u mnoha věcí jsem se musela přit, že patří mně, ale ubájila jsem jen něco. Manifest ani nic s ním souvisejícího v bytě nenašli, zato mi zabavili rukopis románu Pán věže z roku 1980, chtěli vzít i rukopis o Husovi, vzali mi soubor esejí o Sabinovi, Durychovi, B. Fučíkovi, V. Černém atd., vzali můj referát na mezinárodní sympozium Československo 88 "Češství v Pamětech Václava Černého"; vzali Slovník čs. spisovatelů, Paměti V. Černého, které mi pan profesor osobně věnoval, a taky dvě různá samizdatová vydání sborníku vědeckých prací o Josefu Pekařovi, který jsem uspořádala. Zabavili i fotografii stuh ke kyticím, které jsme jako mluvčí v 85. roce položili na památná místa padlých amerických a sovětských vojáků i pražských barikádníků; do protokolu napsali, že na stuhách je text "Charta 77", ale už nedopsali, že se tam dá číst "sovětským vojákům". A vzali mi jiné unikátní památky; dopis spisovatele Jana Beneše, který se se mnou na dálku shodl v názoru na nemožnost mužů; slova jimiž

je text upoutal, zněla "Vaculíkovy jarní větry", čímž Beneš vůbec nemínil nic z Vaculíkovy veřejné činnosti, ale přece jim to nebudu vysvětlovat. Je mi líto, Jene, jstě opět v Huzyni. A taky vzali dlouhý dopis Františka Janoucha, jako profesor jaderné fyziky byl předloni v Sovětském svazu na vědeckém sympoziu a popisoval, co tam viděl a o čem mluvil s akademikem Sacharovem. Zabavení zdůvodnili tím, že dopis nese znaky množeného textu a nechtěli rozumět tomu, že Františkův počítač jinak psát nedovede. A zabavili mi i dopis československých intelektuálů představitelům sovětské kultury, přestože jsem upozornila, že nám na něj odepsal Andrej Sacharov.

Vyšetřovatel dr. Tomko, národností Slovák, se jinak choval korektně, u něčeho i uznal, že by zabavení volalo do nebes, i kouřit chodil na terasu. Taky se všichni zuli. I pplk. T., aš i že všichni stárneme a jsme moudřejší, několikrát uznal můj důvod, proč knihu nevízt, do prádla a do příkrývek nelezl, požádal o to mě. Zato Mladý Příslušník měl hlavu plnou nápadů. Jestli v tom vytrvá a jestli potrvá tentorežim, začal se mi před očima odvíjet další životopis. Může mu být mezi 25-30 lety, hlavu má malou, kulatou, krátce ostříhanou, kulaté tmavé oči se umějí rozsvítit koniášovským leskem. Je to prototyp nesolidnosti a podraznictví v pražské operativě StB a to, co o něm napíšu, jsem ochotna zopakovat do každého vyšetřovacího protokolu. Ze zásuvky už Tichým prohlédnuté znovu vyndal listiny k videorekordéru; věnovali mi ho prostřednictvím Tuzexu švédští spisovatelé; když jsem byla v jedenaosmdesátém roce zavřená za knihu, přijali mě za čestného člena svého Penklubu a občas si na to vzpomenou. Dr. Tomko mi zabavil všechny videokazety, i prázdné, s Čajkovského baletem v Pařížské opeře nebo s detektivkou Agaty Christie; a Mladý Příslušník vyhledal a dal zabavit i doklady o tom, že přístroj je řádně zaplacený a proclený. A se stejnou chutí přinesl na třídící stůl doklady, že mi má italská přítelkyně složila v bance 160 USD na osmidenní pobyt ve Florencii; neuvědomila si, duše svobodomyslná, že nemám pas, a teď nemám ani potvrzení o jejím daru, kdežto naše banka může s uloženými devizami volně disponovat.

Prohlídka získala na razanci, když se na pracoviště dostavila ppor...ová. Nezula se. A hrnula se zapisovat zabavené věci. Taky od té chvíle protokol ztratil povinnou přehlednost. Je jí mezi třicítkou a čtyřicítkou, je hodně široká v bocích, postavu má tuhou, je karyatický typ. Sukni ze zeleného sukna měla na bocích zdobenu velkými knoflíky, přes svetr sako z černé kůže, polobotky šedé, punčochy světlé. Kroky dělá dlouhé, rázné, pohybuje se negraciálně, ale mrštně, řeč má úsečnou, navyklá policajtská úsloví vyslovuje s chutí. Je ráda ironická, ale aby to zabořelo a vyvolalo strach. Je z povah, které by neusnuly bez posledního slova. Odpovědi i na otázky do protokolu ví předem. Vdaná prý není a děti nemá. Vnímám lidi i kůži a ta mi napovídá, že ta ovládavá žena má silný mateřský komplex, který zvráceně projevuje i vůči "nepřítelům": je pevně rozhodnuta ochránit je před sebou samými. StB si vůbec osvojuje způsoby lékařů, kteří vás vedou na operaci, o níž předem vědí, že ji nemusíte přežít, a chovají se k vám s naléhavou šetrností. Tato žena, uvědomila jsem si, by mě s naléhavou šetrností dovedla i pod šibenici a měla při tom dobré svědomí, profesionálně vykonaného aktu spravedlnosti. Takto, myslím si, kazí důstojníky StB západní filmy o tvrdých sice, ale čestných policistech.

Když ppor...ová ode dveří spatřila v mé knihovně celé ročníky samizdatových časopisů, řekla: "Tak tohle půjde šmahem." A šlo to šmahem. Tušla mi kůže na tvářích. Jen já v té chvíli a v té místnosti věděla, co je v těch očtených svazcích psaných na stroji ukryto práce, duchovního vypětí, chytrosti, znalostí, myšlenek, kolik je v nich skryto tvůrčího, ale i opisovačského úsilí. Sebrali Střední Evropu, Parať, Prostor, Infoch, Lidové noviny, Kritický sborník, Obsah, Revolver revue, dokonce i Spektrum ze sedmdesátých let, ze zásuvky i z bloku, Nový brak, Hosta, Jazz-Top, Informace o církvi. Protokol o prohlídce má 87 položek, z nichž pod každou je i několik knih. I dr. Tomko musel vědět, že prohlídkou nevykonali právní akt, ale pomstu. "Nemáš házet - a po jedné! - dvacátého prvního srpna kytky k Václavovi," řekla mi potom v útěšném humoru Anička Marvanová. I pplk. Smolík řekl mému muži při výslechu, že soudruzi byli zbatečně horliví. Ta žena vnesla do atmosféry prohlídky

nepokrytou agresivitu. Věcné argumenty, na něž dr. Tomko předtím i slyšel, ztrácely váhu. Mezi mnoha knihami vytáhla i moje dopisy z Ruzyně, byly tenkrát jedinou mužovou radostí, dal si je pěkně svázat. Jako důkaz nesvědčí o ničem, byly ostatně cenzurovány, ona jen s bystrostí zlého člověka postihla, čím nejvíc ublížit. Dr. Tomko mi je vrátil, až když jsem řekla, že zabavit je je nelidské. "To se mýlíte," řekla ppor.ová, "my nic nezabavujeme, jenom zajišťujeme," A přesto mi svazeček nevzali, zapsala jej do protokolu s poznámkou "ponechány v místě"; a aby její slovo bylo konečné, pronesla: "To stejně bude její poslední extempore."

Dramatické situace mají i své komické stránky, každý dramatický spisovatel ví, že jen napětím, bez humoru hra ztrácí účinnost. Ovšemže humoristou jsem byla já. Atmosféra trochu povolila, když oba začátečníci svých kariér opustili byt; měli jsme jet na prohlídku chalupy, požádala jsem, jestli mi vezmou do vozu vyprané ložní prádlo. Museli ještě zavést kořist do Ruzyně, a tak do kufru automobilu naložili s dvěma obrovitými papírovými pytli zabavených věcí - do každého by se vešel metrák brambor - i tašku s povlaky; mě vysadili před věznicí, má taška v předstihu projela branou tam a sem. Ppor.ová do Písku nejela, jen dr. Tomko, pplk. Tichý a Mladý Příslušník. Z půdy si vynesl jen pavučiny ve vlasech a nikdy nezapomenu na vyděšeného nezúčastněného svědka, kterého pplk. T. přivezl z MěNV. Ten člověk se neodvážil odlepit se od dveří, ani si sednout, když jsem mu to nabízela. Do Prahy jsem vzala sklenici naložených švestek, u obecní studny jsme dlouho čekali, než pplk. T. vrátí svědka domů, věrně ke mně přiběhla černá kočka se zelenýma očima, která si celé léto chodila pro pohlazení, taky sousedův bílý špic vystrčil veselý čumák; jinak vesnice vypadala jak vystěhovaná, sousedi se radši dívají za záclonami, jeden ale přece vyšel a založil nejhezčí motiv mojí anabáze: dal mi jablka ve velkém košíku. V těch dnech jsem dočetla výtečnou knihu Anny Bauerové o zlatém věku země Bójjů. Ve statku, na který jsme se dívali, bydlíval soused Nůvák, který v minulém století rozorál keltskou mohyly s pohřebním pokladem a protože jej

neukradl, dostal se do odborné literatury. Na druhé straně ná-
si je statek, v němž sloužil Jan Cimbura a já opatrně zku-
sila, zda je Dr. Tomko neosoba, mluvící jen ve služebním žargo-
nu a bojíci se své lidské podoby; o knize o Bójích věděl a
líbilo se mi, že on, Slovák a vyšetřovatel StB, dovedl docela
obyčejně říct, že o Cimburovi a Baarovi neví nic. V motorestu
Na Haldě jsme večeřeli smažený řízek, je to vedle Bytízu, kde
robotoval Karel Pecka v uranovém dole a kam si situuji jeho
Horečku.

Ppor...ová seděla za stolem nějakého důstojníka obvodního
velitelství na Smíchově, v místnosti byl mladík v uniformě
Sboru nápravné výchovy a jeden civil s knírem; budu mu říkat
Mlčenlivý. "Jste na půdě SNB," řekla ppor., stroze, "vyndejte
věci na stůl." Pro nezasvěcené vysvětlím, že toto opatření
údajně slouží jako kontrola, že nemáte u sebe zbraň, již byste
příslušníky ohrozil; ale používají je, aby se dostali ke vše-
mu, co je zajímavé a mohli vám to zabavit. Mému muži takhle jed-
nou zabavili moje PF. "Mám vysypat i jablka?" Dovolila jablka
nechat v koši. Být Zoščenkem, od této chvíle bych líčila
všechny další příhody prostřednictvím těch jablek. Ppor. mi da-
la uvařit kávu, vyslechla mě do protokolu a oznámila rázně,
že protože nevypovídám, budu zadržena; jsou to jejich levné
triky, byla bych zadržena, i kdybych vypovídala. Mé věci roz-
třídila do obálek, kompot jsem přidala k jablkům a uchránila
nezapsaný hřeben, ona prázdnou tašku zapečetila.

Do Ruzyně auto dirigoval mladík v uniformě SNB. Měl bezel-
stnou tvář. Jestli vozí vězně k soudu a k výslechům, dělá to
dokonale. V přijímací místnosti jsme museli chvíli počkat,
přede mnou přivezli někoho v teplácích, vrátnicí prošel muž
s generálskými distinkcemi a mladík s bezelstnou tváří odda-
ně řekl: "Soudruh náčelník taky vypadá unaveně." Byla to má
první informace o rozsáhlosti zásahu StB proti dizidentům.
Rezervoval pro nás v Ruzyni celé patro, do Bartolomějské by-
chom se nevešli, a ráno, pochopila jsem z náznaků, když mé
přátele svázeli, vznikla na vrátnici až tlačenice. Ppor. mě
vyvezla do čtvrtého patra, dala mě na samotku; odporuje to
řádu věznice, o umístění zadržného však rozhoduje bezpeč-

nost. Košík s jablky mi dovolili vzít s sebou, kompot neohali v kanceláři, sklo na celu nesmí, abych se nepodřezala, nepřevlékli mě do tepláků, přikrývky donesli jakž takž nesmradlavé, na cele nebylo mýdlo, byla ošivídně nepoužívaná, nebyl tam toaletní papír, neměla jsem kartáček na zuby. Pálily mě oči, chtěla jsem, aby mě ze smíchovského velitelství zavezli domů pro lék, autem to byly tři minuty; vynluvila se, že mají schůzi. Vzdorovitě jsem si nelehla, usínala jsem v kabátě na tvrdé stoličce a až žena z noční služby mi rozumně řekla, že je to nesmysl. Na cele byly dvě palandy po třech postelích, lehla jsem si na tu pod otevřeným oknem. Byla doba mezi vězeňským psem a vlkem, vězni na sebe volali, posílali si koně, dole pod okny se zuřivě rozštěkali vlčáci, "Mirečkůů, dobrou noc, pusinkůů," volal jemný dívčí hlas plný příslibů. Obkličila mě známá atmosféra smradu, marných snah a snů a nevyličitelného smutku. Vedle sprostého nápisu byl nade dveřmi nakreslen tužkou kříž, měl správně provedenou geometrickou perspektivu.

Ráno mi ppor. ukázala ve výtahu pouta, "mám příkaz je použít, ale je mi to trapné," - "Nemáte u sebe radši trochu pleťového krému?" - "Vidíte," řekla žensky chápavě, "to mě nenapadlo." Auto řídil šofér, který evidentně šoférem nebyl, ppor. seděla vpředu, vzadu se mnou Mlčenlivý. Ppor. dirigovala i šoféra-nešoféra, až jsme zabloudili. Na smíchovském velitelství nejdřív opatřila krém pro mě, pak klíč od náčelnické místnosti pro sebe, sepsala se mnou jedinou větu, že nebudu vypovídat, řekla "namažte se ještě jednou do zásoby" a jeli jsme zpátky do Ruzyně. Před její legitimací se otevíraly všechny ruzyňské brány, dveře i katry, a zase jsem seděla sama na čtřistačtyřicítce. Byl pátek 28. října. Odpoledne se měla na Václavském náměstí konat zakázaná manifestace. Ruzynští vězni z oken probírali právě ohlášenou dost omezenou amnestii. Bývala by se vztahovala i na některé mladé lidi z nezávislého mírového hnutí, minulý týden obviněné: všas jim obvinění překvalifikovali na paragraf s vyšší sazbou.

Hodiny vězeňské samoty jsou delší, než jakékoliv jiné hodiny. Rozebíráte a dáváte do souvislosti různé drobné příznaky, které jim uniknou a z nichž se snažíte usuzovat na skutečné postavení; že vás nechají v nejistotě, je jedna z je-

jich psychologických lstí. Už jednou jsem zažila tyto první dva dny, během nichž mezi masou zadržovaných vybírají ty, které obviní, je to asi nejhorší doba pobytu ve vězení. Z okna jsem viděla ruzyňské nádraží, můj muž mi tam chodil mávat a přivazoval kytice k zábradlí, tenkrát byla má cela v chodbě hlouběji o sedm čísel. Taky mě mrzela ztráta věcí, mohla jsem si vyčítat, že jsem je neměla u někoho schované, ale je to neřešitelný rozpor: když je máte doma, můžete o ně přijít, když je máte u někoho, užíváte se bezmocnou nesvobodou. Je to rozpor lidí, kteří se brání dát se vehnat do schizoidní psychiky. Jestli je to útěcha, že se na zabavených věcech aspoň pozná, co jsou oni zač, nevím. Večer se zas rozštěkali psi, provokovalo to asociace na ty, kteří možná přišli odpoledne na Václavské náměstí. Za oknem hlasy dvou mladých kluků, zavřených za nějakou blbost, vykřikovali "jdeme na aminu domů". Strážný mi přišel nabídnout mé švestky, bylo to milé, ale nevzala jsem si je, ve sklenici jich byla napěchována dobrá dvě kila, sama bych je nedokázala sníst.

V sobotu ráno rozvážela služba na neobsazené postele příkrývky; myslela jsem, že je to pro ty, které zadrželi na manifestaci; to jsem ale uvažovala příliš logicky, my téměř nikdy neuhodneme předem absurdity v jejich počínání. Nejdůležitější informace se ve vězení dozvíte, až když už nemají svou vlastní cenu, tento zásah byl ale tak nezvládnutelný, že už v sobotu dopoledne jsme měli obraz téměř úplný. Manifestace 28. října byla tak rozsáhlá a útok pohotovostního pluku bezpečnosti proti ní tak krutý, a tedy ohlas ve světě i doma tak rozhořčený, že ty, které se možná chystali za Manifest obvinít, okvalifikovali na pouhé podezřelé, ještě k ránu z pátku na sobotu je přemístili z oddělení ruzyňské věznice na vypůjčené čtvrté poschodí, na celách už byli společně, byli teď zadrženi jen na osmačtyřicítku jako my všichni ostatní.

Má samotka skončila, nejdřív přivedli Jarmilku Bělíkovou, pak Lenku Marečkovou a Janu Chřžovou, prožily o půl dne dříve než já policejní lest, jak udržet občany ve vězení dále, než dovoluje zákon. Bezpečnost má právo zadržet podezřelého na dva dny, pak už musí rozhodnout prokurátor; a tak

by "střásná vřchne, co mu vadí", jak o sobě napsal Yasoulik v jednom zaječání už před mnoha lety. Kdežto Achilleus před

nás všechny po 48 hodinách formálně propustili, strážní nám vydali naše věci, my jsme jim vrátili vězeňská prostěradla a přikrývky, a bezpečnost někoho už rovnou na dvoře věznice, někoho až za branou posadila zpátky do auta, dovezla na výslech a vrátila na dva dny zpátky do Ruzyně. Takže ony přikrývky roznášeli ráno pro nás, kteří jsme byli ještě na celách! Ve vrátnici vznikla během dopoledne, kdy nás propouštěli, aby nás mohli znovu zadržet, taková tlačénice, že zadržení spolu mohli volně mluvit, strážní křičeli na muže z bezpečnosti, aby nepřekáželi v provozu a auta se zadrženými prý před věznicí řídila veřejná bezpečnost. Mně se dostala i první zpráva o mém muži, vytáhli jej ráno v půl čtvrté z vězeňského oddělení a Olga Šulcová viděla, jak jej vedou na čtvrté poschodí. Podle počtu zaklapávaných okýnek jsme při obědě spočetly, že je nás přes osmdesát; příliš jsme se nĕmýlily,

Mých prvních 48 hodin uplynulo až večer, popr. mi při zatykání nezapočítala celý den strávený prohlídkami. Čekala na mě na dejvickém velitelství, vezl mě Mlčenlivý se šoférem, co nebyl šofér; na schodech jsme potkali Ludvíka Vaculíka. Kráčel důstojně dolů ze schodů, sám, bez policejního doprovodu. "Ahoj, Ludvíku," řekla jsem, "ty seš tu taky?" - "Jen asi půl hodiny," řekl. Samozřejmě to na nás mohli nahrát, a přece jsem pocítila za jeho mohutnou postavou volně odcházející k východu cosi jako svou vlastní nedostatečnost. Jak jen to ten Vaculík dělá, myslela jsem si. Rozlije jim mléko, slíže smetanu, syrovátku jim nechá, a nikdy se mu za to nestane nic až tak zlého. Naprosto nerozlišují hodnotu lidí podle toho, jestli byli nebo nebyli zavřeni, tak může uvažovat jen ponížený anebo vzbouřený otrok. Jen bych ráda pronikla do toho, jak se dovede sám ochránit. V Sekyře cituje svého tatínka, že dobrá výmluva je lepší, než psí hovno; jen dobré výmluvy ale takovou sílu nemají. Nedávno jsem porovnávala Hrabalovy texty s Českým snářem a napadlo mě, že Vaculík je Odysseus. I jedna západoněmecká kritička ve Snáři jako jeho hlavní rys postřehla, že Vaculík neustále uniká jakýmkoliv znesvobodňujícím léčkám. Chytrý Odysseus nejen před Trójou nepadne, ale pak dopluje až domů a na své plavbě "strásá všechno, co mu vadí", jak o sobě napsal Vaculík v jednom fejetonu už před mnoha lety. Kdežto Achilles před

Trójou padne, protože má zranitelnou patu. A když už jsem v tom srovnávání, Achillovu patu má Václav Havel, je to jeho slušnost dítěte z měšťanské rodiny a transcendentní odpovědnost.

Ppor. zas seděla za velitelským stolem, byl tam Mladý Příslušník, mě přivedl Mlčenlivý. Po jediné větě do protokolu, že nebudu vypovídat, mě zas zadržela, formality proběhly skoro přátelsky; už jsme vstávali, že se odeberu do hotelu Ruzyň, a Mladý Příslušník zaujal vyšetřovací pózu. Optal se dlouhou, málo srozumitelnou, v obsahu nezvládnutou větou a mou odpověď pak mohl pocítit jaké své zesměšnění. Je to jistě moje nedostatečnost, že nesnáším mladíky dost hloupé na to, aby se vytahovali nad bezbrannými mocí, kterou si nijak nevysloužili. Uchýlil se k pohružce prokurátorem, já pohrozila stížností pro vyhrožování, ppor. hasila napětí, a já se dopustila nádherného faux pas. Řekl mi, abych vzala svoje věci, já řekla, že už nejsem občan, ale zadržena a věci si neponesu, a oslovila jsem ppor.: "Může mi je nést váš pobočník." Vyprskla a já pochopila, že nadřizovým tu není ona, ačkoliv tak vypadá, ale on, který se neumí zeptat jasnou větou, a proto ona vyslychá; a jak je náhoda zlomyslná, v chodbě seděl zadržovaný Achilles Havel, vypadal smutně, "Václave!" chtěla jsem se na něj aspoň usmát, "pokračujte, pokračujte." vklínil se MP mezi Havla a mne a u vrátnice mě nechal čekat s Mlčenlivým. Vrátil se s pouty. "Když podle předpisu," pravil, "tak podle předpisu." "Královna", řekla jsem já, "může chodit i v náramcích." "Jen abyste neupadla," řekl. Mlčenlivý nesl moje věci, aniž jej ubylo, ppor. mlčela taky.

Mladý příslušník řídil vůz; dostal se do euforie výrostka, který ví, že provedl něco, co se nemá, ale právě proto, že je jen výrostek, na tom trvá; bavili se hlasitě, jestli ještě v noci pojedou někam k Brnu, ppor. mu mateřsky pomáhala euforii strávit; v křečovitém smíchu i hlase měl odstín hysterie a nedokázal se několikrát od volantu neohlédnout dozadu na moje spoutané ruce. Ve čtvrtém poschodí mě postavil ke zdi a odešel do kanceláře; nikdo z těch, kdo přiblížili viditelně ztuhle, mi neřekl, že mám stát ke zdi čelem. Strážná, která mě měla prohlídnout, se hlasitě omluvila, že si hned pout

nevšimla. Přišel pouta odepnout a neuměl to. "Opatrně," řekla strážná nahlas, "odřete ji!" Hmoždil se se zámkem a cloumal mi rukama, a v této jeho ožividné nevýhodě jsem řekla: "Podle toho, co jste mi provedl, jste hodně Malá Povaha." A protože taky někdy zatoužím mít poslední slovo, zopakovala jsem: "Malá Povaha." A on před všemi těmi svědky odsekl: "A to je mi jedno."

Pak byla naděle, povídaly jsme si, snědly jsme kompot a založily ženské hnutí na obranu mužské mužnosti; manifest zaměřený hlavně proti sufražetkám vyhlásíme v příhodné chvíli. Radim Palouš dostal srdeční záchvat, ale odmítl jít domů, nemůže odejít odněkud, kde jsou všichni, jichž si cení; Zdeněk Urbánek čekal na svou operaci a jednu chvíli nemohli najít Karla Pecku. Václavu Bendovi dvakrát přivedli do dveří omylem dívku. K večeru nás začali po půl hodinách podle seznamu propouštět domů, Jarmilku vytáhli z postele ve tři ráno, kdy se z Ruzyně dá odejít jen pěšky, potkala se ale na chodbě s mým mužem; dopoledne služba sklidila z cel přikrývky a prostěradla, zůstala jsem sama s holými palandami. Odpoledne mě s Václavem Havlem, kterého nechali celé čtyři dny na samotce, a Jiřím Gruntorádem odvezli dosedět zbylé hodiny na Bartolomějskou. "Á," uvítal mě strážný, když jsme vešli do chodby, "jablíčka jdou." Bylo jich v košíku už jen pět. Pustili mě v osum, šla jsem kolem Betlémské kaple. Jene Husi, sdělila jsem, říkáme si hositi. Podle HOS, Hnutí za občanskou svobodu. Před Májem mi zastavil taxík, řekla jsem odkud jdu, taxikář byl člen strany a přestože věděl, s kým mluví, rozčiloval se, že takhle se to nedá dělat. "Já tam byl, madam, dělají re-publice špatnou pověst v zahraničí. Dneska jsme o tom jednali na stranické schůzi." Myslel tím drastický zásah bezpečnosti proti demonstrantům. Tak jsem se dostala k první autentické zprávě o tom, co se 28. října událo na Václavském a Staroměstském náměstí.

/Listopad 1988/

Dopis Václava Havla F. Mitterandovi

Vážený pane prezidente,

obracím se na Vás před Vaší blížící se návštěvou Československa, protože Vás chci aspoň stručně upozornit na neradostnou situaci v naší zemi a požádat Vás, abyste ji měl při svých jednáních v Praze na paměti a s našimi představiteli o ní otevřeně hovořil. Mám totiž jednu zvláštní zkušenost: mnozí západní politici k nám přijíždějí s jakousi podvědomou představou, že se tu setkají jen se svěřepými tvářemi tupých diktátorů. Jsou pak samozřejmě mile překvapeni, ba přímo okouzleni tím, že je přivítaly usměvavé tváře oholených, moderně oblečených a veskrze milých lidí, kteří mluví o svém dávném přátelství k zemi svých hostů, o svém hlubokém zájmu na všestranné spolupráci, o své touze po mírovém soužití a o své upřímné vůli zlepšit poměry v naší zemi a prohloubit v ní svobodu a demokracii. Je nepochybně radostné to všechno slyšet a je snadné tomu uvěřit; dobrý člověk vždycky raději věří milé tváři svého partnera než nějakým zprávám z druhé ruky o tom, jak se tento partner ve skutečnosti chová. Je to lidsky pochopitelné, ale v daném případě politicky neprozíravé: skutečného uvolnění nelze dosáhnout pouhou sázkou na hezká slova druhé strany a její neurčité sliby. Jsem dalek toho, abych právě Vás podezíral z politické naivity, nicméně právě Vaší návštěvu považuji za tak důležitou a tak snadno zdejšími vůdci proměnitelnou v definitivní důkaz všeobecného respektu k jejich politice, že cítím potřebu znovu zdůraznit smutný rozpor mezi tvářemi, kterou nastavují svým západním hostům, a tvářemi, kterou ukazují doma. Jsou-li má slova sbytečná, tím lépe.

Ve srovnání s politikou sovětské, maďarské, a dokonce i polské vlády je politika našeho vedení neobyčejně konzervativní. I ono sice hovoří o přestavbě a demokratizaci, avšak smyslem takových řečí je pouze obléct do módního kabátu starý totalitní způsob vlády. Za novými slovy se totiž skrývá bohužel jen jediný: snaha uchovat za každou cenu moc těch, kteří -dosazení před dvaceti lety Brežněvovými tanky proti vůli všeho lidu -dvacet let devastují tuto zemi. A tak zatímco v ostatních zemích sovětského bloku lze pozorovat vůli aspoň něco změnit^k lepším, v Československu se jen dál a dál prohlubuje morální, so-

ciální, hospodářská a ekologická krize a život v něm je pustý, nesvobodný, tísnivý a jeho každodenní součástí je nenápadné, ale komplexní ponižování člověka. Naši vládcí sverepě odmítají jakýkoli dialog se společností a zoufale věří, že se jim podaří konečnou katastrofu, k níž tato krize nevyhnutelně míří, odsunout až na dobu, kdy je jejich věk vyše tam, kde jim vše pozemské už může být lhostejné.

Společnost si bezvýchodnost této politiky nejen dávno uvědomuje, ale stále zřetelněji se odvažuje na ni poukazovat. Což má za dané situace jediný možný následek: dál a dál je potlačován každý svobodný projev. Nezávislé iniciativy, jako je Charta 77, která už dvanáct let věcně a pokojně upozorňuje na všechny krizové jevy, jsou znovu tvrdě pronásledovány, o to tvrději, oč je zřejmější, že v nich už dávno nejde o nějaké izolované skupinky věčných nespokojenců, ale o hnutí, které nablas říká to, co si myslí většina lidí, a které se těší stále širší podpoře obyvatelstva, jak to mimo jiné ukázaly nedávno - a ovšem brutálně potlačené - manifestace. Moc a její všudypřítomná policie si počínají stále hysteričtěji. Jsou zavřeni představitelé Nezávislého mírového sdružení, protože připravovali pokojnou manifestaci k výročí našeho státu. Je zavřen básník Ivan Jirous spolu se svým přítelem Jiřím Tichým, protože vyjádřili své rozhořčení nad smrtí Pavla Wonky ve vězení. Jsou zavřeni Ivan Polanský, Petr Cibulka a Lušan Skála, protože šířili nezávislou literaturu. Zatímco člen vedení Komunistické strany Maďarska Imre Poszgy říká, že v nové maďarské ústavě nemá být zakotvena vedoucí role komunistické strany, bylo proti nedávno vzniklému československému Hnutí za občanskou svobodu, které vyslábilo týž návrh, zahájeno trestní stíhání. Augustin Navrátil, autor katolické petice, kterou podepsalo přes půl miliónu občanů a kterou podpořil i český primas, byl odsouzen k pobytu v psychiatrické léčebně. Jsou zavíráni stateční lidé, rozháněna odborná sympózia, pronásledován nezávislý tisk, policie vyslýchá, dělá domovní prohlídky, vydírá a vyhrožuje. Tisíce umělců, vědců a novinářů stále nemohou působit ve svých oborech. Veškerou povolenou kulturu řídí stále táž nekvalifikovaná a leckdy téměř nigramotná byrokracie. Občanům je upřeno dokonce i právo dozvědět se, že vláda chce získat devízy dovozem toxického bahna ze Západu.

Vše, co se současnému vedení nelíbí nebo co se vzpírá jeho manipulaci, označuje za "antisocialistické", a budí nepřátelské. Antisocialistou už není jen člověk, který je pro politickou pluralitu, nebo ekonom, který kritizuje nesmyslné direktivní řízení veškerého hospodářství, není to už jen ten, kdo se zastává politických vězňů /za tento "zločin" jsem byl i já se svými přáteli několik let ve vězení/, ale je to i geovák, který zpívá o chátrání lesů, nebo stařec, který dá v den sedmdesátého výročí našeho státu /oficiálně oslavovaného! / za okno portrét jeho prvního prezidenta. Antisocialistou byste v naší zemi byl samozřejmě i Vy, představitel socialistické strany, byli by jimi všichni členové Vaší vlády, téměř všichni francouzští novináři, vědci a umělci, byla by tak označována dokonce i většina francouzských komunistů.

To Vám samozřejmě naši představitelé při vašich jednáních neřeknou. Nanejvýš se zmíní o jakýchsi "skupinkách disidentů", kteří otravují vzduch a mají úspěšnou "přestavbu" a "demokratizaci." Není to pravda. Májí je především vedení naší země a ohromný byrokratický aparát, který se nechce vzdát svých výsad. Májí je ti, které nikdo svobodně nezvolil a kteří se bojí, že jakýkoli náznak demokracie by mohl ohrozit jejich moc. I oni mluví samozřejmě o lidských právech. Jejich praxe však vyvolává dojem, že jim běží o jediné "právo": totiž o jejich právo všestranně manipulovat společnost.

Jsem si jist, že všechny konkrétní doklady situace, kterou tu popisují, máte k dispozici. A pevně věřím, že jako nejvyšší představitel země s dlouhou demokratickou tradicí, země, která je symbolem skutečné svobody ducha, nebudete mlčet k tomu, co se děje v dnešním Československu a nestvrdíte svou návštěvou oprávněnost a smysluplnost politiky dnešního Československého vedení. Něco takového by našemu lidu ublížilo a evropskému uvolňování rozhodně nepomohlo.

Přeji Vám mnoho úspěchů!

Váš

Václav Havel

spisovatel

Praha

29.11.1988

Ustavení Československého helsinského výboru

Společně s mnoha svými spoluobčany a s milióny lidí v Evropě jsme přesvědčeni o tom, že úsilí o bezpečnost a spolupráci na našem kontinentě, jak bylo zahájeno podpisem Závěrečného aktu KBSE v Helsinkách 1.8.1975, otevírá cestu k lepší budoucnosti nás všech. Zároveň se domníváme, že toto úsilí nemůže být jen věcí vlád, diplomatických služeb a oficiálních institucí, ale všech občanů a všech jejich nezávislých iniciativ. V mnoha státech existují a působí "helsinské" výbory či skupiny a organizace.

Proto jsme se rozhodli ustavit i v Československu výbor na podporu zásad a ustanovení Závěrečného aktu z Helsink s názvem Československý helsinský výbor.

Úkolem výboru bude především objektivně informovat o tomto pohybu. Dosavadní stupeň informovanosti o něm není přiměřený jeho významu. Půjde dále o přímou občanskou angažovanost i ve směru zásad a ustanovení jak Závěrečného aktu, tak výsledných dokumentů dalších jednání KBSE v oblasti, kterou tyto dokumenty k takové angažovanosti otevírají. Jde tu především o princip č.VII Deklarace principů, jimiž se řídí vztahy mezi zúčastněnými státy, respektování lidských práv a základních svobod, označené za podstatného činitele míru, spravedlnosti a blahobytu. Zde je - poprvé v mezinárodním dokumentu takové váhy - uznáno a potvrzeno všemi účastníky KBSE "právo jednotlivce znát svá práva a povinnosti v této oblasti a postupovat v souladu s nimi." To rozšiřuje ještě výsledný dokument madridského zasedání z 9.9.1983, jímž je pro uskutečňování helsinských zásad v této oblasti uznávána "relevantní a pozitivní úloha" nejen vlád a oficiálních institucí, ale i organizací a jednotlivců. Náš výbor chce usilovat o konstruktivní dialog a spolupráci, jak s orgány federální vlády a Federálního shromáždění, tak s oficiálními i polooficiálními místy, jako je Čs.výbor pro evropskou bezpečnost, a samozřejmě se všemi zainteresovanými občany. Je též od svého vzniku ve styku s Mezinárodní helsinskou federací pro lidská práva i některými jejími složkami ve státech - účastnících KBSE.

Chceme tedy zejména napomáhat tomu, aby zásady a ustanovení Závěrečného aktu i následných jednání KBSE týkající se lidských práv - a to nejen plén konferencí, nýbrž i odborných setkání expertů - byla u nás dostatečně zveřejňována. Chceme dále přispívat k tomu, aby tyto zásady byly také uváděny v praxi, monitorovat případy jejich porušování a napomáhat k jejich řešení.

Doufáme, že naše iniciativa, rozvíjená v plném souladu s čl. právním řádem i s mezinárodními úvazky přijatými příslušnými ústavními orgány, bude správně pochopena a obecně prospěšná.

Jiří Hájek, předseda
Rudolf Battěk, sociolog
Ján Čarnogurský, právník
Josef Danisz, právník
Bohumil Doležal, sociolog
Václav Havel, spisovatel
Bohumír Janát, filosof
Zdeněk Jičínský, právník
Vladimír Kadlec, ekonom
Eva Kantůrková, spisovatelka
Ladislav Lis, právník
Milan Machovec, profesor
Václav Malý, katolický kněz
Anna Marvanová, novinářka
Radim Palouš, pedagog
Libuše Šilhánová, socioložka
Jan Štern, novinář
Petr Uhl, inženýr
Jan Urban, novinář

V Praze dne 5.11.1988

Československo a svět: nepotěšitelné srovnání úrovně vzdělání

DRUHÁ PŮLKA ŽEBŘÍČKU

Jaroslav Kalous

Analýza československé výchovně vzdělávací soustavy /MŠ ČSR a MŠ SSSR, Praha, duben 1988; viz též příloha Učitelských novin č. 23/ obsahuje velmi málo mezinárodních srovnání, vlastně pouze dvě. První na straně 4: "Zatímco vyspělé průmyslové státy vyčleňují z národního důchodu pro školství podíl kolem 7-8% /v SSSR kolem 6%/, v ČSSR tento podíl je jen asi 5,5%." Druhé pak na str.25: "...při porovnání podílu studujících na vyšším než středním stupni, ve věkové skupině 18-23 letých, dosahuje ČSSR 15,9%, v SSSR 21,4% a v NDR 30,3%. V souhrnu ostatních států Evropy to představuje 27,9%, v Severní Americe 55,4% a v Latinské Americe, včetně Karibské oblasti, 24,6%."

Cílem tohoto článku je přinést jisté doplnění a rozšíření uvedených srovnání. Veškeré následující údaje byly získány z poslední vydané ročenky UNESCO /UNESCO Statistical Yearbook, Paris 1987/, která uvádí přehledy vzdělanosti, vědy a kultury v celosvětovém měřítku: porovnány jsou údaje asi 130 států světa za rok 1985 a některá léta předchozí.

Československo zcela vymizelo ze statistik analfabetismu, přední světové postavení má i v počtu dětí v mateřských školách. Hůře však vyznívá kvantitativní srovnání vyšších stupňů vzdělání, především vysokoškolského. Tak např. našimi 6% obyvatelstva nad 25 let, které má vysokoškolské vzdělání, se řadíme až na 47.-48. místo ve světě. Špičku tvoří Kanada /37,4%/, USA /31,9%/, Nový Zéland /30,6%/, jsme daleko za NDR /17,3%/, SSSR /8,3%/, předstihuje nás ještě i Nepál /6,8%/.

XVII.sjezd KSČ uložil zvýšit do roku 2000 počet středoškolsky a vysokoškolsky vzdělaných odborníků v národním hospodářství o polovinu v porovnání s rokem 1985. Jestliže pro vysokoškolsky to znamená zvýšení podílu z 6 na 9%, pak stojíme před úkolem dosáhnout do r. 2000 vzdělanostní úrovně, které jsou dnes nejbližší Jižní Korea /8,9%/, či Brunei /9,4%/. Směrná čísla studentů přijímaných dnes u nás na vysoké školy však zatím nevytvářejí dostatečné předpoklady splnění tohoto úkolu. Počtem 1037 vysokoškolských studentů na 100 000 obyva-

tel jsme v roce 1985 byli v Evropě na 23.místě /méně vysokoškoláků má pouze Albánie, Lucembursko, Maďarsko, Malta a Rumunsko/, ve světě pak na 82.místě.

Ročenka UNESCO uvádí i přehledy výdajů na vzdělání jednotlivých států a oblastí; nejsnáze jsou srovnatelné podíly národního důchodu vyčleněné na školství. Co ukazuje porovnání vývoje v posledním dvacetiletí? Svědčí o všeobecně a trvale rostoucím podílu národního důchodu investovaném do vzdělání. I u nás tento podíl roste, ale ne tak rychle jako v jiných zemích. ČSSR je trvale pod průměrem Evropy, Ameriky, Austrálie a Oceánie i pod celosvětovým průměrem; v roce 1975 jsme klesli pod průměr Afriky, jsme však stále nad průměrem Asie. V roce 1985 bylo Československo svým podílem 5,1% na 72.místě mezi státy světa.

Zde je na místě upozornit, že do vzdělání neinvestují jen vyspělé průmyslové státy. Investice do vzdělání může být jak projevem vysoké úrovně ekonomiky, tak i výrazem takové úrovně dosáhnout. Jak jinak vysvětlit fakt, že roku 1985 vyčlenilo z národního důchodu na školství větší podíl než ČSSR třeba i 19 afrických států? Dnes si je už celý svět vědom toho, že investice do vzdělání jsou nejefektivnější, společensky nejnavratnější investice.

V analýze československé výchovně vzdělávací soustavy je podstata naší situace výstižně vyjádřena větou: "Hlavní rozpor v oblasti výchovy a vzdělávání spočívá v tom, že politicky správně, ale spíše proklamativně se zdůrazňuje význam vzdělanosti, avšak v ekonomickém pohledu se jeví zabezpečení výchovně vzdělávací soustavy spíše opačně."

Tento fakt podstatně ovlivňuje stav celé československé výchovně vzdělávací soustavy. Jeho důsledky najdeme všude. Dokud nebude řešen rozpor mezi proklamováním významu vzdělání a jeho ekonomickým zabezpečením, nelze ani v této oblasti očekávat zlepšení mezinárodního postavení Československa.

/Použito bez vědomí autora/

Na besedě s posluchači Vysoké školy politické ÚV KSČ o vnitropolitických problémech SSSR konané dne 15. listopadu 1988 odpověděl člen politického byra a tajemník ÚV KSSS A.N. Jakovlev i na tyto otázky:

Jak budete přistupovat k různým nově vznikajícím skupinám, které napadají politický základ sovětské společnosti? Použijete zákona, represí, bezpečnostních orgánů, anebo půjdete výlučně cestou agitace a převýchovy? Do jaké míry tyto síly kompromitují a brzdí přestavbu?

Za prvé žádné přesně vyhraněné skupiny s nějakými vyhraněnými programovými stanovisky a platformami neexistují. Dejme tomu skupina, která udělala největší povyk, Demokratický svaz, jejíž vede nějaká Novodvorská nebo Dvorjanská nebo jak se vlastně jmenuje... Už dobrých třicet let demonstrují z nejrůznějších příčin. Nebyli zatýkáni dříve a nejsou zatýkáni ani teď. Jsou tam lidé, jak se říká, tak trochu vyšinutí a nikoho nevedou.

Žádné ilegální útvary, které by si vytyčovaly za úkol svrhnout sovětskou moc, neexistují. Pokud ovšem jde o kritiku jednotlivých stránek našeho života, zejména z popudu mládeže, tam je třeba se zaposlouchat - možná je v tom něco rozumného, co stojí za pozornost. Je třeba tomu naslouchat a přít se. Například rozhovory s mládeží ukázaly, že mladí vůbec nejsou proti socialismu. Často má jejich kritika pádný důvod. Někdy kritizují z neznalosti nebo z nepochopení některých otázek. Pak je ovšem třeba jim to vysvětlit. A dále. Říká se: buď - anebo, čímž jsou míněny represivní metody. Žádné buď - anebo nesmíme připustit. Jedině politické metody. S výjimkou případů, kdy se překročí zákon. /Ovšem když se skutečně překročí!/ Proto jsme si vytkli za úkol vytvořit právní stát. Chceme, aby všichni občané byli úplně svobodní, nikoli osvobozeni od zákona, nýbrž rovní si před zákonem, aby se zodpovídali před zákone, dopustí-li se nezákonného činu. Povoluje-li zákon průvod nebo shromáždění - pak musí být řečeno, za jakých podmínek. V naší ústavě je to vepsáno už dávno, ale nedodržovalo se to. Má-li člověk ústavní právo, může podle něho jednat. Ovšem v souladu se zákonem! Je u nás tento proces už dovršen? Ne. Nyní se u nás vypracovávají návrhy nového trestního zákonodárství.

Často se říká: "Jde o agitaci, propagandu proti moci." Ale to je pojem tak široký, že by se z toho mohly vyvozovat důsledky proti všem a zavřít téměř všechny - za uplynulé tři

roky, protože lidé pořád jenom kritizují. Kritizují sovětskou moc, kritizují i stranu - máme je snad zavírat? Vymežeme přesněji /to říkám sobě/ zákon, určíme práva občanů, stanovme hranice činnosti státu, vedme jasně dělicí čáru mezi tím, co slouží zájmům společnosti, a co těmto zájmům odporuje. Hlavně musí každý vědět, nač má právo, aby si byl jist, že bude moci tohoto práva vždy užívat. A pak budeme více mluvit s lidmi s otevřeným hledím - že ten a ten porušil takový a takový zákon. Za tři a půl roku u nás nebyl z politických pohnutek uvězněn nikdo, ani jediný člověk. Ani jednou jsme nepoužili zbraní. A ani nehodláme. A není to zapotřebí. Vidíme něco jiného, soudruzi. Vidíme, že my, strana, jsme se odnaučili pracovat s lidmi, že se strana začala lidí bát, bát se s nimi rozmlouvat, bát se vystupovat, zapoměla na existující argumenty. Strana bolševiků začala svou práci od ulice, získávala ulici, s touto ulicí vytáhla do boje proti carismu, až ho svrhla. A najednou se začala ulice bát?...Co to znamená? Pak tedy nezbývá, než odejít a uvolnit místo těm, kteří to zvládnou. Můžeme na to přistoupit? Nemůžeme. Otevřeli jsme stavidla demokracii, glasnosti, první jsme celý tento proces započali. To znamená, že si musíme získat i masy. Musíme si osvojovat nové pracovní metody, přičemž se nesmíme tvářit, že jsme spolykali veškerou moudrost, že nad nás není, nýbrž musíme slyšet masy a masám naslouchat a nepovažovat je za nejmoudřejší ze všech. Nejmoudřejší je lid, a my mu pouze sloužíme. Z toho také vyplývají všechna zásadní stanoviska k tomu, jak reagovat na jednotlivé jevy. Na to, co je protizákonné - podle zákona, ale když je něco v rámci zákona - jít a ze všech sil zapracovat. Ano, možná nás někdy vypískají, stalo se to dokonce na stranické konferenci, když někteří řečníci začínali mlátit prázdnou slámu. Musíme se učit. Vcelku se situace mění, mění se i nároky na stranu, mění se nároky na stranické funkcionáře, jsou dnes docela jiné.

Zkrátka, soudruzi, složitosti a chyby jistě jsou, jinak to ani nejde. Kdyby šlo všechno bez chyby, nebyla by to přestavba, nýbrž jenom jedna z kampaní, nebylo by to k ničemu,

jenom řečnická cvičení a nic jiného. Ale je-li tu odpor a spory, nepokoje, bouří-li se vášně, projevuje-li se nesushlas a dochází ke střetům, znamená to, že jsme se pustili do správné věci. Znamená to, že jsme v tomto kypícím životě, ve společenských procesech, žali do živého. Po této cestě musíme jít dál.

/Převzato z Týdeníku aktualit, č. 47, listopad 1988/

STATI

jenom řečnická cvičení a nic jiného. Ale je-li tu odpor a spory, nepokoje, bouří-li se vášně, projevuje-li se nesusouhlas a dochází ke střetům, znamená to, že jsme se pustili do správné věci. Znamená to, že jsme v tomto kypícím životě, ve společenských procesech, šali do živého. Po této cestě musíme jít dál.

/Převzato z Týdeníku aktualit, č. 47, listopad 1988/

STATI

Manifestace na Škrepcově náměstí v Praze je událost, o níž všem musí těžké prohlásit: je to masakr. Československá společnost přetváří být společností bernadějně zakřivenou. Definitivně se vyjevilo to, co už asi má být patrné další doba: chartisté nejsou krátká stracena, jejichž věc nemá budoucnost, ale právě napak.

Škrepcově náměstí symbolizuje ještě jinou významnou změnu. Některou změnu, kterou prochází Československý lid, něbrá i změnu na druhém pólu společnosti: změnu, kterou prochází strana-s-vláda. Definitivně se vyjevuje, že mužové v Čale státa už postaru vládnout nemohou. A to platí dokonce i v tén případě, kdybychom tnu sympatickou benevolenci úřadů považovali za jednorázový dátepek vynucený okolnostmi.

Situace ovšem zůstává nejistou. Pan major, který už v polovině listopadu zdržel v Ostravě, prohlásil sehajistě: Kna na demokracii jednou skončí. Něko udělí do stolu / a udělí pětí do stolu/!

Dobrá připuťta, že někdo může udělí do stolu a nás i v Sovětského svazu, jak předpokládá pan major. Na rozdíl od něho si však nemyslí, že to bude konec proně, které uměňují k obnově demokracie. Je známo, že právě pokusy o spětaš-nický svrat revolubní krize namnoze urychlují. K pokusu skoncovat s krod na demokracii se tak může docela dobře vyklubat konec politiky, která si na demokracii jen hraje.

Nanabáďta k lehkověrnému historickému optimizmu se každou oem. Silu protioněrných tendenci nanaďuje skutečnost, že právě a Maďarska, jehož svantěrní reformní komunismus měl se se neděje tak jehrou pověť, přicháti dávně známý a sá-roven silový signal: V semí probíhá třídni boj, prohlásili Károly Grósa na velkém funkcionářském shromáďění koncem listopadu. A dodal, že výsledek tohoto boje závisí na tom, jestli se komunistické straně podaří najít stracenné soběvědomí, jestli získá na svou stranu zdravé síly společnosti a jestli získá, bude-li to nutně, rozhodně vytvořit proti vepřevalským a kontrarevolubním silám, které - až jsou jak známo

STATI

PROMĚNY ČESKOSLOVENSKÉ I JINÉ

Jaroslav Šabata

Manifestace na Škroupově náměstí v Praze je událost, o níž věru není těžké prohlásit: je to mezník. Československá společnost přestává být společností beznadějně zakřiknutou. Definitivně se vyjevilo to, co už začíná být patrné delší dobu: chartisté nejsou hrstka ztracenců, jejichž věc nemá budoucnost, ale právě naopak.

Škroupovo náměstí symbolizuje ještě jinou významnou změnu. Nejen změnu, kterou prochází československý lid, nýbrž i změnu na druhém pólu společnosti: změnu, kterou prochází strana-a-vláda. Definitivně se vyjevuje, že mužové v čele státu už postaru vládnout nemohou. A to platí dokonce i v tém případě, kdybychom onu sympatickou benevolenci úřadů považovali za jednorázový ústupek vynucený okolnostmi.

Situace ovšem zůstává nejistou. Pan major, který mě v polovině listopadu zadržel v Ostravě, prohlásil sebestě: Hra na demokracii jednou skončí. Někdo udeří do stolu / a udeřil pěstí do stolu/!!

Docela připouštím, že někdo může udeřit do stolu u nás i v Sovětském svazu, jak předpokládá pan major. Na rozdíl od něho si však nemyslím, že to bude konec proměn, které směřují k obnově demokracie. Je známo, že právě pokusy o zpátečnický zvrát revoluční krize namnoze urychlují. Z pokusu skoncovat s hrou na demokracii se tak může docela dobře vyklubat konec politiky, která si na demokracii jen hraje.

Nenabádám k lehkověrnému historickému optimismu za každou cenu. Sílu protisměrných tendencí naznačuje skutečnost, že právě z Maďarska, jehož avantgardní reformní komunismus měl až do nedávna tak dobrou pověst, přichází důvěrně známý a zároveň zlověstný signál: V zemi probíhá třídní boj, prohlásil Károly Grósz na velkém funkcionářském shromáždění koncem listopadu. A dodal, že výsledek tohoto boje závisí na tom, jestli se komunistické straně podaří najít ztracené sebevědomí, jestli získá na svou stranu zdravé síly společnosti a jestli dokáže, bude-li to nutné, rozhodně vystoupit proti nepřátelským a kontrarevolučním silám, které - ač jsou jak známo

nepočetné - halasně a agresivně usilují o restauraci buržoasního zřízení...

Vímě ovšem, že o kapitalistickou restauraci usiluje každý, kdo se nechce a nemůže vejít do systému vlády jedné strany. Ale jak se do tohoto systému mají vejít občané, kteří mají svůj názor na to, co je správné a co nikoliv? A jejichž názor se podstatně rozchází s názorem vládnoucí strany, která si osobuje právo vládnout v mezích plurality, kterou určuje ona sama?

Nechci se pokoušet o řešení kvadratury kruhu. Chci se pokusit o slovo do vlastních řad a tím i do řad oněch reformních komunistů, jejichž orientace skýtá alespoň nějakou oporu pro smysluplný politický dialog. Její východisko naznačil nový předseda vlády tezí, že "kořeny příčin" našich problémů jsou hlubší a dlouhodobější "než jsme mohli předpokládat". Dejme tomu, že je to skutečně tak; že v prostředí vládnoucí strany se až do nedávna vskutku nedalo předpokládat to, co už dávno říká demokratická opozice. Ale nyní je situace jiná. Intelektuální špičky vládnoucí strany už "kořen příčin" pojmenovaly. Nebo s tím aspoň začaly. "Takzvaný reálný socialismus", ať už stalinského nebo pozdějšího rážení, "napsal Miroslav Válek v polovině listopadu /Rudé právo 14.11.1988/, "uskutečnil hlubokou diskontinuitu vůči předcházející skutečnosti," neboť "natrvalo narušil ekonomický a společenský systém." Pro běžné učené je to možná věta přespříliš abstraktní. Ale její pokračování leccos vysvětluje: nové generace, dovozuje Válek, vyrůstají bez náležitého kritického a hodnotového zázemí, bez vztahu nejen k tomu, co vypracoval kapitalismus, ale celá předcházející civilizace, takže...zhoubné doktrinářství postihlo kdeco, výrobní síly i výrobní vztahy, školu i kulturu, přípravu vedoucích kádrů a vzdělání vůbec...

Miroslav Válek je ovšem sotva autoritou pro celé stranickopolitické vedení země. Ale kdo jí je? Jan Fojtík řekl už před dvěma roky, že pounorový vývoj nebyl optimální. Ale v mnohohlavné zprávě, kterou přednesl poslednímu zasedání ústředního výboru KSČ jménem jeho předsednictva, nic podobného nenajdeme. A pokud, tak jen mezi řádky. Nicméně to nic nemění na věci samé: nepřetržitě sílí hrozivé vědomí, že

současnému pokusu o reformu předcházelo několik reformních nezdarů: dva malé /koncem padesátých a počátkem let osmdesátých/ a jeden velký a zvláště traumatizující - osmašedesátý...

A tak se klade otázka: jak se vyrvat ze setrvačnosti neoptimálního vývoje? V čem záleží a v a n t g a r d n o s t politické strategie, která by měla moc a sílu semknout občany ve společné odpovědnosti odpovídající úkolům doby?

Miroslav Válek položil strategický důraz na požadavek **NEZNEHODNOTIT MORÁLNÍ A POLITICKÝ KAPITÁL** /titulek příspěvku/. Máme-li se řídit literou textu, jde mu o morální a politický kapitál uložený v přesvědčení těch, kdo po celá desetiletí nepochybovali, že slouží správné věci. Ale co znamená "správná věc" v podmínkách reálného socialismu, který uskutečnil hlubokou roztržku s dějinami a natrvalo narušil celý společenský systém? Je sice snadno pochopitelné, že představitelé vládnoucí strany, která se rozhodla zahájit reformu shora, si kladou především otázku, jak se chovat k vlastnímu mocensko-politickému zázemí; a jak se toto zázemí zachová, půjde-li do tuhého. Rovněž Alexandr Dubček si na jaře 1968 kladl otázku: co tomu řekne aktiv? A otázka, co požaduje občan, se ocitla až na druhé koleji. Jenže silná politická strategie se musí opírat o politickou vůli nejširších vrstev lidu, Teprve potom je opravdu silná. To je axioma politiky, která ví, co chce. Jinými slovy: strategický důraz musíme klást na úkol **ZHODNOTIT morální a politický kapitál** uložený ve vůli všech občanů sloužit správné věci - změnit poměry zdeformované reálné socialistickou tradicí.

To lze jen za jednoho předpokladu: za předpokladu, že každý občan se bude moci vyjadřovat svobodně; a to ke všem všeobecným otázkám společenského rozvoje. Tak, jak to požaduje strategické heslo "**DEMOKRACII PRO VŠECHNY!**". Není to heslo připravující chaos a anarchii, nýbrž heslo, které připravuje předpoklady pro vyšší jednotu. Pro jednotu, která je založena na svobodném rozhodování a nikoli na vnucených předpokladech. Požadavek politické svobody pro každého občana není tedy heslem buržoazní restaurace, nýbrž revolučně demokratickým heslem, které kleslí cestu k vyššímu společenskému řádu; které neukazuje cestu zpět, nýbrž vpřed.

Tento poněkud triviální obrat vyžaduje doplnit jej slovem o třídním boji. Ale v duchu právě opačném, než to činí Károly Grósz a jemu podobní. Chceme-li zjednat jasno v předpokladech avantgardní politiky, nesmíme uhnout před faktem, že nejen v Maďarsku /jak praví Károly Grósz/, ale v celém reálně socialistickém světě vsutku probíhá třídní boj svého druhu. Jeho vyhroceným případem je politický zápas, k němuž dochází v Pobaltí. V průběhu několika málo měsíců se zde vynořila moc nového charakteru. A to uprostřed pokojného, ale dynamického obratu, v němž sice stranicko-politické orgány neztratily kontrolu nad událostmi /jako v Arménii a v Ázerbajdžánu/, ale zachovaly si ji jen tak, že se přimkly k vítěznému náporu lidového hnutí - k lidovému náporu, jenž nastolil otázky, jež dosud vytyčovala jen demokratická opozice.

Jaký charakter má tedy moc, která se vynořila z krize přežitých forem výkonu moci? Je to moc, která se rodí z vůle k občanské svobodě. Je to moc, která osvobozuje občana od policejné byrokratické kurately. Je to moc s protibyrokratickým ostřím - protibyrokratická demokracie.

Avantgardní orientace na protibyrokratickou revoluci, z níž se rodí protibyrokratická demokracie, nemá alternativu. Přesněji, nemá smysluplnou alternativu. Její alternativou je pragmatická politika kombinující opatrné a opatrnícké reformy rozvíjené shora s více nebo méně promyšleně dávkovanou liberalizací, která sice vychází vstříc tlakům na radikální změny zdola, ale jen zpola a nedůsledně. Je to konec-konců hra na demokracii a nikoli cílevědomý přechod k demokracii. Je to hra, kterou lze hrát jen se společností, která se ještě zcela neprobudila z reálně socialistické letargie. Ale co se společností, která se probudí? Pak se opřeme o zdravé jádro strany, budeme mobilizovat zdravé síly společnosti a energicky potlačíme to, co jsme si nechali přerůst přes hlavu? Je to v plánu?

Jinými slovy: je povolení manifestace na Škroupově náměstí součástí hry na demokracii nebo nejistým krokem k politice, která se řídí devizou, že každý občan má právo na politickou svobodu? To je ovšem otázka spíše řečnická. Neboť

pro jedny je zřejmě jen vystupňovanou hrou na demokracii, kdežto pro druhé tím druhým. Takže pravá politická otázka zní: která strana se vposledku prosadí?

Katastrofální důsledky vítězství protidemokratické strany jsou nasnadě. Společnost, která se ještě neosmělila věřit tomu, čemu se říká představa, by byla konfrontována s novým politickým podvodem. Této vpravdě kontrarevoluční výzvě lze čelit jen širokým spojenectvím všech avantgardních sil společnosti: těch, jež se rodí na půdě komunistické strany a oněch, jež se zformovaly v opozici vůči reálně-socialistické politice uplynulých desetiletí.

Hnutí za občanskou svobodu je ovšem velmi nepohodlným spojencem avantgardních sil, které se formují v oficiálním světě. A naopak: progresivní síly, které krystalizují na oficiální půdě, budou bezpochyby vyvolávat podezření v občanském hnutí za svobodu. Jejich setkání si nelze představit jako jednorázový akt. Půjde o dějinně politický proces, jehož obsahem a smyslem je obnovení kontinuity s evropskou demokratickou politickou kulturou.

Komunistická strana Československa má pro tuto politiku oporu ve svých vlastních dějinách. Jde jen o to, aby se rozpomněla na to, co bylo reálně socialistickou tradicí stalinové i jiné ražby zasuto. Aby se rozpomněla na to, co určovalo její identitu v dobách jejího vzestupu: na specifickou cestu k socialismu bez diktatury proletariátu v prvních poválečných letech a na zřeknutí se principu mocenského monopolu v roce 1968 /žádná strana, ba ani koalice stran nemá právo monopolizovat moc, praví se v Akčním programu z dubna 1968/. Požadavek demokratické opozice, aby nová ústava nezahrnovala článek o vedoucí úloze KSČ, je výzvou k politické odvaze - výzvou, aby komunistická strana odhodila berlu, kterou potřebovala v době svého ochromení; výzvou, aby se obrátila k demokratické původnosti dělnického hnutí.

Demokratická opozice vychází tomuto ideovému a politickému obratu vstříc svým důrazem na princip demokratické plurality. Uskutečňovat nezadatelné právo občana podílet se na správě věcí veřejných prostřednictvím svobodně vybraných

a zvolených zástupců - prostřednictvím demokraticky a samosprávně utvářených zastupitelských sborů, je nejspolehlivější způsob, jak redukovat skutečné i domnělé konflikty, napětí a rozpory ve společnosti. Realizovat toto právo neznamená ani v nejmenším svržení a likvidaci daného společenského zřízení. Ale neznamená to ani pouhopouhé zdokonalení reálně socialistického statu quo. Je to politika rozhodného nástupu proti doktrinářství, které vtisklo republice její nevyhovující a nedemokratickou "reálně socialistickou" podobu.

Dozrál čas spojit všechny sebezáchovné síly společnosti k tomu, abychom tuto kapitolu v našich novodobých dějinách uzavřeli s rozhodností, kterou doba vyžaduje. V Polsku se o kulatém stolu mluví už delší dobu. Jednání dosud vážne. Ale příští rok, předvídá Jerzy Urban, bude rokem dorozumění...

V Brně, 11. prosince 1988

SYMPOSIUM "ČESKOSLOVENSKO 88"

Ve dnech 11.-13. listopadu 1988 se mělo v Praze konat vědecké symposium k nejnovějším dějinám "Československo 88". Charta 77 a další občanské iniciativy chtěly umožnit již dvacet let umlčeným vědcům, publicistům a spisovatelům vyjádřit se k nejpálčivějším otázkám našich dějin a pozvaly také přátele Československa z Ameriky a ze západní a východní Evropy.

Úřady do poslední chvíle konání symposia nezakázaly, předpokládané účastníky ale policie zatkla už den před jeho zahájením a zákaz symposia byl pořadatelům doručen do vězení. Bylo zadrženo na čtyřicet lidí, z nichž většina zůstala v Ruzyni dvakrát dva dny. Poslední den byl zatčen Václav Havel, když se jako předseda přípravného výboru pokusil v hotelu Paříž symposium před jeho zahraničními účastníky zahájit.

Úřady se o zákazu symposia rozhodovaly ve čtvrtek 11. listopadu vlastně celý den. Většina zadržovaných přitom varovala před mezinárodní ostudou, ke které potom skutečně došlo. Zahraniční hosté protestovali v budově ÚV KSČ i na policii a položili květiny na hrob profesora Paročky. Zákaz sympo-

sia projednávala i vídeňská následná schůzka Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě, kde ostře proti zásahu šs. úřadů a policie protestovali zástupci USA, Kanady, Holandska, Rakouska, Švýcarska, Itálie a dalších zemí. Přímým důsledkem zákazu symposia bylo prohlášení vlády USA, že nesusouhlasí, aby se konference o mezinárodní hospodářské spolupráci konala v Praze.

Paralelní symposium bylo pak uspořádáno ve dnech 13.-14. listopadu 1988 ve Vídni, kde byly zveřejněny i příspěvky autorů z Československa. Více jak čtyřicet referátů připravených pro symposium bude vydáno ve formě sborníku. Přinášíme ukázkou tři příspěvků.

DUCHOVNÍ PRAMENY NAŠICH NOVODOBÝCH DĚJIN

Bohumír Janát

Člověk a národ s náboženským přesvědčením, národ s pevnou vůlí uskutečnit své ideály, svého dosáhne vždy. To je moje životní zkušenost, to poučení jsem vyvážil z dějin národa našeho a národů všech.

T.G. Masaryk

Každé podstatné výročí je výzvou k zamyšlení. Nad tím, co pro nás, kdo stojíme v proudu historického času v otevřené pozici zde a nyní, znamená základní souvislost minulosti, přítomnosti a budoucnosti a co dějinná chvíle očekává od současnosti jako jejich myšlenku, slovo a čin. Jednou z odpovědí může na tuto výzvu být i pokus znovu si osvětlit to, co je bráno jako samozřejmé a čemu každý rozumí, dokud na to není tázán. Vždyť filosofie, může-li být ještě přínosem pro naši dobu, pak nemá jinou cestu, než stát se znovu naslouchajícím rozhovorem, jenž se vrací k původním východiskům, a být tím, čím byla odedávna - časnou a osobní variací na věčné a obecné téma.

Rád bych proto v krátkosti a z ryze osobní perspektivy pohovořil o čtyřech idejích, které jako čtyři mohutné motivy světového myšlení významně ovlivnily a ovlivňují tvářnost novodobých dějin Československa. Tyto čtyři ideje jsou podle mého názoru vyjádřeny v pojmech národ, demokracie, socialismus a křesťanství. Pokusme se z několika málo vybraných aspektů zreflektovat podstatu každé z nich.

Základem naší dějinné identity byl, jest a zůstane národ. Národ jako faktické společenství obyvatel jednoho území, uživatelů jednoho jazyka a dědiců a účastníků jedné kultury a historie, ale též jako mravní idea úcty k tomu, co přesahuje jedince, i jako duchovní povinnost rozvíjet a tradovat to, co jsme zdědili coby jedno z podstatných určení naší lidské pozemské existence. Takovéto cítění bylo patrně vůdčím motivem, který - přítomen již ve svatováclavské prosbě nedej zahynouti, v Husově apelu k věrným Čechům či v Komenského kšaftu - působil přes hranice věků i v myslích a srdcích představitelů obrozeneckých generací 18. a 19. století. Ti nejlepší z nich /Palacký, Havlíček i pro českou věc mnoho vykonavší Němec Bolzano/ chápali národ nejen jako kontraargument vůči germanizujícím a potenciálně snad rusifikujícím tlakům, nýbrž též jako cosi, co je člověku svěřeno jako nezbytné východisko k vyšší, obecně lidské kultuře, co tedy nelze jakkoliv překročit, odhodit a pominout a k čemu má každý z nás svůj vnitřní, bolestný i tvořivý dluh.

Kořeny tohoto cítění jsou hluboké. Jeho projevy zasahují až do současnosti a vždy znovu jsou zdrojem renesance národního sebevědomí, pramenem nepotlačitelného vlastenectví i vědomí odpovědnosti za společný osud. Takto nám zde tedy vystupuje národ jakožto idea duchovního, dějinného a mravního celku, jenž pro jednotlivce vytváří historické zázemí, platformu přítomného růstu i místo přesahu v perspektivě budoucnosti. Přičteme-li k tomuto mravnímu idealismu i nemalou praktičnost a vitalitu našich předků i šanci dlouhého a relativně klidného zrání, jež rakouská říše coby poměrně stabilní státní útvar Čechům a Slovákům tak či onak poskytovala, pak výsledkem snahy obrozenců i výsledkem působení

již od renesance jdoucího, osvícenstvím neseného národního trendu v evropských dějinách byl národ, zkonstituovaný na prahu XX.století na solidních hospodářských, politických a kulturních základech.

První světová válka znamenala radikální zlom v dějinách pozdního novověku. Učinila konec osvícenskému optimismu a jeho věrou v lidský rozum a ve schopnost člověka vyřešit silami své vlastní imanence základní problémy lidstva takřkajíc od základu a jednou provždy. Výbuch irracionality a násilí, hekatomby lidí masově nahnáných na válečná pole po celém evropském kontinentu, užití bojových plynů a projevy totalitní taktiky a strategie na obou válčících stranách - to vše znamenalo hluboký otřes hodnot, které po staletí vytvářela duchovní kultura evropské civilizace.

Český národ a jeho vůdcové zvolili v tomto všeobecném chaosu orientaci na vlastní národní historii, pro jejíž základní obraz získala převládající konsensus filosofie dějin otce národa, Fr. Palackého. Nikoliv náhodou pak T.G. Masaryk vyhlásil národní politický program, který byl vídeňským tiskem nazván 'první vypovědění války Rakousku', v Reformačním sále v Ženevě 6.července 1915, v den 500. výročí upálení Mistra Jana Husa. Byl to zajisté i dávný stín staroměstské exekuce i nezapomenutelná bolestná zkušenost pobělohorské rekatolizace, co vedlo Čechy za první světové války k rozhodnutím, jež dost podstatně zpečetila konečný osud domu habsburského.

První moderní stát Čechů a Slováků, Československá republika, si na místo starého teokratického zdůvodňovaného absolutismu vytkl jako své duchovní motto ideál d e m o - k r a c i e a z ní vyplývající požadavek politické a náboženské tolerance. Idea demokracie je v našich novodobých dějinách bytostně spjata s osobností zakladatele a prvního prezidenta čs. republiky T.G.Masaryka, který, vycházejíc hluboce z národních tradic a při brilantní znalosti Ruska, nechal se inspirovat západní koncepcí demokracie, především švýcarské a americké.

Základem demokracie je Masarykovi samospráva občanské společnosti, resp. - jelikož 'demokracie spočívá na indi-

vidualismu' - sebespráva mravně a politicky vyspělých jedinců. Je to tedy ideál nesený vírou v člověka, v jeho dobrou podstatu, v jeho svobodu a důstojnost. V konkrétní realitě a praxi politického fungování je pak demokracie - jak to častokrát vyjadřoval Churchill - systémem velice nedokonalým, z toho však, co dosud v dějinách vytvořila lidská politická kultura, je tím nejlepším.

Existuje ale jeden moment, jenž demokracii činí podstatně zranitelnou a jenž dává šanci jejímu největšímu odpůrci - totalitnímu myšlení. Demokracie nemá a snad ani nemůže mít celkový výklad smyslu lidské historie: demokracie postrádá filosofii dějin. Je zabydlena v přítomnosti a dokáže udržet perspektivu vlastního trvání; v tom je její velká síla. Její slabost však záleží v tom, že - snad i proto, že vznikla u Řeků a je vázána na cyklické pojetí času ve smyslu CHRÓNOS - že tedy nedokáže vidět, uznat a zreflektovat eschatologický horizont, tj. obzor konečného cíle a vyústění dějin. Ten se zjevuje v prostoru hebrejského starozákonního myšlení a souvisí s lineárním, finálním pojetím času ve smyslu KAIROS!

Francouzský historik Alexis de Tocqueville již v minulém století vyslovil v knize 'Democracy in America' tuto porozhodnou sentenci: 'Demokracie nejen že vede člověka k zapomenutí na jeho předky, ale zastírá mu i jeho potomky a odděluje od něho jeho současníky. Uvrhuje ho navždy do sebe sama a nakonec hrozí zcela ho uvěznit^v samotě jeho vlastního srdce.' Lidská samota a sebekultivovanější individualismus člověka snad ale opravdu není cílem dějin. Lidská bytost podstatně a přirozeně potřebuje vědomí a pocit vesmírné sounáležitosti, překročení své konečnosti a nalezení života, pro který posledním slovem není smrt. Toto demokracie ze své podstaty dát nemůže. Proto se velcí demokráte vždy snažili založit politiku na hlubší duchovní platformě, proto i Masaryk stále hledá pro své úsilí náboženský základ a svou politickou závěť národu vyjadřuje ve slovech 'Ježíš, ne Caesar'. Demokracie sama o sobě je kdesi ve svém základu permanentně ohrožena a musí se bránit útokům, které přicházejí z oblasti duchovních postojů, jež často lehkovážně, neodpovědně v osudových chvílích používají vlastní silou než dají v egoistické bezpečí snahu být svobodnou individualitou se

a lstivě slibují uspokojivě odpovědět na nejhlubší otázky a tužby člověka.

Takovýto, pro naši dobu charakteristický postoj, jenž se zformoval v evropské filosofické a politické tradici jako mohutný proud, jenž strhl, nesl, pozdvihl i utopil mnohé, je vyjádřen v charismatickém i varovném, nadějeplném i pohrdaném, především však značně neurčitě slově **s o c i a l i s m u s**. Pod tímto slovem může být rozuměn abstraktní mravní ideál stejně jako praktická doktrina násilného převzetí moci a jejího udržení prostřednictvím trvalé státní organizace společnosti. Faktická historická epiteta, jež socialismus dostal, jeho vědecký, komunistický, nacionální, demokratický, křesťanský, etický, utopický, fabiánský, katedrový či reálný, si mnohdy protiřečí a není z nich dost patrné, co socialismus vlastně je. Snad jediný svorník je zde dán ve slovech spravedlnost a blahobyť, jež každá z forem socialismu svou vlastní metodou slibuje člověku a společnosti přinést. Dobrá. Je pravdou, že v některých zemích, kde politickou moc dostali do rukou křesťanští či demokraticky orientovaní socialisté, relativně vysoké úrovně spravedlnosti a blahobytu bylo dosaženo. Na druhé straně však idea socialismu ve své nacionální a komunistické podobě má na svém kontě nezměrné lidské utrpení a v dnešní době je faktem, že hospodářsky, politicky a kulturně nejvyspělejší národy a země neučinily ideu socialismu svým historickým credem. Navíc pro většinu lidí, žijících v zemích tzv. 'reálného' socialismu, do kterého se zhroutil Marxův socialismus, jenž měl být předstupněm komunismu, tedy ideální společnosti, v níž se měl završit v trvalém a bezrozporném stavu celý průběh dosavadních dějin - tedy pro ty, kdo zažili reálnou zkušenost na vlastní kůži, slovo socialismus je synonymem pro stagnaci, přírodní a mravní devastaci, útlak, násilí, svévoli, cynismus, přetvářku a pokrytectví.

Idea socialismu dosáhla své magické síly tím, že oslovila jednu z nejhlubších dimenzí lidských tužeb, snah a očekávání a propůjčila si roucho idejí dobra, pravdy a spravedlnosti. Tyto vznešené ideje jsou pro lidské bytosti v osudových chvílích mocnější hnací silou než úsilí o egoistické bezpečí anebo snaha být svobodnou individualitou se

všemi lidskými právy. A snad právě u slovanských národů, z nichž jeden kdysi svou zemi upřímně nazval svatou Rusí, mohlo v důsledku velké touhy a malé kritičnosti dojít k tak děsivému zneužití a zfalšování samotné ideje dobra. Jak ukázala faktická historická skutečnost, socialismus a komunismus, jež rádo by spásotvorné ideje usedly kdesi hluboko v lidské duši, snad až na samý pramen touhy po ztraceném ráji, po zemi zaslíbené, po Božím království, však nedokáží vyřešit základní problémy lidstva a vyjádřit lidský úděl ani všude a provždy, ani hic et nunc. Bezrozpornou společnost pravého štěstí a harmonie člověk sám^o sobě nedokáže vytvořit, lidská imanence bez naděje na zásadní transcendentní přispění či - stručně řečeno - bez podstatné pomoci shůry na to prostě nestačí.

I kdybychom vytvořili materiálně blahobytnou a sociálně spravedlivou společnost, kdybychom zlikvidovali či převychovali všechny vykořisťovatele, násilníky, egoisty a chantivce, bezkonfliktní ráj všeobecné harmonie zájmů se nedostaví. Vždy budou situace, kdy člověk sám o sobě bude stát proti druhému autonomnímu člověku, neboť vždy budou existovat - jak to populárně vyjádřil levicový intelektuál Herbert Marcuse - dva mužové, kterým se bude líbit jedna žena. Naproti tomu, bude-li v lidech dobrá vůle, vytrvalost, moudrost, pokora a láska, pak je žádná ideologie a žádný stát nemusí učit rozzumně a úspěšně hospodařit a spravedlivě spravovat věci veřejné. Největší šancí socialismu a komunismu zůstane ochota člověka nechat se pohodlně obelstít, ochota sáhnout rychle po nabízeném jablku bohorovnosti tam, kde k dokonalosti vede dlouhá cesta, ochota nechat se svést, spíše než hledat skutečný život a pravdu - třebaš i cestou kříže.

Dovblím si vyslovit přesvědčení, že k ř e s t a n s t - v í je tou nejhlubší, trvalou a nejvyšší ideou v dějinách českého a slovenského národa. Vlastně to ani není idea, jako spíše Kristem vytvořený prostor pro autentickou cestu, pravdu a život kterékoli lidské bytosti i lidstva jakožto celku. Křesťanství není a nemůže být ideologií, ani jednou z filosofii. I když dává odpověď na základní otázky po smyslu lidské existence a smyslu světových dějin, jeho

podstatou je otevřený prostor svobody, do něhož se nevstupuje skrze racionální důkaz či historickou nutnost, ale brannou víry, nadějí a lásky. Křesťanství je záležitostí individuální - v tom je formálně blízké demokracii - Kristus nehovoří k abstraktnímu člověku, abstraktní společnosti, abstraktnímu lidstvu, ale promlouvá ke každému, kdo je ochoten naslouchat, v jedinečné, bytostně osobní řeči. Jeho apel je osobně mravní. Naděje na vítězství, které slibuje, je zcela jednoznačná^a moudrost učení - jak to prostý rozum pociťuje - je vyšší než jen lidské provenience. I praktické pokusy nepotřebují výklad: 'Dokud máte světlo, neustávejte v cestě' /Jan 12:35/ a 'Není vaše věc znát čas a lhůtu, kterou si Otec ponechal ve své moci.' /Skutky 1:7/

Křesťanství není záležitost pouze těch, kdo se k němu otevřeně hlásí; jeho výzva, jeho platnost i jeho příslib mají univerzální smysl a konečné slovo^o tom, kdo je či není pravý křesťan, může říci až celková duchovní bilance života každého z nás. Koneckonců i do řad křesťanů je namířeno slovo o tom, že první budou posledními a poslední prvními. To, oč v křesťanství nejbytostněji běží, není jen záležitost osobní konfese a deklarace. 'Nehlásil se slovy ke Kristu', řekl Václav Malý nad hrobem bojovníka za demokracii Pavla Wonky, 'ale kráčel jeho cestou'.

Základní a bytostná moc otevřenosti, kterou křesťanství vzdoruje všem uzavírajícím mocnostem a definitivním silám, je tedy v přesvědčení, že konečné a absolutně spravedlivé slovo o člověku, světu a dějinách, neřekne člověk sám, ani jeho současníci, ani budoucí historikové - třebaže lidská bytost každým svým činem, myšlenkou a slovem vytváří skutečnost, která bude v úhrnu spravedlivě zhodnocena a pravdivě pojmenována. Pro křesťana konečné slovo vždy náleží Bohu. A snad právě vyžralost víry se projevuje v tom, že člověk nepodléhá netrpělivosti, úzkosti a nejistotě přítomného času, vyžralost, která jsou typické pro naši dobu, která vystupňovaným světským úsilím přehlušila v základu tichý tón bytí a z 'mlčení' Boha pak ukvapeně vyvodila závěr o jeho neexistenci.

Jestliže budeme ve svém úsilí mravním, kulturním a politickém spoléhat jen sami na sebe, pak naše intence se ukáží krátkozraké a naše snažení krátkodeché. Vždyť rozumná a moudrá vyváženost, vytrvalost a opravdovost, jež vede k vítězství a nikdy nemůže být natrvalo potlačena, zakládá se na přesvědčení, že člověk na tomto světě a v celé jeho historii opravdu není sám. K jednotlivcům, národům a k univerzálnímu lidskému společenství adresně mluví příslib: 'Já jsem s vámi po všechny dny až do skonání tohoto věku.' /Matouš 28:20/

Křesťanství dokáže čekat. Pakliže někdo ve světových dějinách v hlubokém smyslu má čas, jsou to křesťané. Idea křesťanství již v našem národě tvořivě trvá více než tisíc let. A lze mít naději, že právě ona nám i v nadcházejícím čase přiblíží pravdu - tu jedinou, která osvobozuje.

DĚJINNÉ ZDROJE ČESKOSLOVENSKÉ HUMANITNÍ DEMOKRACIE

František Šamalík

Dva momenty našich moderních dějin se staly obzvlášť sporné: jazykové obrození a koncepce 'malého národa'. Z hlediska češství bylo však jazykové obrození prostou nutností /jeho alternativou byla pokračující asimilace vyspělým německým/ a 'malost národa' daností, tím výraznější, čím zřetelněji postupovala národnostně státní integrace. Samy o sobě nejsou tedy tyto momenty sporné; znejistění sem vnáší pseudo-historismus, živený těžkými ranami, které postihly společný stát Čechů a Slováků. Sporné je ovšem to, jak se česká společnost /omezím se na ni/ vyrovnávala s důsledky oněch momentů.

Faktická degradace české státnosti /v etnickém i politickém smyslu/ vyloučila, aby se češství regenerovalo silou vyšších tříd a národních institucí. Jungmannovský 'jazykový program' cílil k vysoké kultuře a vzdělané společnosti, ale jeho sociální základna byla rolnicko-plebejská, která se ještě neuvědomila jako třetí stav, jako negace starého re-

žimu'. Odkaz josefínství a Velké revoluce byl zatlačen napoleonskou agresí, antinapoleonskými, 'národními' válkami a romantickou protiosvícenskou reakcí. Dolehla k nám oslabeně, ale měla - v kombinaci s restaurací 'starého režimu' - dost síly k tomu, aby oddělila ideu národní individuality a svobody od svobody člověka a občana. Živé vědomí univerzální svobody /Bolzano/ bylo izolované, nemohlo se významněji zmocnit skutečnosti.

V těchto snížených sociálních a folklórních polohách si národní idea nemohla udržet původní 'čistotu', tj. organický vztah k všelidskosti. Šíření národního uvědomění bylo zároveň šířením nacionálních mýtů, předsudků, sebepřeceňování...

S rostoucí vzdáleností od intelektuálních ohnisek ztrácela národní idea pozitivní obsah, poklesávala k negaci 'cizího', k sebeuskopjené uzavřenosti. Neměla dost síly, aby ukázňovala partikularismy a privatismy vědomím odpovědnosti k národu. Láska k vlasti - říká Rousseau - by neměla vyvolávat lásku ke špatnému, hloupému. Ve velkém společenství - zvláště takovém, které se uvědomuje vůči jinému - je to ovšem neodvratné.

Všechny nové síly vstupující na dějinnou scénu procházející kultivujícím procesem, v němž se zbavují předsudečných jednostranností, osvojených v časech antagonismu. Ty, které nejsou s to překročit svůj egoistní horizont, které zvětňují moment boje a nadřazenost odvozenou ze svého vítězství, které i svou intelektuální nadstavbou donutí ke službě tomuto zvětnění, ustrnou v privilegovaném korporativismu, překázejícím demokratickému vyrovnání a smíření.

Obě tyto tendence spolu soupeří v našich moderních dějinách až dodnes. Dlouhodobý stav boje, zahájený obrozením, aktualizoval vždy znovu politický význam 'nesmiřitelného nacionalismu' /později: 'třídní nesmiřitelnosti'/, nacionalismu, který po 28. říjnu 1918 snadno přerůstal v triumfující nadřazenost. Se znacionalizovanou mapou se v těchto situacích zacházelo jako s 'přírodní silou'. Tato linie - máme-li na mysli uvědomělou orientaci - byla však marginální, třebaže si některými 'přímými akcemi' ve vypjatých hodinách vynutila pozornost přesahující její každodenní vliv. Lidová základna obrození se záměnně označuje jako demokratická, ale dlouho nebyla víc než 'látkou' demokracie. Kdyby se tyto 'demokratic-

ké síly volně projevily, manifestovaly by celý balast nahromaděných předsudků, egoismů, partikularismů, archaických sociálních a duchovních závislostí, prostě celou tíhu předemokratických nálad a postojů. Dějinným úkolem bylo přetvořit tuto 'přírodní demokratičnost', v níž by elementárnost bytí, měnlivých potřeb a nálad dominovala nad racionálním, kultivovaným souborem národních potřeb, v uvědomělý demokratismus, jehož jádrem je úcta k nezadatelným právům člověka, občana, národa...

Proto už od počátku bylo obrození pedagogickým procesem /kontiňitou osvícenské ofenzívy/, zasahujícím stále širší vrstvy a zabírajícím nové a nové oblasti v závislosti na politické situaci a vnějších podnětech. Nebyla to jen národní propaganda, s ní a v ní se rozvíjela pedagogika práce, podnikavosti, technických dovedností, poctivosti, spolehlivosti, sociální solidarnosti, pedagogika či etika 'akumulace kapitálu', zavrhuje lehkomyšlný život 'flamendra' za tolerovaným věkovým limitem... Utvářelo se duchovní a morální klima velké normativní síly, jaké budoucí buržoasie nebude s to frontálně napadnout. Půda pro bezohledný ekonomický liberalismus byla obsazena dřív než se vytvořil. Německé iniciativy - školské, industriální, politické - byly v míře možností využity, slovanská ideologie nepodcenovala konzervativní antiindustrialismus, naopak: industrialismus byl zasazen do kulturního vzoru, který měl být osvojen. Touto tendencí to byl tedy moderním vlivům otevřený vzor a součinností německých podnětů a českých vstřícných reakcí se české země zřetelně odlišily širokou vzdělaností a racionálnější pracovitostí od ostatních Slovanů, s nimiž se poutaly ideově politicky. Palackého tezi o stýkání a potýkání se českého živlu se živlem římsko-germánským býval v bojovém zápalu připisován jednoznačně nacionalistický záměr, ale nezaujatý pohled v něm najde především tento opis kulturních kontaktů, jejich forem a dynamizujících důsledků. Byla to teze o 'otvírání' kultur a až podřízeně se projevuje Palackého 'etnické uzavírání': tam, kde zdroje moderní svobody /liberalismu/ hledá v praslovanské 'demokracii'. V Polsku obdobnou retrospektivností zdůvodnil domácí zdroje demokratismu Lellewel - proti argumentům domácích tradic

a morální síly a silných.

listů a konzervativců o jeho 'cizosti'. Palacký svou dějinnou sondou do časů domnělé praslovanské demokracie čelil v první řadě německému hegemonismu.

Jeho 'uzavírání' bylo polemické, nikoli organické, nečelilo liberalismu a filosofii svobody, ale umocňovalo je. V intencích Dobrovského - při všech svých omezeních - vztáhl na obrození univerzální kritéria pravdy, dobra a krásy. Umocnil občanský pedagogický proud historickou dimenzí - tezí o převaze síly ducha nad silou zbraní, odvozenou z triumfů a úpadku české reformace. Znamenalo to zároveň loučení s kultem ruské síly, jenž byl jednou ze složek raného slovanství, bezelstně naivního. Palackým a Havlíčkem stvrzená svébytnost češství proměňovala žádoucí schopnost ruské síly integrovat Slovanstvo z naděje v obavu. Proti rozpínavosti pangermanismu i panslavismu hledal Palacký útočiště v Rakousku a touto jeho ochrannou funkcí zdůvodnil jeho dějinné poslání. Tímto předpokladem osudovosti vzájemné loajálnosti, již bylo třeba teprve vytvořit, unikal z dosahu expandující 'vůle k moci', ale problému 'malosti' nemohl ani v ochranné zóně Rakouska uniknout. Důraz na duchovní a morální sílu, jímž Palacký znal 'malost', se z pozic 'vůle k moci' jako ctnost z nouze a Palacký má ostatně formulaci, blízkou utilitarismu, kdy říká, že kdyby nás bylo x milionů, projevil by se to i v naší politické orientaci. Ta však umlká před jeho programem národní pedagogiky, sociálně ovšem ohraničené jeho liberalismem. Havlíčkova 'revoluce hlav a srdcí' byla pojata a realizována demokratičtěji.

'Malost' znásobená prohloubením intelektuálních a morálních kvalit, vyústujících v pevnější vědomí lidské, občanské a národní důstojnosti, nekapituluje před mocenskou převahou. Neboť duchovní síla ovládaných je schopna nést a předávat vědomí odpovědnosti, udržovat odolnou dlouhou vůli'. V momentech krize - rozhodnou byla 1. světová válka - se tato vnitřní energie uvolní a platí víc než všechny vstřícné akty jiných: právo na sebeurčení naplňuje živoucí národ. Takové výsledky jsou však vždycky vzdálené, zatímco průbojná síla je všudypřítomná. Povzbuzuje představu o nezničitelnosti práva a morálky síly a silných.

Palackého projekt duchovní síly harmonoval s právním nárokem na českou autonomii /historické státní právo/; pojem 'práva', totožný s pojmem spravedlnosti - přes výkyvy, rezignace, přirozenoprávní doplňky atd. - pevně srostl s českým národním vědomím. Tato morálka a politika zákonnosti odsouvala násilí, revoluci jako poslední prostředek, použitelný s morálním oprávněním pouze tehdy, selžou-li průkazně zákonné prostředky. Podněcovala tedy i nadměrnou kompromisnost a oportunitu, ale tyto poklesy se vyrovnávaly z živého duchovního základu, i pak radikálnějším pojetím národního programu mladočeskou frakcí národní strany. Nakonec se rozdvojila, začal proces stranické 'pluralizace', ale nikdo nemohl vyskočit z mocensko-sociálních reálií. Palackého koncepce byla projekcí stavu, mentality a možností české společnosti, odrážela absenci vrstev, k jejichž sociální roli patří heroismus, velkorysé a riskantní 'grynderství'. Odpovídá tomu slabost krajních křídel /krajních v taktických postupech, strategických cílech, v ideologii/, táhnoucí se českými dějinami. Slabost radikální demokracie, konzervatismu, heroizující pravice...

Proměří-li se tyto poměry revolučním schematem odvozeným ze sociálně polaritního prostředí, v němž se legalisticko-reformní liberalismus jeví oběma krajnostem jako 'bezzásadovost', vznikne trapná karikatura všech aktérů, progresivních i 'regresivních'. Slabost 'krajností' není ovšem jen kladem, už proto ne, že byla plodem nerovinné sociální struktury. Obsahují nebo svou existencí upozorňují na nějaký 'nutný prvek', který bez sociální konfrontace není rozpoznán ve vší náležitosti: 'střed', rozlévající se do veliké šíře, se nemůže náležitě zpevnit, zintegrovat, má tendenci k superpluralismu. Bez potřebné sociální základny zůstávají 'krajnosti' literaturou, pokud jim nevyjde vstříc proměna politické situace. Ta je může oprávnit /jako válka oprávnila naše 'katastrofisty'/, ale taková změna je i signálem k všeobecné přeorientaci. Masaryk, který byl a zůstal terčem kritiky pravicových hercistů, zahájil revoluční akci, v níž zužitkoval i svou předchozí inpi-orientaci. Jeho koncepce byla komplexnější. Opírala se o nezníčitelnou - v dějinné perspektivě - touhu člověka po svobodě a spravedlnosti! Kult této touhy je bohatší než heroický

kult síly, který nakonec akt převahy ztotožňuje s aktem práva, spravedlnosti, s normou etiky. Kult síly destruuje politickou a morální představitivost, není s to docenit rezistenční potence obsažené v duchovním a mravním světě člověka, není s to nastolit demokratický a spravedlivý řád. Emanuel Moravec je typickým příkladem takového přecenění možnosti síly: to, co tvořilo obrannou sílu národa, pojal v tomto matení jako překážku zrealnění národního myšlení. Duchovní člověk se mylí jinak. Může přecenit intelektuální a morální kvality národa, poplést si Krista s Antikristem, ale jeho omyly jsou - proti omylům kultu síly - perspektivnější, konstruktivnější. Palackého koncepce duchovní velikosti 'malého národa' /a obdobné projekty probouzené měnicí se strukturou evropského politického uspořádání/ nyní stále více souzní s vizí solidárního, nenásilného světového společenství.

Když po zmaru nadějí na česko-rakouské vyrovnání /trialismus/ vyprahl Palackého národně pedagogický program v proměnlivých a neúčinných postupech české politiky vůči Vídni a českým Němcům, Masaryk jako příčinu této krize určil právě opuštění Palackého programu. Oživil jeho nosné prvky a přenesl je do širšího sociálního prostoru. Sehrál klíčovou roli v obratu od liberalismu, omezeného na 'aktivní' /elitní/ složky společnosti, k sociálně laděnému demokracismu. Mladočeši, kteří sociálně reprezentovali nástup buržoasního demokracismu, byli ještě příliš v zajetí korporatovní mentality, než aby byli s to vyjádřit a uplatnit jeho univerzálnost, jeho mentální, intelektuální a morální předpoklady. Hádanku 'české otázky' Masaryk rozřešil jako otázku náboženskou a sociální: národní tak ztotožnil s všelidským a z tohoto zorného úhlu soudil české mýty a představy. Dal národnímu 'novou dimenzi, novou normu otevřenosti vůči světu, do níž se právoplatně vešla i 'nenárodní' sociální demokracie. Mladočeši jí čelili 'národním dělnictvem', Masaryk ji přiváděl k národní práci.

Koncipoval ji jako "nepolitickou politiku", založenou na "drobné práci", jež ve svém souhrnu - vahou své duchovní inspirace - je prací sub specie aeternitatis. Masarykova důvěra

v duchovní potence člověka byla v jednotě s jeho úsilím o všeobšáhlu intelektuální a morální reformu! Zahrnula celou škálu civilizace a potřeb moderního člověka, pro vzdálené vize a velké věci nezanedbávala blízké a malé. Stejně jako ruští liberálové /například Turgeněv/ by poradil těm, kteří nemyté a nečesané Rusi očkovali revoluční instinkt, aby ji nejdřív navykli hygieně.

Zintenzivnění národního života je tu rovnocenné tvorbě osobnosti, intelektuálně a morálně autonomní. Především však tvorbě národních intelektuálů. Tady byl hlavním zlem "liberalismus", tj. vlažnost, neopravdovost, nevyhraněnost, polovzdělanost... Masarykův model intelektuála předpokládá jednotu a součinnost vzdělanosti a svědomí a odpovědnost jak jednomu i druhému. Vůči národnímu s stranickému zastupuje univerzální pravdu a univerzální hodnoty. Tím byl určen Masarykův osud: na všech stranách proti němu vyvstávali odpůrci a nepřátelé, ale za zástěnou tohoto pokřiku docházelo k pozvolné asimilaci jeho idejí /i on se ovšem od nich naučil/.

Jakmile se u nás začal usazovat stalinismus, stával se celý Masarykův odkaz jeho neúprosným soudcem. A jestliže se ještě selektivně mluvilo o jeho "progresivnosti" /např. pokud jde o rukopisný boj apod./, muselo se zapomenout na to, že Masaryk tato "svá" vítězství považoval i za vítězství "poražených". Neboť jeho táborem nebyla strana, nýbrž pravda a dobro. Nyní, kdy se od Caesara pomalu vracíme k Ježíši, tj. od diktátorství k demokracii, od nadvlády strany-státu k nadvládě člověka a lidskosti, vrací se se znásobenou naléhavostí i nutnost obrody vzdělanosti a svědomí... o přítomnosti, když říkají říkat pravdu je nepoměrně menší než třeba po roce 1945 a když nikoho nezabývá ani utopická samičnost ani chybná neinformovanost? To je podle mého hlavní březno, které nám brání napřít se.

Mluví však o tom jen proto, že právě nyní před blížícím se koncem století, ve kterém se narodil náš stát, je překonání komplexu s naší minulostí a budoucností důležitější. Protože Evropa se změnila a mění se i Východ. Po padesáti letech se rodí naděje, že bychom si opět mohli sami určovat národní osud, spíše ve spolupráci s jinými národy než na jejich uzdě. Vždyť se dlouho už nevěřícně ptáme: je vůbec možné,

Československo se ustavilo před sedmdesáti lety s dobrými úmysly a na základě obdivuhodných ideálů. Všechno tragické, co tato země později prožila, můžeme svést na to, že pro dobré úmysly a ideály nebylo toto místo v Evropě dost vhodné. Říkáme si, že na nějakém jiném místě v mírném podnebním pásmu, v místě, kdy bychom měli za sousedy třeba Dány nebo Holanďany, by Republika dodnes rozkvétala na Masarykových demokratických představách. Ale co tady, v místě, odkud se prý dá ovládat Evropa? Tři kapitulace z let 1938, 1948 a 1968 se nám jeví jako důsledek našeho beznadějného zeměpisného položení.

Odsouvám stranou otázku, zda by nějaký jiný, statečnější a méně počtářský národ přežil v tomto prostoru důstojněji než my. Možná ano, možná i ne. Nemyslím, že mladá generace nějak zvlášť chápe ono tradiční drásání národní duše nad selháním našich vojenských schopností. Konečně, při všech třech kapitulacích někteří lidé bránili to, v co věřili, i bez rozkazů generálního štábu. Nad čím bychom skutečně měli přemýšlet, je příčinnivé kolaborantství, které po všech kapitulacích následovalo. Zvláště po roce 1968 jsme v tomto ohledu předvedli ve východní Evropě ojedinělou ukázkou snaživosti. Na tom nenesou vinu jen politikové, u kterých takové jednání předpokládáme. Proč jsme se například tak nehlučně přizpůsobili cizím představám o tom, jak by měl žít národ ve střední Evropě? Proč například bylo a je tolik poměrně vzdělaných lidí, kteří byli a jsou i nadále ochotni lhat o minulosti i o přítomnosti, když riziko říkat pravdu je nepoměrně menší než třeba po roce 1948 a když nikoho neomlouvá ani utopická zanácnost ani obyčejná neinformovanost? To je podle mého hlavní břemeno, které nám brání napřímit se.

Mluvím však o tom jen proto, že právě nyní před blížícím se koncem století, ve kterém se zrodil náš stát, je překonání komplexu z naší zeměpisné polohy nesmírně důležité. Protože Evropa se změnila a mění se i Východ. Po padesáti letech se rodí naděje, že bychom si opět mohli sami určovat národní osud, spíše ve spolupráci s jinými národy než na jejich uzdě. Vždyť se dlouho už nevěřicně ptáme: je vůbec možné,

aby způsob, jak mravně, politicky, kulturně, hospodářsky a jinak žijeme, trval nezměněně až do konce století? Copak musí dojít^k až tak hlubokému hospodářskému a sociálnímu úpadku, jak ho vidíme třeba v Polsku, abychom našli rozumná řešení a obnovili suverenitu při tvorbě vlastních dějin?

Vím, že je v zemi mnoho těch, kteří se po všech zklamáních přestali zajímat o vše, co přesahuje malé dějiny člověka, mnozí jsou prosáknuti nedůvěrou, podezřívavostí a apatií, jiní prostě odešli z tohoto nevládného evropského prostoru. Jenže tato chvíle není jak ty předchozí, aby mohla být zrušena násilím. V mé generaci a generaci starší jsme v padesátých a šedesátých letech mluvivali často o kyvadle. Když se kyvadlo perzekuce a blbosti vychýlilo do příznivější polohy, rychle jsme se museli nadechnout a něco udělat, než se vychýlí zase zpátky. To, co vidíme dnes všude kolem a v Sovětském svazu zvláště, není kyvadlo. Není kam se vrátit, kyvadlo se vzpříčilo. Dnes to vědí i ti, kteří ho do tohoto stavu uvedli.

Ač nerad, musím na podporu tohoto argumentu uvést historické poučení z krizového vývoje, aspoň v těch nejhrubších rysech. Mnoho obětavých, sociálně citících a bídou znechucených lidí sdílelo od nepaměti ideu, že lidská společnost si konečně zaslouží, aby byla uspořádána podle rozumu, podle vědecky zdůvodněného projektu a ne podle libovůle a špatných lidských vlastností. V devatenáctém století tento projekt dozrál a Marx ho teoreticky zdůvodnil. Podle staré tradice byl projekt nazván socialismem a komunismem, ale to není moc důležité, protože pro celou ideu není hlavní zaměření projektu, ale projekt sám, jako lék, jako spása a jako ukončení nevědomé cesty lidstva.

Projekt spravedlivé a šťastné budoucnosti byl natolik vzdálen od zavedeného způsobu života, že jeho autoři nemohli doufat v jeho realizaci jinou cestou než cestou revolučního násilí. Tuto poněkud nepříjemnou stránku věci odbyli teoretikové poukazem na to, že násilí už beztak existuje a že toto nové násilí bude trvat jen krátce, jen proto, aby otevřelo dveře do říše svobody.

Když však došlo v Rusku a později ve východní Evropě, v Azii, v Africe a na Kubě /také v Kambodži, také v Kambodži! / k realizaci projektu, ukázalo se, že 'přechodné' násilí se táhne na dlouhé lokte a dříve do říše svobody zůstávají zavřené. Násilí ve všech formách, brutálních i poněkud civilizovanějších, se zařídilo samo pro sebe a institucionalizovalo se. V tomto násilí se společnost nově strukturovala, vznikla nová třída, nově se sloučily sociální zájmy atd. Před čtyřiceti lety byla do tohoto projektu zatažena i naše republika a bránila se stejně ochabně jako předtím a potom. Už bylo přesně popsáno, co všechno zde hrálo roli. Po sedmdesáti letech od prvního pokusu máme před sebou přehledný výsledek: ten je skličující sám o sobě a mravně zničující, když vezmeme do úvahy oběti, které si projekt vyžádal. To platí ještě více pro nás, protože jsme nezačínali v bídě a zpuštění jako jiní. O to horší je zlost na naše umístění v Evropě. /V závorce se vám však svěřím se znepokojivou myšlenkou: Co kdyby nebylo západní Evropy, kam snadno vidíme přes plot, a my nemohli srovnávat? Máme se přece lépe než před čtyřiceti léty, máme dost chleba, masa, zákusků v cukrárnách, více aut, ledniček a televizorů, které kdysi vůbec nebyly. Nevzdávala by většina lidí dodnes díky Stalinovi, že nás vpustil do ráje? Ve svých důsledcích je to velmi nepříjemné pomýšlení. /

Vědomí o selhání projektu se šíří a upevňuje, ze všech stran a stále rychleji se mu dostává materiálu. Jak nově slyšíme, i naši politikové říkají, že prodlužovat daný stav je nemožné. Zde jsme však u kořene československé specifiky, řečeno jazykem novin, u naší národní zvláštnosti. Lidé cítí, že program přestavby, který nám politikové nabízejí, není myšlen upřímně. Zní totiž dost neskutečně, když se k myšlence jakýchsi změn a jakýchsi reforem hlásí ti, kteří měli už dávno moc proměnit ji v čin, avšak namísto toho ji jen pošlapávali.

A už jsme v národní specifice u problému vládnoucí strany, na kterou narazíme, i kdybychom se tvářili sebesmířlivěji. Před čtyřiceti lety přišla tato strana na scénu v poněkud jiné sestavě. Bylo v ní mnoho lidí, které sem přivedla

radikální reakce na válečnou zkušenost, byli v ní lidé s vyhraněným sociálním cítěním, lidé pamatující krizi a nezaměstnanost, intelektuálové, kteří se upsali utopické vízi a pak hodně těch, kteří uvěřili falešným slibům. Znal jsem ty lidi, protože jsem byl o něco později při tom. V průběhu dalších let byla tato poměrně košatá společnost systematicky osekávána. Po poslední velké osekávačce po roce 1968 zůstal z této strany jen pahýl, zanikly poslední závazky vůči pravdě a původním úmyslům, zanikly poslední zbytky osobního snažení konat prostřednictvím moci dobro. Lid nemá žádné iluze o charakteru této vládnoucí strany. Po čtyřiceti letech sdružuje její jádro ty, kterým se líbí být u moci a mít z toho prospěch. To je však obecný závěr a má krutou povahu všech obecných závěrů, jak jsme je znali, jako třeba závěr o třídní příslušnosti. V rámci této obecnosti jsou však ve straně i ti, kteří se snaží řídit v daných možnostech co nejlépe fabriku, vystavět vodovod pro svou obec, vést družstvo tak, aby z toho měli prospěch jeho členové atd. V naprosté většině jsou pak ti, kteří chtěli svým dětem ulehčit cestu ke vzdělání, kteří se chtěli dostat výš se svými organizačními či jinými schopnostmi a mnozí, na které nezbyla ani ta nejnicotnější privilegia. Na tomto terénu se vytváří možnost k národnímu porozumění.

Tento výsledný stav vládnoucí strany není podmíněn ideologicky a termín socialismus je možné si i odmyslet. Touto rozkladnou chorobou by onemocněla každá skupina lidí, která by tak dlouho vládla sama a to ještě jen v úzkém vnitřním kruhu. K degeneraci se odsoudí každá skupina, když vznesl nárok na monopolní výkon moci.

To vše je hlavně naše zvláštnost, podtrhnutá červeně naší poslední kapitulací. V jiných zemích východní Evropy je možné, aby dveře do budoucnosti otevřela reformní část komunistické strany. U nás však byli reformní komunisté vyhubeni v sedmdesátých letech a jestliže ještě tajně uvnitř strany existují, nedávají o sobě vědět. Škoda. Jejich výkon v glasnosti je v Sovětském svazu obdivuhodný.

To byl stručný historický argument proti kyvadlu. Popsaný stav poskytuje do konce století lepší výhled, než by se

zdálo. Jsme bez iluzí a také už bez ideologie. A máme vlastně jen jedinou možnost vyhnout se hořkému konci: dohodnout se v nejširším národním konsensu na změně, na přechodu k demokratickému rozhodování, na pluralitě bez jakýchkoliv postranních úmyslů, na svobodné volbě cílů i osob, z níž nebude nikdo předem vylučován, a posléze na mravní obrodě, na co nejrychlejším vybřednutí ze lží, které otrávily národní duši. Nemůže existovat žádná jiná legitimita než ta, která vychází ze svobodně projevené lidové vůle.

Nemyslím, že je oprávněné stěžovat si na nedostatek programu. Za poslední desetiletí byl formulován alternativní program téměř pro všechny oblasti národního života. Jen v textech Charty bylo vysloveno tolik dobrých myšlenek, že s nimi do konce století vrchovatě vystačíme. A pak, rozhlédněme se po Evropě. Úspěšné vlády v slušných a prosperujících demokratických státech jsou všechny stejně pragmatické, vyvažují spíše smířlivě než antagonisticky různé sociální zájmy a jsou konec konců vždy napravo nebo nalevo od středu. Náš lid nemá jinou mentalitu než naši nejbližší sousedé a mít možnost volby, dal by ve všech uzlových bodech našich dějin přednost této cestě. Civilizace, ke které svým původem patříme, nemá konečně příliš na vybranou v krocích do budoucnosti: nemůže spory mezi národy a sociální antagonismy řešit válkou, protože by sama zanikla, musí spravedlivě rozdělovat práci a bohatství, ke kterému se dopracovala, a posléze musí obnovit rovnováhu mezi svou průmyslovou aktivitou a hrubě vykořisťovanou přírodou.

Po sedmdesáti letech existence státu nemáme tedy přes příliš důvodů radovat se nad jeho stavem. I když to zní paradoxně, domnívám se však, že ze všech východoevropských států máme nejpříznivější podmínky nabýt do konce století svobody v řízení národního osudu a nebýt Evropě na obtíž. To vyplývá z toho, co jsem řekl předtím: pro polovičatá a pokrytecká řešení již národ ruku nezvedne nebude pro ně také pracovat. Stav nšeho hospodářství, přes všechny vady a zaostávání v technologii je přece jen lepší než

jinde na východě. Nemáme dluhy, při odchodu z funkce za to dostane někdo státní vyznamenání.

Již nyní vznikají přirozenou cestou občanské iniciativy, přirozeně se prosazuje autorita osob, které cítí naléhavěji než jiní zodpovědnost k našemu národnímu osudu, rozšiřuje se vědomí lidských práv, pomalu ustupuje strach, strach z nelítostné politické moci, který nás ochromoval po padesát let. V důsledku změn v Sovětském svazu se uvolňuje sevření, ve kterém jsme tu žili.

Do konce století se snad ukáže, že tato republika byla založena na celkem vhodném místě v Evropě, jenže strašně dlouho trvalo, než se přednosti tohoto místa mohly projevit. Přijde, co musí přijít. Mne jen udivuje, že jsou lidé, kteří to nevidí nebo necítí

A.: Nejdřív mi dovoľ pár slov úvodom. Hnutí za občanskou svobodu se pokusilo sformulovat národní - ve smyslu všespolečenský - politický program. Přirovnala bych v tom smyslu Manifest Demokracii pro všechny k programu Košického, který taky vyjadřoval dost široký společenský konsensus a který jak komunisté až na nátlak Stalina ano - bo s vlastní politické netrpělivosti opustili. Hnutí za občanskou svobodu je od roku 1988 první, které se deklaruje jako politické, tedy opoziční k politickým strukturám, které v něm vládnou. Podle mého názoru nabíjí radikální, ale současně konstruktivní řešení společenské krise a myslím si, že vyjadřuje názor dokonce i části komunistů. Ty jsi jedním z iniciátorů a zakladatelů hnutí a v jeho dost širokém názorovém spektru naučímě vyarančnou pozici, která má ně i svou historii. Čtěla bych v časopise Alternativa v serii rozhovorů se signatáři Manifestu probrat jejich definici a pojetí toho hlavního a nového, k čemu se hnutí odhodlalo, totiž politiky. Jebo jsem nivybrala jako prvního, protože tě vedu za reprezentanta oné většiny naší společnosti, které se v oficiálních dění nedostává slova, reprezentanta těch, kteří nesou největší tíhu ony lidí, kteří vládnou, a těch současně, kteří fakticky nemají možnost do postaru zasahovat. V literatuře se o této většině společnosti ustáil termín "ti druhí" a myslím si, že všichni nekomunisté, v jasnějším odstínění a ve vyrocených poměrech se "těmi druhými" mohou myslit a stát se dokonce i řadoví členové komunistické strany. A má otázka zní: souhlasíš a takovým velice obecným vymezením svého postavení?

A.B.: Souhlasím i nesushlasím. Každopádně jsem rád, že ses ně na úvod neseptala za váhu, výšku, šířku pazu a něho oblíbeného spěváka. Vstoupila jsi rovnou in medias res a já se tedy přizpůsobím. Edyž jsem koncem ložského a počátkem letošního roku uv

NÁŠ ROZHOVOR

lo vytvářet jakousi novou podobu Košického vládního programu po dvakrát dvacet plus třech letech. To byla tehdy jiná historická kapitola, zcela odlišná politická situace, kdy nejen řada vládních nekomunistických politiků podléhala iluzi o možné dlouhodobé rovnoprávné politické spolupráci s komunisty. Kalik jsme museli jako národ a společnost za tuto historickou "nevyužitelnost" zaplatit, víme dnes všichni, i samotní komunisté, mezi nimiž je bohuel mnoho těch, kdo si to dnes nechtějí /nemohou?/ přiznat.

A.: Nejdřív mi dovoľ pár slov úvodem. Hnutí za občanskou svobodu se pokusilo sformulovat národní - ve smyslu všespolečenský - politický program. Přirovnala bych v tom smyslu Manifest Demokracii pro všechny k programu Košickému, který taky vyjadřoval dost široký společenský konsensus a který pak komunisté ať na nátlak Stalina anebo z vlastní politické netrpělivosti opustili, Hnutí za občanskou svobodu je od roku 1968 první, které se deklaruje jako politické, tedy opoziční k politickým strukturám, které v zemi vládnou. Podle mého názoru nabízí radikální, ale současně konstruktivní řešení společenské krize a myslím si, že vyjadřuje názor dokonce i části komunistů. Ty jsi jedním z iniciátorů a zakladatelů hnutí a v jeho dost širokém názorovém spektru zaujímáš vyhraněnou pozici, která má už i svou historii. Chtěla bych v časopise Alternativa v serii rozhovorů se signatáři Manifestu probrat jejich definici a pojetí toho hlavního a nového, k čemu se hnutí odhodlalo, totiž politiky. Tebe jsem si vybrala jako prvního, protože tě vedu za reprezentanta oné většiny naší společnosti, které se v oficiálním dění nedostává slova, reprezentanta těch, kteří nesou největší tíhu omylů lidí, kteří vládnou, a těch současně, kteří fakticky nemají možnost do poměrů zasahovat. V literatuře se o této většině společnosti ustálil termín "ti druzí" a myslí se jím ti všichni nekomunisté, v jemnějším odstínění a ve vyhrocených poměrech se "těmi druhými" mohou myslet a stát se dokonce i řadoví členové komunistické strany. A má otázka zní: souhlasíš s takovým velice obecným vymezením svého postavení?

R.B.: Souhlasím i nesouhlasím. Každopádně jsem rád, že se mě na úvod nezeptala na váhu, výšku, šířku pasu a mého oblíbeného zpěváka. Vstoupila jsi rovnou in medias res a já se tedy přizpůsobím. Když jsem koncem loňského a počátkem letošního roku uvažoval o seskupení a podobě demokratického politického hnutí, ani ve snu mě nenapadlo vytvářet jakousi novou podobu Košického vládního programu po dvakrát dvaceti plus třech letech. To byla tehdy jiná historická kapitola, zcela odlišná politická situace, kdy nejen řada vládních nekomunistických politiků podléhala iluzím o možné dlouhodobé rovnoprávné politické spolupráci s komunisty. Kolik jsme museli jako národ a společnost za tuto historickou "nevyhnutelnost" zaplatit, víme dnes všichni, i samotní komunisté, mezi nimiž je bohužel mnoho těch, kdo si to dnes nechtějí /nemohou?/ přiznat.

Popravit musím Tvé tvrzení, že Hnutí za občanskou svobodu je od roku 1968 první seskupení, které se deklarovalo jako politické. Už před deseti lety vystoupili nezávislí socialisté a spoluprací se Socialistickou internacionálou naznačili své zaměření. Jejich činnost ukončily policejní represe v letech 1979-1981. Stačili ještě v roce 1979 vydat Sborník dokumentů o svých ideových východiscích a prakticko politických snahách. Zmiňují se o tom proto, že mnoho tehdejších myšlenek je vyjádřeno i v zakládajícím manifestu Demokracii pro všechny Hnutí za občanskou svobodu.

I když tedy nejsme první /nezapomeň také na Demokratickou iniciativu, u jejíhož zrodu řada z nás stála a pomáhala jí do života/, přece jen HOS je prvním široce deklarovaným a definovaným hnutím a programatickou koncepcí, - nikoli programem ve vlastním slova smyslu-, jež má značný ohlas ve veřejnosti a hlavně přichází v době k takové práci přímo vyzývající. Ocítáme se v situaci, kdy komunisté usvědčují sami sebe - ať tomu říkají omyly, chyby nebo zločiny -, odhalují neplodnost totalitní direktivní třídní politiky a nomenklaturního elitářství. Jenže ,alespoň u nás, dosud nepochopili, že se ho musí vzdát konkrétním politickým jednáním. HOS jim k tomu rádo dopomůže.

A.: Budeme si tedy povídat o politice. Je to tvoje vášně? Druh odpovědnosti? Koniček? Neřest? Způsob seberealizace?

R.B.: Politikem z vášně asi nikdy nebudu, to není prostě ve mně. Znam a pozoruji ty, kteří by bez politického uvažování, politického monologu i dialogu nemohli být. Pro ně je politika existenciálním syndromem: oni musí v teorii i praxi neustále hodnotit situaci, posuzovat lidi, jejich možnosti a šance i způsobilost, představovat a posunovat jedince, skupiny, strany, navrhnout postupy, koncepce atd. Být politikem z vášně znamená hrát nekonečnou rozehranou partii celospolečenské hry o res publicae, a hrát ji jakoby šlo o život.

Tuhle hru se asi nikdy nenaučím a přesto vím, že "dělám" politiku, a to v té nejvyhraněnější podobě včetně rizik odpovídajících podmínkám totalitního řízení společnosti.

V prvních těch poválečných letech relativně svobodné politické práce jsem k ní pociťoval značný ostych, především k zavedené dělbě rozhodovací pravomoci a prospěchů, nebo chceš-li žlabů. Od počátku mi vadilo "velmocenské" rozdělení regionu pro vyvolené; možnosti pro jinakou, další tvorbu nezávislého politického myšlení byly vyloučeny. Napsal jsem tehdy před volbami v roce 1946 svoji první a poslední politickou báseň s výrazně kritickou fabulací na téma Čtyři strany v zemi české. Byla to ovšem pozice nerealistická a prakticky neúčelná. Ale tato moje politická naivita mě vlastně uchránila výrazného pogromu po Únoru 1948, který postihl ty, kdo se veřejně angažovali jako nekomunisté. Jedinou mou snahou vstoupit do politiky byl pokus o vydávání ilegálního nezávislého politického časopisu s levicově demokratickou orientací. Byli jsme tři, ale naštěstí pro nás - neměli jsme na to technicky ani intelektuálně - k realizaci nedošlo. Žil jsem tedy těch dvacet let do roku 1968 veřejně nepoliticky. Nebyl-li společenský terén dostatečně svobodný pro moji politickou angažovanost v letech 1945 - - 1948, pak po Únoru 1948 se uzavřel dokonale a bez výhrad - s komunistickou diktaturou jsem nemohl mít společného vůbec nic. Stal jsem se politickým outsiderem, který nechočil k volbám, ale přesto vystudoval Vysokou školu politickou a sociální a de facto získal kvalifikaci pro práci veřejnou.

Proč jsem vstoupil do politiky v roce 1968? Nepochybně zde byla utlumená potřeba vyjádřit se angažovaně k otázkám společenského bytí, řádu a chodu věcí veřejných. Stručně řečeno, vnitřní potřeba, výrazně mravně motivovaná, jak ji vidí filosof K. Popper - uvědomil jsem si, že prostě patřím k těm, kdož jsou na cestě hledání lepšího světa a kdo z této pozice, jakmile ji přijmou, učiní neodvolatelnou odpovědnost vůči své vlastní mravní integritě; a tedy kdo ji přijmou se všemi osobními důsledky. Jak vidíš, je to pořád táž, jen trochu zkušeností posunutá pozice morálního

Tuhle hru se asi nikdy nenaučím a přesto vím, že "dělám" politiku, a to v té nejvyhraněnější podobě včetně rizik odpovídajících podmínkám totalitního řízení společnosti.

V prvních těch poválečných letech relativně svobodné politické práce jsem k ní počítával značný ostych, především k zavedené dělbě rozhodovací pravomoci a prospěchů, nebo chceš-li žlabů. Od počátku mi vadilo "velmocenské" rozdělení regionu pro vyvolené; možnosti pro jinakou, další tvorbu nezávislého politického myšlení byly vyloučeny. Napsal jsem tehdy před volbami v roce 1946 svoji první a poslední politickou báseň s výrazně kritickou fabulací na téma Čtyři strany v zemi české. Byla to ovšem pozice nerealistická a prakticky neúčelná. Ale tato moje politická naivita mě vlastně uchránila výrazného pogromu po Únoru 1948, který postihl ty, kdo se veřejně angažovali jako nekomunisté. Jedinou mou snahou vstoupit do politiky byl pokus o vydávání ilegálního nezávislého politického časopisu s levicově demokratickou orientací. Byli jsme tři, ale naštěstí pro nás - neměli jsme na to technicky ani intelektuálně - k realizaci nedošlo. Žil jsem tedy těch dvacet let do roku 1968 veřejně nepoliticky. Nebyl-li společenský terén dostatečně svobodný pro moji politickou angažovanost v letech 1945 - - 1948, pak po Únoru 1948 se uzavřel dokonale a bez výhrad - s komunistickou diktaturou jsem nemohl mít společného vůbec nic. Stal jsem se politickým outsiderem, který nechodil k volbám, ale přesto vystudoval Vysokou školu politickou a sociální a de facto získal kvalifikaci pro práci veřejnou.

Proč jsem vstoupil do politiky v roce 1968? Nepochybně zde byla utlumená potřeba vyjádřit se angažovaně k otázkám společenského bytí, řádu a chodu věcí veřejných. Stručně řečeno, vnitřní potřeba, výrazně mravně motivovaná, jak ji vidí filosof K. Popper - uvědomil jsem si, že prostě patřím k těm, kdož jsou na cestě hledání lepšího světa a kdo z této pozice, jakmile ji přijmou, učiní neodvolatelnou odpovědnost vůči své vlastní mravní integritě; a tedy kdo ji přijmou se všemi osobními důsledky. Jak vidíš, je to pořád ta- - táž, jen trochu zkušeností posunutá pozice morálního

idealismu, prostě víra, že politiku, tu "děvku proradnou", lze přece jen dělat v normách politické kultury, a to i proti tomu nejzatvrzelejším protivníkovi.

A.: Začnu historicky. V šedesátém osmém roce jsi byl poslancem České národní rady. To je vysoká funkce. Byl jsi taky místopředsedou Klubu angažovaných nestraníků, KAN. To byla tebou zvolená funkce výrazně politická. Úplně odhlédnu od toho, jak pak lidé dosazení brežněvovským vlivem o KANu psali, že je to kontrarevoluční organizace atd. Mluvme o věcech, jak skutečně jsou: tys byl komunista odsunutým společenským outsiderem, "tím druhým", a jak se stalo, že ses byl v šedesátém osmém "angažovaný nestraník"? Angažovaný pro co?

R.B.: Už jsem naznačil politické parametry své potřeby promluvit "do toho". A jak jsem do toho promluvil bylo dáno za a/ mým bezvýhradným demokraticismem a za b/ sociálním solidaristickým pocitem vnímání společenských vztahů. Byl jsem a zůstávám levicovým demokratem přístupným všem reformám, které mohou přispět k hledání optimálního systému a jeho struktur, což nelze dělat na žádné rigidní ideologické bázi, ale zase nikoli bez ideové koncepce - to jsou dvě různé kategorie.

KAN začali dělat v březnu 1968 lidé se stejnou mravní naivitou, jaká provázela mě po roce 1945. Rychle jsem jim porozuměl a protože atmosféra byla díky komunistickému "obrozování" příznivá, začali jsme se uplatňovat jako občané se svobodnou politickou vůlí. Kdybych byl politicky zkušenější, začal bych možná na výraznější institucionální rovině, než jakou poskytoval široký pojem angažovaného nestranictví, byl to vlastně výraz skutečnosti, že do politiky chtějí vstoupit nekomunisté. Angažovali jsme se pro politickou práci - to platilo obecně. Ke konkrétnímu jsme se nedostali, nebyl nám dopřán čas. KAN sdružoval občany nejrozličnějšího politického zaměření - střední, výrazně demokratický proud měl převahu. Jako trvalá instituce by dlouho nemohl v otevřené společnosti existovat - stal by se nepochybně základnou pro vznik politických stran, ale to je kapitola nenapsaná. Nicméně, jak ukazuje současnost, dědictví KANu v jiném tvaru a podobě zůstává, nelze je obejít, neboť jeho nosná idea zůstává trvalou potřebou i perspektivou.

A.: V 70. a 80. letech jsi byl třikrát odsouzený za veřejnou činnost. Dává to dohromady mnoho let vězení. Měl jsi pocit, že svým vězněním taky děláš politiku? Je v tom, že je člověk zavřený, taky něco pozitivního?

R.B.: Vládnoucí ideologie se "štítí" pojmu politický vězeň, pro ni je člověk, vystupující aktivně mimo strukturu ochranných křídel komunistického monopolu moci, společenský škůdce, podvraceč republikový /něco jako bouřec morušový/, antisocialistický živel, a nejraději by takového člověka diagnostikovali jako psychopata na bázi sociálních blůdů a kverulantství, ostatně v Sovětském svazu se dnes musí z této obludné praxe psychiatrické léčby politicky pobloudilých vymaňovat i tím, že dovolují mezinárodní kontrolu psychiatrických léčení. Ty ještě před jedním dvěma roky spadaly do kompetence - světe div se a nežasni! - ministerstva vnitra.

Nerad mluvím na téma svého politického kriminálu. Víím, že se tomu důsledný politik často nemůže vyhnout. Fakt, že to člověk dopracuje až k odsouzení, není ani zásluhou ani předností, spíš ukazatelem, že nedovedl správně odhadnout své reálné možnosti. Vězení znamená vyřazení z politiky a veřejného působení, což je téměř totéž, jako kdybych dobrovolně přešel svoji politickou aktivitu. Poprvé mě vzali do vazby v roce 1969 po zbavení poslanecké imunity na 13 měsíců. Na politický proces tehdy ještě neměli a spolu s Luďkem Pachmanem a Janem Tesařem nás propustili v den, kdy se měl konat soud. Rok nato, v roce 1971, nás znovu zavřeli pro předvolební letákovou akci, když jsme občanům připomenuli jejich volební právo nevolit. Poté v roce 1980 mě jako "opominutí" přiřadili dodatečně do likvidační akce min. vnitra "Kmen" a v sólo procesu mně přiřkli pro zastrašení jiných a z hrůzy nad vývojem v Polsku bohulibých sedm a půl roku, což zkorigovali u odvolání na pět a půl roku. Věznit pro politiku je sui generis také politika, ovšem, jak jsem naznačil, spíše symbolická.

Pokud jde o samotný fakt věznění, je možno tento čas mnohoznačně využít především pro sebe, pro dotváření své osobnosti, své životní koncepce. Vězení může nepřipraveného či slabého zlomit a definitivně vyřa-

a dosud je běžné v tomto sociálním řádu.

Charta 77 v sobě nese přirozenou pluralitu demokracie - ten je ovšem omezen tím, že se signatáři nemohou scházet a rozhodovat na základě širokého konsensu. Pokus vytvářet fóra Charty 77 prozatím moc bezohledně napadá a znemožňuje. Charta 77 tím, že byla první a dala si dostatečně obecný a nosný úkol bránit člověka v prosazování a obraně jeho práv, zůstala i pro budoucnost trvalou institucí.

A.: Takže co je to politika? Jak tomu rozumíš ty, jak ji děláš a míníš dělat? Je to veřejná činnost v pluralismu? Je to mocenský boj? Optám se z hlediska konkrétních okolností: dokud byla společnost pootvřená nebo dokonce se sklonem k otevřenosti, jako tomu bylo v roce 1968, byl jsi funkcionářem významných politických struktur, ČNR a KAN. Když se násilím oficiální moci společnost uzavřela dokonce až do i policejního režimu, v Chartě jsi usiloval o otevřenost a pluralismus?

R.B.: Politika je tím, čím je v praxi, její charakter určují lidé, kteří ji dělají. Může být opravdovou starostí o věci veřejné a jejich zlepšování, ale také jen bojem o moc, osobní či skupinovou, arénou pro dosahování sociální prestiže ambiciózních jednotlivců. Popravdě řečeno, je vždy a všude tím vším dohromady. O její úrovni rozhoduje kvalita těch, kdo do ní vstupují. Bohužel, vždy znovu a znovu tam budou hledat své uplatnění bezohlední kariéristé, lidé bez mravních skrupulí vedle těch, kdo vědí, že politickou kulturu v pravém slova smyslu lze vytvářet s respektem ke kultuře a morálce vlastního osobního života, s respektem k základním pravidlům soužití, s vědomím, že politická práce je pouhým prostředkem k účelům vyšším a významnějším - zacílení osobního života do roviny duchovní.

Abych však byl konkrétní a méně filosofický; politika chápaná jako politická kultura je možná jen v otevřené společnosti. Umožnit projev přirozené společenské pluralitě je jejím základním znakem i hodnotou. I v pluralitě dochází k výběru a volbě vždy určitých jedinců a skupin k řízení, vládě a rozhodování, ale vždy musí

být toto privilegium moci provázeno vědomím odpovědnosti a podrobováno nejen účinné sociální kontrole, ale i opakovanému výběru a volbě. Privilegium výkonné moci na věčné časy je zhoubou každé společnosti a tím i politiky a politické kultury samé. Bylo tedy jen logické, že posrpnový konzolidační režim mi zajistil cestu z poslanecké lavice rovnou do kriminálu.

A.: Vidíš nějaký podstatný rozdíl mezi Chartou 77 a Hnutím za občanskou svobodu? Bylo možné Chartu politizovat?

R.B.: Moje spojení s Chartou 77 bylo nepochybně přiznáním se k demokratickému pluralismu. Jak známo, Charta 77 se nikdy neoznačovala za společenství politické, za hnutí pro politiku s její nutnou institucionalizací, programovostí a veřejnou terenní prací ve společnosti. Takže základní rozdíl mezi Chartou 77 a Hnutím za občanskou svobodu je právě ve výrazně proklamované a definované političnosti Hnutí. Zatímco Charta 77 představuje spojení jedinců s rozdílnou ideovou orientací, HOS se pokouší sdružit občany kolem základních principů demokratismu, pluralismu, tolerance a osobních a společenských svobod, což je kvalifikuje jednoznačně jako seskupení politické.

R.B.: Mnozí politicky orientovaní chartisté se pokoušeli vnést do chartovního společenství víc ducha z praktické politiky - fora Charty 77 k tomu měla přece sloužit. Nepochybuji, že politický dialog by posloužil nám všem, ale pro dobrou veřejnou práci každé skupiny je nutný konsensus alespoň v základních otázkách a ten by se v Chartě 77 uskutečnit nedal; narazili bychom na řadu názorových rozdílů. Charta 77 ovšem může proměňovat svoji působnost a vliv nejen mezi vlastními signatáři, ale i do širší společnosti v duchu svého základního prohlášení, což je úkol natolik trvalý, že o svoji existenci nemusí mít obavy.

vý výraz pro její mocenský monopol. Právě tento monopol centrálního řízení všech oblastí společnosti se znovu a znovu snaží klást jako hlavní znak komunistického sociálistu; ten druhý faktor, všeobecná likvida-

A.: Teď využiju jeden aktuálně zveřejněný text k vyjasnění některých obecných a teoretických problémů. Je to projev tajemníka ÚV KSSS Jakovleva, který svoje postoje zveřejnil asi ne náhodou v Československu. Myslím si, že Alexandr Jakovlev formuloval teoretická východiska toho, čemu oni v sovětské komunistické straně říkají socialistický pluralismus. Čili politická otevřenost v mezích daných jejich možnostmi a úrovní jejich poznání.

Na tom projevu mě zaujaly dva výrazné rysy: jednak, že nebetyčně přesahuje politickou vyprázdňenost našich přežvýkavců frází, jimž jde už jen a jen o to přidržet se svých židlí, a jednak, že v samotném projevu je obsažen rozpor. Dokud Jakovlev vykládá násilný a i - jak říká - filosoficky nezdůvodnitelný přesmyk leninismu ve stalinismus, je ve výkladu perfektní; ideologickou lest ale čtu, jak začne formulovat východiska pro současné řešení mocensko politických problémů; anebo, abych hned nebyla podezřívavá, čtu zde právě tu polovičitost poznání a rozhodnutí. V projevu je značné napětí mezi vyličenou historickou zkušeností a jejím současným použitím.

Jakovlev nadřazuje pojem socialismus pojmu společnosti, tedy pojmu kolektivního lidského bytí, a připisuje socialismu snahy, které na sobě nese sama lidská kolektivita. Socialismus je mu dokonce vyjádřením, realizací etiky; To zkrátka, co se ukázalo, že socialismus musí respektovat, Jakovlev líčí jako jeho znaky. Této ideologizace se dopouští z jediného důvodu, potřebuje shora, z mocenských pozic obhájit zásadu vedoucí politické role komunistické strany. Teorie tu je odvozena od požadavku její moci, ne od potřeb společnosti. Možná je to v Sovětském svazu jediné racionální řešení, nevím; naše zkušenost je ale radikálnější, a nejen naše, i polská a maďarská, a má otázka zní: jaký je tvůj názor na tento kardinální problém, který je teď řešen ve všech otřesených socialistických státech.

R.B.: Zabývat se prohlášením pana Jakovleva považují za nadbytečné. Stačí položit vedle sebe v historické řadě nejružnější prohlášení představitelů sovětské ideologie, abychom viděli, jakou ideovou ekvilibristiku bylo nutno provádět se všemi základními, dotud neotřesitelnými dogmaty jejich výkladu marxismu-leninismu a socialismu, abychom pochopili, že hlavním, nosným a trvalým smyslem dnešního úsilí sovětského vedení je zdůvodnit nepominutelnost vedoucí úlohy strany, což je jen stydlivý výraz pro její mocenský monopol. Právě tento monopol centrálního řízení všech oblastí společnosti se znovu a znovu snaží klást jako hlavní znak komunistického socialismu; ten druhý faktor, všeobecnou likvida-

Éto jejich dělo, mně jde o otázku základnější. Vedl se tady spor, zda je či není socialismus reformovatelný, ale mně se zdá, že věc je v něčem jiném. Oficiální moc užívá pojmu socialismu jako nedotknutelného zaklinadla, Gorbačov má dokonce heslo "více socialismu". Co to je - více socialismu? Bylo ho doposud málo? Už tato nejasnost napovídá, že možná běží vůbec o to vyjasnit si, co to je socialismus. Jak ty se na to díváš?

R.B.: Zdá se, že mnohé jsem vyslovil v předchozích větách, i když dohady o reformovatelnosti komunistického systému mě vždy naladují na haškovskou notu, raději se však ovládnou. V zásadě je nutno připustit, že každý systém je reformovatelný, zpravidla však dodávám, až do svého protikladu. V případě totalitních režimů nemohou reformy překročit - zrušit zásadu mocenského monopolu, což je alfa a omega každého systémového socialismu. Mohly by např. připustit existenci nezávislých politických stran, ale neumožnily by jim nezávislou účast ve volbách třeba tím, že by povolily jen jednotné kandidátní listiny.

Používám pojmu komunistický, systémový socialismus pro společenský řád, existující v Sovětském svazu a u jeho evropských spojenců, tedy i u nás. Představu, že socialismus znamená vyšší společenský řád v poměru ke konkurenční společnosti parlamentní demokracie, označované jako kapitalismus, vytvořila především stalinská ideologie. Být proti vládě vyznávající tuto ideologii, znamená podle ní být proti socialismu, a to je zločin, který dříve bylo nutno trestat smrtí, od určité doby jen vězením, a teď jsme ve stádiu, kdy lze očekávat, že celá tato pochybná, propadající se, protože ve svých důsledcích protispoolečenská ideologie vezme za své.

Klasické evropské pojetí socialismu, vyrůstající z politických zápasů čtvrtého stavu - dělnictva, vyjádřilo své ideové zaměření v označení, které pro sebe přijala většina dělnických politických stran: sociální demokracie. Ano, šlo a musí jít především a na prvním místě o demokracii, ale musí to být demokracie, v níž všechna rozhodnutí budou respektovat potřeby a důstojnou existenci oné největší sociální skupiny tzv. "neúspěšných podnikatelů" - občanů, kteří v sociální hierarchii námezdní

ně pracujících zaujímají místa řadových pracovníků, neboť, ač řízení, nikoho neřídí. Jsou to možná tři čtvrtiny občanů : dělníci, administrativní a techničtí úředníci a další pracovníci. Moderní socialistický politik bude motivovat svůj vliv a činnost vždy pod jedním rozhodujícím postulátem. Jeho pohled na společnost bude vycházet zdo-la, spektrem oné naprosté většiny řadových občanů, a bude tudíž každé rozhodnutí zvažovat z hlediska potřeb, možnos-tí a dopadu na tuto základní makrostrukturu společnosti. To ovšem neznamená, že bude usilovat o likvidaci či potla-čení menšiny středně či vysoce úspěšných podnikatelů. Bez úspěšného podnikání a podnikavých jedinců společnost upa-dá. Pro celý společenský mechanismus je nutno vytvořit účinný systém sociální kontroly a regulace tak, aby in-dividuální ekonomický egoismus nepřevládl a nestal se hrozbou celé společnosti.

Z řečeného lze vyvodit i můj názor na socialismus. To, o co usiluji, není "socialismus", ale sociálně spravedli-vá, řekl bych relativně nejspravedlivější demokraticky spravovaná společnost. A to je úkol, který se nedá zvlád-nout žádnou rigidní představou o likvidaci soukromého podnikání, soukromého vlastnictví výrobních prostředků a mocenským monopolem vlády. "Hledání lepšího světa" ne-může probíhat prostřednictvím jakékoli institucionalizo-vané totality. Zdá se, že větší šanci vytvořit vyšší spra-vedlivější typ společnosti má současný neokapitalismus než společnosti označující se jako socialistické. Řeknu to ne-kompromisně: je nutno zbavit se ideologizované, utopické představy o komunistické společnosti včetně výmyslů o dvou jejích fázích a pokračovat v trvalém úkolu hledání nových politických i hospodářských forem, odpovídajících stavu a vývoji výrobních sil, ale i kultury a myšlení lidí. Základnu takového svobodného vývoje může však vytvořit pouze demokratické společenství právního a sociálního státu, založené na kritickém dialogu přirozené plurality. Platí totiž zásada, že každá společnost byla a je přirozeně pluralitní. Tam, kde tato pluralita není, byla vždy někým

potlačena a likvidována. Optimální vývoj společnosti nemůže probíhat mimo svobodnou výměnu názorů, vzájemný respekt, toleranci a porozumění. Vládnout a řídit nemohou všichni, ale ti, komu budou tyto funkce svěřeny, nemohou pominout, že se tak stalo z vůle těch, jejichž společenské soužití mají dočasně řídit. Vládnout demokraticky znamená především závazek odpovědnosti a nikoli privilegium moci. Zvládnout tento mravní princip dobré politiky pro druhé není dáno každému, rozhodně ne lidem, jejichž myšlení je ovládáno idejemi o blahodánosti a nutnosti diktatury.

A.: Jednou se mě jeden přítel, tenkrát nadšený stoupenec Gorbačova, ve sporu optal: "A jakou máš tedy jinou alternativu?" Řekla jsem, že Sacharova. Tedy mimooфициální, kritické postoje veřejnosti. Vypadalo to tenkrát jako pohled spisovatele, ne politika. Od té doby jsem právě ze Sovětského svazu mnohokrát slyšela, že přestavba není s to řešit všechny věci pro lidi důležité. A já se teď ptám: jsou-li ve společnosti věci, které politika není s to řešit, neměla by se vlivu na ně raději vzdát? Nebyl by to ten správný ústup od totalitarismu? Neměla by se sama politika perestrojky, chce-li být účinná, vzdát komunistického axiomatu, že politika, provozování moci, je nadřazena všemu - kultuře, hospodářství, vzdělání, vědám? Otřásla zkušenost komunistického socialismu primátem politiky? Která je to oblast, která podle tebe politice přísluší?

R.B.: Nepochybně, politika není v životě člověka to nejdůležitější. Určité "nebezpečí" spočívá v její obecnosti, protože ač ne nejdůležitější, každého z nás se nějak dotýká, každý pociťuje její vliv a v té či oné míře se jí každý nutně zabývá. Z toho, co jsem o dobré politice pro jiné vyjádřil, vyplývá, že z přímého direktivního ovlivňování politickým rozhodováním musí vypadnout celá oblast kultury, vědy, náboženství, tedy ty sféry lidského zájmu, v nichž duchovní svoboda je conditio sine qua non jejich existence. Nebuďme však fantasty, mluvím-li o obecnosti politiky, musím vzít na vědomí mnohotvárný dotyk a vzájemný vliv mezi politickým a ostatním /umění, literatura, věda atd./ Nechci zacházet do podrobností. Svým způsobem lze říci, že kvalifikované politické myšlení a jednání je schopno rozlišit tyto minuciozní hranice mocenského zasahování. Jde totiž o rozdíl, jakým se tzv. nepolitické sféry lidské činnosti samy

moc už spíš předátná křes než perspektiva dalšího vývoje. Ať tak či tak, "niel innej cesty" - demokratický způsob v podobě demokratického socialismu, nemůže v této otázce váhat.

A.: mchcu nebo chtějí dotýkat "politického". Výtvarník, zpodobňující námět své tvůrčí fantazie v nějaké abstraktní podobě, bude reprezentovat tento "dotyk" s politickým mnohem méně než např. divadelní hra, vyslovující v přímých dialozích určité politické postoje. Společnost s politickou kulturou bude každý takový čin chápat jako oprávněnou podobu tvůrčího výrazu autora a nepovede vůči němu útok z mocenských pozic, i kdyby tato hra byla krajně kritická vůči vládnoucí ideologii.

A.: Manifest Demokracii pro všechny obsahuje dvanáct programových bodů a ten, který problematizuje vedoucí mocenskou roli komunistické strany mám za nejdalekosáhlejší. Požadavek pluralismu naprosto není protikomunistický útok; myslím dokonce, že vedoucí mocenská pozice vnitřně zničila a uvrhla do krize samu komunistickou stranu. Má otázka zní: Myslíš si, že v současných poměrech vnitřních, ale taky v současných mezinárodních vztazích jsme blázní a snílci, když vyhlášíme takové pojetí pluralismu, anebo že má náš postoj nějaký racionální smysl? Je to utopie, sen, že demokratismus je i za socialismu určen všem, anebo je to východisko ze slepé dějinné uličky? Zeptám se ještě takto osobně: podepsal jsi Manifest z realismu, z optimismu, z tvrdohlavosti nebo snad z frajerství?

R.B.: Odpovím stručně: manifest jsem podepsal proto, že je výrazem mého politického postoje i mého praktického pohledu na společnost. Jestli odmítnutí apriorního práva na mocenský monopol, označovaný jako vedoucí role, je či není antikomunismem, mě prostě nezajímá. Žvanit o demokratismu a přitom dělat všechno pro uhájení svého politického bezpráví - absolutní mocenské manipulace společnosti, je obhajobou totalitního principu vlády.

Právě v současných vnitřních i mezinárodních poměrech je tento náš postoj reálný - nekonečně reálnější než byl v padesátých letech nebo i v roce 1968.

A.: Totalitarismus je evropská nemoc dvacátého století. Nacismus a fašismus se stačily dost rychle zkompromitovat, stalinismu to trvalo déle. Myslíš si, že už jsme za zlomem jeho vlivu a sil? Upřímně řečeno, nerada bych se dožila ještě jedné normalizace.

R.B.: Lituji, že tě nemohu ujistit o nemožnosti nějaké další normalizace; ale dnes by to byla pro totalitní moc už spíš předsmrtná křeč než perspektiva dalšího vývoje. Ať tak či tak, "niet iney cesty" - demokrat, třeba v podobě demokratického socialisty, nemůže v této otázce váhat.

A.: A kdyby se stalo a uhodilo a zavřeli tě za Manifest počtvrté, měl bys pocit marnosti anebo by sis řekl, že přesto má všechno, cos dělal, nějakou cenu? A teď nemyslím jen mravní, ale politickou cenu.

R.B.: Mravní hodnotu jakéhokoliv i dílčího politického činu nelze pominout; že úsilí o svobodnou, otevřenou společnost neztratí význam nikdy, je mou odpovědí na otázku po politické ceně takového úsilí. Pocit marnosti je něco, co neznám - ani před mřížemi ani za mřížemi. Pro svůj antimilitaristický postoj jsem byl odsouzen už v roce 1947, to mi bylo 23 roků. Dnes jsem o čtyři desetiletí starší, ale při řečech o kriminálu se usmívám stejně, jako když jsem tehdy před čtyřiceti lety posílal balík s uniformou vojína základní služby zpět vojenským pánům na Kladno.

A.: A může být politika mravná? Co to je mravnost v politice?

R.B.: Chó, to je téma na mnohé dlouhé večery s filozofy, etiky, humanisty, teology, politiky nevyjímaje. Už otázku, zda politika může být mravná, považuji za nemravnou. Politika musí být mravná, jako každé jiné chování, povolání, činnost. Nemravnou politiku dělají lidé, kteří jsou nemravní svým naturelem. Ovšem, vždy je tu otázka po relativitě mravního hodnocení; politik může být morální osobností nebo docela obyčejný bezcharakterní posluha, ale mezitím jsou mnohé odstíny velikosti či selhávání; doporučuji zabývat se těmi, kdo "politické" považovali spíše za poslání pro jiné než pro sebe.

A.: A poslední otázka: kdybys chtěl vyjádřit, k jaké kulturní tradici se řadiš, z čeho vycházíš a co tě nejvíc ovlivnilo, koho bys jmenoval?

R.B.: Od mládí jsem propadal naivní touze po dobrém, dokonalém, etickém, zdůvodněném. Lákal mě stoicismus a tím i určitý uměřený koncepční asketismus; i ve filosofii jsem si vybíral vždy spíše problémy morální filosofie než abstrakci noetiky. Velikost křesťanství a náboženské

víry jsem vždy hodnotil podle odrazu v praktickém chování. Nic tak nezbuzuje moji ironii, jako zjištění, že mezi hlásaným a konaným je propast nebo aspoň příkop.

Příklad Masarykovy osobnosti se táhnul celým mým životem, ale nepropadl jsem žádné nekritické adoraci. Patočkovská reflexe byla další doplňující etapa mého přemýšlení. To, co se nazývá nihilismem Ferdinanda Celina, mě nepopuzovalo; měl jsem zvláštní cit nebo snad schopnost zvrácené a negativní vidět v zrcadlovém obraze svého opaku - za nestoudností velkomyslnost, za selháním pevnost, za nemravností mravní sílu. Takto nezvykle interpretován, mě Celine hodně poznamenal.

Spojení racionality a transcendence v Bibli je pro mě trvalým zdrojem úvah a hledání. Neušel jsem vlivu východní, indiické filosofie; odnesl jsem si z ní vřelý vztah k józe, ovšem v její poevropštěné interpretaci. Z jejích myšlenek jsem dospěl k vlastnímu pojetí harmonické životní syntézy, v níž péče o tělesné je nezanedbatelnou složkou filosofického pojetí života. Ale to už bych se moc rozpovídal. Jen těžko bych ovšem mohl jmenovat někoho, kdo by plnil pro mě funkci výhradního "gurua" - učitele života, jemuž bych se oddal zcela - nikdo takový v mém životě nebyl. Bylo a je mnoho těch, jejichž, třeba dílčí myšlenky se pro mě staly vodítkem.

A.: Je něco, naž jsem se nezeptala a co bys chtěl k tématu dodat?

R.B.: Jsem ti vděčen, že ses na mnohé nezeptala - čtenáři má zůstat naděje dozvědět se něco ještě příště. I tak jsem nad tvými otázkami pockřál, díky.

DISKUSE , POLNMIKA

Otázky za redakci Alternativy kladla Eva Kantůrková

... "vyskyvají všechny své spolupůsoby, aby se způsoby, kterými umají sami na nejvhodnější, vydali po cestě, kterou navrhuje," čtena v jednom z posledních jejích výtvorů, vydána v polovině října. Jaká to má být cesta? Narušování výroby? Demontáže? Stávky? Útoky na veřejné činitele? Dezentracce? Ústředování? Pokus o otevřený převrat? Jak libo. Nechtě každý zvolí způsob své "konkrétní práce".

"Bez plurality politické není možná ani pluralita hospodářská...", uvádí se zde. Co to představuje? Pro zadátek "plnou obnovu soukromého podnikání ve sféře živnosti, řemesel, malých podniků, části zemědělství a v kultuře? Předpokládá se postupná likvidace zemědělských družstev.

Velký průmysl chartisté navrhuji přebudovat: "aby v něm hlediska rentability nahylo přibližně hlediska politická, jako je u nás zvykem nebo preferencí plynoucí z nepřirozených mezinárodně ekonomických vztahů". A potom se "vychýlit do západoevropské ekonomiky".

Tzv. manifest se staví i proti údajné militarizaci společnosti. Dohleduje na odbrojení bez náležité protiváhy. Populárními hesly o zkrácení vojenské služby, o zavedení tzv. náhradní služby, a snížení vojenského rozpočtu střetává ji jeho autoři s klanem naivních některých lidí, především mladých. Co na tom, že na druhé straně našich hranic stojí 495.000 vojáků Bundesweary, a jehož předchůdci máme své špitální akademie? Co na tom, že po boku západoněmeckých vojáků je v NDR rozmístěno dalších 200.000 vojáků NATO? Co na tom, že odbrojit bez patřičné protiváhy znamená sebevraždu? Anebo jde o plácnutí třídícím zájem **DISKUSE , POLEMIKA** ho posty?

K Maďarsku, Polsku, Německu a - jak se uvádí výslovně - k "rusům", jak se za přednichovské republiky psalo o Ukrajině. Itálie je třeba zastavit výstavbu velkých elektráren a panelových domů. Itálie je třeba obnovit mužské řemesla a jiné nástroje politického klerikalismu atd.

Oš jin ve skutečnosti jde? Nebojde se zavřít věci pra-

OČ JIM VE SKUTEČNOSTI JDE ?

/Z článku v Rudém právu 3.12.1988/

... "vyzýváme všechny své spoluobčany, aby se způsoby, které uznají sami za nejvhodnější, vydali po cestě, kterou navrhuje," čteme v jednom z posledních jejich výtvorů, vydaném v polovině října. Jaká to má být cesta? Narušování výroby? Demonstrace? Stávky? Útoky na veřejné činitele? Destrukce? Osočování? Pokus o otevřený převrat? Jak libo. Nechť každý zvolí způsob své "konkrétní práce".

"Bez plurality politické není možná ani pluralita hospodářská...", uvádí se zde. Co to představuje? Pro začátek "plnou obnovu soukromého podnikání ve sféře živností, řemesel, malých podniků, části zemědělství a v kultuře! Předpokládá se postupná likvidace zemědělských družstev.

Velký průmysl chartisté navrhuji přebudovat: "Aby v něm hledisko rentability nebylo předřizeno hlediskům politickým, jako je umělá zaměstnanost nebo preference plynoucí z nepřírozaných mezinárodně ekonomických vztahů". A potom se "včlenit do západoevropské ekonomiky".

Tzv. manifest se staví i proti údajné militarizaci společnosti. Dožaduje se odzbrojení bez náležité protiváhy. Populárními hesly o zkrácení vojenské služby, o zavedení tzv. náhradní služby, o snížení vojenského rozpočtu atd. chtějí jeho autoři oklamat naivitu některých lidí, především mladých. Co na tom, že na druhé straně našich hranic stojí 495.000 vojáků Bundeswehru, s jehož předchůdci máme své špatné zkušenosti? Co na tom, že po boku západoněmeckých vojáků je v NSR rozmístěno dalších 400.000 mužů NATO? Co na tom, že odzbrojit bez patřičné protiváhy znamená sebevraždu? Anebo jde o plnění třídních zájmů Severoatlantického paktu?

Prý máme málo hluboký respekt k národnostním menšinám, k Maďarům, Polákům, Němcům a - jak se uvádí výslovně - k "rusinům", jak se za předmnichovské republiky psalo o Ukrajincích. Prý je třeba zastavit výstavbu velkých elektráren a panelových domů. Prý je třeba obnovit mužské řehole a jiné nástroje politického klerikalismu atd.

Oč jim ve skutečnosti jde? Nebojme se nazývat věci pra-

vými jmény: jde jim o návrat k mocenským strukturám předmnichovské republiky, jde jim o "antiúnor", jde o postupnou destrukci socialismu.

Řekli jsme to již mnohokrát: Republiku si nikým rozvracet nedáme! Platilo to pro období 1945 - 1948, platilo to v srpnu 1968, platí to i dnes.

A.Bak, M.Boudová, J.Kojzar

DEMOKRACII PRO NĚKTERÉ

/Kritika manifestu Hnutí za občanskou svobodu/

Petr Uhl

Začnu omluvou: protagonisty Hnutí za občanskou svobodu/HOS/ a signatáře jeho manifestu pronásleduje Státní bezpečnost: vede se proti nim trestní stíhání "ve věci", tedy zatím ^{bez} obvinění konkrétních osob; byly domovní prohlídky; desítky lidí jsou vyslýcháni jako svědci; orgány státní moci se opět jednou snaží kriminalizovat ty, kdož hledají cestu z politického, hospodářského a kulturního úpadku, za nějž nesou odpovědnost především ti, kteří tvrdou rukou v této zemi dvacet let vládou.

Za této situace by se mohlo zdát neslušným veřejně kritizovat manifest HOS. Na svou omluvu chci uvést, že závažnost textu - snad jediného konsistentního politického textu od roku 1969 - vyžaduje kritiku těch, kteří jsou vůči stávajícímu politickému systému rovněž v opozici a kteří mají vůči manifestu HOS námítky zásadního rázu. Jisto je, že stoupenci HOS i jeho odpůrci jsou nadále, až do pádu byrokratické diktatury, sužující všechen čs. lid, na jedné lodi: i já jsem byl jako svědek v trestní věci "HOS" předvolán a svědeckou výpověď jsem bez většího konfliktu mohl odmítnout jen proto, že jsem naznačil svůj hypotetický podíl na diskusi a činnosti, k níž HOS vybízí. I když jsem se s tím Státní bezpečností předem nesvěřil, měl jsem při odmítnutí svědecké výpovědi na mysli především své odhodlání, že budu manifest veřejně kritizovat a že se pokusím, na podkladě radikálnější, tj. ke kořenům problémů jdoucí kritiky socio-ekonomického systému, posílit myšlenkový proud, aspirující na lepší vyjádření zájmů lidu této země.

Odhlédneme-li od textů Demokratické iniciativy, která nedávno spáchala politické harakiri, byly v posledních měsících v této zemi vydány dva politické manifesty - Českých dětí a HOS.

Manifest Českých dětí volá po obnovení Království českého, po králi, který bude ochraňovat zvěř v lesích, po opětném připojení obojí Lužice - zemi to Koruny české - k českému státoprávnímu celku, jakož i po tom, aby zeměpanské hrady a královská města byla zachována. Jsou lidé bez fantazie, kteří podezírají České děti, že si z nich utahují. Z toho přirozeného pohledu je možno v manifestu Českých dětí vidět amalgam snového, žertovného a seriózního. Historický konzervatismus se tu snoubí s výsměšným antiautoritářstvím. Musím se přiznat, že ač nejsem ani za mák rojalistou, jsou mi některé tóny jejich manifestu sympatické: "vláda nemusí mít, ba ani nemá mít žádný politický program" nebo "navrhujeme přechod politických stran do oblastí kulturně zábavných či mezi charitativní sdružení". Jak předvídavé! České děti zavěťřily nebezpečí dávno předtím, než se může ustavit vláda s politickým programem, dávno předtím, než se v této zemi mohou vytvářet politické strany, usilující o moc.

Manifestem Českých dětí bych se nijak nezabýval, nebýt manifestu druhého, tedy právě manifestu politického hnutí, které se takovou stranou /stranami/ chce stát. I manifest HOS bych mohl - sine ira et studio - charakterizovat jako nějaký ten amalgam, např. téměř vše integrující a slibující a tím rozplizlý a matný /což mohou být jen potíže růstu hnutí či spíše prenatalní komplikace/, kdyby se jeho autoři netvářili, jako kdyby mluvili jménem všech demokratů a tedy i za mne. Na rozdíl od Českých dětí.

V úvodu manifestu HOS se totiž dočítám, že v tomto hnutí "se budou soustřeďovat lidé, kterým není lhostejná budoucnost naší vlasti, kteří jsou připraveni k otevřené rozpravě o všech politických otázkách, kteří respektují princip plurality a kteří jsou odhodláni se přímo politicky angažovat..." To všechno se přece hodí i na mne, nikdo nikdy o tom nepochyboval /až na pár členů amerických nadací, kteří se usnesli, že Uhl není demokrat, ale v Evropě se tomu nepřikládá váha, Evropa je tradičně nevďěčná, od Američanů bere všechno až na jejich názory/.

Podívejme se tedy, jak respektují princip plurality sami autoři manifestu: V letech 1968-69, kdy se poměrně svobodně vyjadřovali všichni kritici a odpůrci byrokratického centralismu a stalinismu, existovala široká škála názorů na to, jakým směrem by se měl ubírat vývoj společnosti, která se uvolňuje ze sevření dogmatismu a byrokratické nadvlády. Na jednom pólu tohoto spektra stáli stoupcí technokratických /z mého hlediska nedemokratických/ koncepcí, horující pro společnost výkonu, odpovědnosti a kázně. Zde se zdůrazňovala kompetence, volalo se po vládě odborníků nebo aspoň po zesílení jejich vlivu. Heslem byla též "denivelizace", a to pořádná. Na druhém konci názorového spektra byli stoupcí celospolečenské samosprávy, usilující o to, aby bezprostřední výrobci rozhodovali, resp. spolu-rozhodovali o výrobních prostředcích a podmínkách své práce. V tomto táboře se rozvíjely různé antiautoritářské postoje, projevovala se kritika kapitalistického výrobního způsobu a buržoasní demokracie a hledalo se pochopení pro problémy tzv. třetího světa. Lidé z obou táborů byli více méně zajedno, že obnovení zbožně tržních vztahů je nutností - pro technokraty to byla nutnost samozřejmá a vítaná, pro stoupence samosprávy perspektiva problematická, vyžadující budování mechanismů účinné sociální kompenzace. Při diskusích o politickém systému či spíše mocenském uspořádání se technokraté vyslovovali pro zastupitelský demokratický systém, pro nepřímou demokracii. V závislosti na zralosti svých politických koncepcí nebo ještě spíše na zvolené taktice^{x/} propagovali existenci více politických stran nebo aspoň více proudů či tendencí v rámci KSČ - šlo o tzv. oponenturu, formulovanou Akčním programem KSČ /problém dostateku a volného času/ a v kultuře /problém

x/ Tato "taktika" přežívá dodnes: laskavý štenář si bude možná myslet, že ho tahám za nos, nicméně, ač to k nevíře, dodnes! / existují lidé, včetně několika chartistů, kteří varují před nemoudrým a netaktickým vyhlášením požadavku více /přehršle/ politických stran. Na zajíce se nemá chodit s bubnem, říkají, a proč děsit vládnoucí tak delikátním požadavkem jako je zrušení dosavadního mocenského monopolu. Říkají si reformní komunisté, ale to je jen matení pojmů, poněvadž na manifestu HOS jim vůbec nevadí např. jeho představy o vhodnosti obnovy kapitalistických výrobních vztahů, nýbrž netaktické vtrubování pluralistických plánů, které by mohly mocipány znepokojit. Z těchto obav vznikají taková ta "mrknutí okem" na ty nahoře: "Ponechte si moc holoubkové, jen lidu dejte trochu vydechnout... a nás mezi sebe vpusťte." Nebo jinak "Trochu překopejme celý systém, však i vy v tom novém najdete uplatnění, to vám garantujeme". Svého času zneužili tito "taktici" Charty 77, která volala po "národním usmíření" s vládnoucí byrokracií.

Letos má Charta 77 zase jiná ideologická hesla /národní, hege-
liánsky zbožňující stát a osobně mravní/. S uspokojením konsta-
tují, že ponižující nesmysl o "národním usmíření" se nedostal
do manifestu HOS. A poslední poznámka, pro p. Biřáka: jsem-li
proti heslu "národní usmíření", neznamená to, že chci někoho
věšet. Ba právě naopak. /Laskavý čtenář se sám dopídí, jaký je
smysl toho "ba právě naopak"./

Tato politická seskupení by měla sama nebo v koalici vládnout
a být odpovědná parlamentu, a nepřímo tedy voličům, za veřejné
kontroly, svobodného tisku atd. Technokraté připouštěli mož-
nost a někdy i vhodnost či nutnost hospodářské samosprávy, kte-
rá by vyjadřovala zájmy pracujících podniku a nezasahovala do
operativního a střednědobého řízení podniku; tímto řízením by
byli pověřeni odborníci. Odpůrci hospodářského managementu
a partajně-parlamentního systému se snažili, aby hospodářská
moc sestoupila co nejnižší, tedy nejen na ředitelský tým, nýbrž
na dělníky a zaměstnance a jejich organizaci, kterou si sami
k vyjadřování svých zájmů vytvoří. V politické oblasti se ani
oni nestavěli proti zastupitelské demokracii, ale navrhovali,
aby od samého počátku byly zavedeny mechanismy demokracie pří-
mé, a to nejen ve výrobní sféře, jak jsem uvedl, nýbrž i ve
všech oblastech společenského života. Tyto mechanismy, zpočátku
jen slabé a doplňující zastupitelský demokratický systém /tj.
parlament, národní výbory/, by se v průběhu let, desetiletí
a možná generací posilovaly, tak aby nadvláda a manipulace
jedněch s druhými byla postupně omezována. Tento vývoj směrem
ke komunistickým ideálům není ovšem závislý ani tak na víře
lidí v "samospasitelnou doktrinu, nýbrž na celkových spole-
čenských poměrech a jejich dynamice, hlavně v ekonomice /problé-
my hospodářského dostatku a volného času/ a v kultuře /problé-
my v oblasti vzdělání a hodnotové orientace zvláště nastupují-
cích generací/.

Sporů bylo mnoho, dodnes slyším výhrady k utopiím, výhrady
vyvěrající z malodušnosti a podceňování lidské přirozenosti,
a schopností - jednoho ze společných jmenovatelů stalinismu,
dalších totalitaristických proudů a technokratických koncepcí.
A přitom, jak už to v Čechách bývá, nevyskytly se ani extrém-
y: nebylo tu anarchistů, usilujících o nastolení egalitářské
a libertinské společnosti /ani dnes u nás nejsou, na rozdíl
od sousedního Polska/; nebylo tu technokratů, kteří by chtěli

aspoň na čas vyloučit demokratické mechanismy /parlament, strany/ a suspendovat právě nabyté demokratické svobody. Oba tábory nebyly navíc ani ostře vyhraněny, většina kritiků byrokratické nadvlády zastávala pozice mezi oběma /didakticky/ mnou vylíčenými stanovisky. To se odráželo i v dokumentech oné doby, např. návrhu zákona o podniku, ve stanoviscích odborů apod.

Nicméně, popsané dvě tendence - samosprávná s akcentem na rozvoj přímé demokracie - technokratická, stavějící výlučně na nepřímé demokracii, v Československu konce šedesátých let skutečně existovaly. Autoři a signatáři manifestu HOS to nemohou nevědět - mezi nimi je jich několik, kdo byli výraznými stoupci celospolečenské samosprávy.

A jestliže se dnes tváří, jako by existovala jen demokracie nepřímá, není to opomenutí, ale vědomá volba. To by bylo v pořádku, České děti chtějí krále, HOS může usilovat o nepřímou demokracii. Měl by se však vypořádat s představami, které v letech 1968-69 byly nejen teoreticky formulovány, nýbrž přímo uskutečňovány: ve studentském hnutí, v dalších vznikajících organizacích mládeže, v části odborového hnutí, zárodečně i ve výrobě, ale hlavně v kultuře - všude se projevovala tendence k přímému rozhodování lidí, vznikaly nátlakové skupiny /a někdy účinné/, diskutovalo se o právech aktivní menšiny vůči nezainteresované většině atd. V manifestu se však princip přímé demokracie objevuje jen jednou, a to v požadavku zavést referenda o některých důležitých otázkách závažného celospolečenského významu. Samozřejmost formulací týkajících se politického systému prokazuje, že autoři textu ani na chvíli nezapochybovali o tom, že k parlamentnímu systému politických stran, usilujících ve volbách o moc, není alternativa /srov.3.kap., 6.odst/. A to se přitom na začátku říká /1.kap./, že "zatím nevíme, jakým způsobem se bude naše země k demokracii ubírat a jaké formy bude tato demokracie jednou mít".

Nejhorší ovšem je, že zároveň s tímto záměrným opomenutím koncepce celospolečenské samosprávy a postupného rozvoje přímé demokracie autoři bohorovně tvrdí /v úvodu/, že v HOS je dost místa pro všechny, kdož respektují princip plurality.

Posuny politického myšlení od demokracie k manipulačním modelům, od výrobně demokratických představ ke koncepcím technokratickým, od citlivého zkoumání vztahu mezi právy jednotlivce a společnosti k emotivnímu a poněkud obrozeneckému

"vztahování se k národu, víra v možnou existenci spravedlivého státu, stojícího nad společností - to vše je za posledních dvacet let v čs. společnosti zřejmé. Něco z toho proniklo i do manifestu HOS. Smutné na tom je to, že mnozí jeho signatáři, lidé s vysokou politickou kulturou a socialistickou /v nejlepším smyslu toho slova/ minulostí, dokázali se tak rychle vzdát svých názorů a připojit se k textu, který nemá se socialismem nic společného. /Říkám-li "socialismus", myslím pochopitelně na socialismus založený na demokracii; "reálné" a jiné socialismy jsou vzdáleny jak mně, tak mým názorovým odpůrcům z HOS./ Vedl je k tomu ohled na veřejné mínění, v němž nastal výrazný posun doprava? Nebo spíše ustoupili několika nekonzervativním signatářům manifestu, kteří by se nikdy nepřipojili k prohlášení, jež by připouštělo - vedle demokracie zastupitelské - byť jen možnost demokracie přímé? Nevím, bilance je neradostná v každém případě.

Ústup z levicových pozic má však své hlubší příčiny: tkví, po letech bojů za socialistické ideály, ve ztrátě víry v lepší perspektivy lidstva vůbec. Hrůzy stalinismu, všeobecný marasmus a stagnace zemí sovětského "bloku", relativní /a v širších souvislostech neprozkoumaná/ prosperita evropského Západu, a nyní Gorbačovův kurs s jasnými prvky "pozápádňování se" - hlavní naděje politických veteránů; to vše je natolik deprimující, že lidé hledají východisko v negaci toho, za čím v minulosti stáli. Poslechněme Milana Šimečku:

"Mnoho obětavých, sociálně citlivých a bídou znechucených lidí sdílelo od nepaměti ideu, že lidská společnost si konečně zaslouží, aby byla uspořádána podle rozumu, podle vědecky zdůvodněného projektu, a ne podle libovůle a špatných lidských vlastností. V devatenáctém století tento projekt dozrál a Marx ho teoreticky zdůvodnil. Podle staré tradice byl projekt nazván socialismem a komunismem, ale není to moc důležité, protože pro celou ideu není hlavní zaměření projektu, ale projekt sám, jako lék, jako spása a jako ukončení nevědomé cesty lidstva. Projekt spravedlivé a šťastné budoucnosti byl natolik vzdálen od zavedeného způsobu života, že jeho autoři nemohli doufat v jeho realizaci jinou cestou než cestou revolučního násilí. Tuto poněkud nepřijemnou stránku věci odbyli teoretikové poukazem na to, že násilí už beztak existuje a že toto nové násilí bude trvat jen krátce, jen proto, aby otevřelo dveře do říše svobody. Když však došlo v Rusku a později ve východní Evropě, v Asii, v Africe a na Kubě /také v Kambodži, ano, také v Kambodži!/ k realizaci projektu, ukázalo se, že "přechodné" násilí se táhne na dlouhé lokte a dve-

ře do říše svobody zůstávají zavřené. Násilí ve všech formách, brutálních i poněkud civilizovanějších, se zařídilo samo pro sebe a institucionalizovalo se. V tomto násilí se společnost nově strukturovala, vznikla nová třída, nově se sloučily sociální zájmy atd. Před čtyřiceti lety byla do tohoto projektu vtažena i naše republika a bránila se stejně ochabně jako předtím potom. Už bylo přesně popsáno, co všechno tu hrálo roli. Po sedmdesáti letech od prvního pokusu máme před sebou výsledek; ten je skličující sám o sobě a mravně zničující, když vezmeme do úvahy oběti, které si projekt vyžádal. To platí ještě více pro nás, protože jsme nezačínali v bídě a zpuštění jako jiní."

A jaký nabízí Milan Šimečka lék? Hledá program pro budoucnost /zase projekt?/. Chválí dokumentační činnost Charty 77 a pokračuje:

"Rozhlédněme se po Evropě. Úspěšné vlády ve slušných a prosperujících demokratických státech jsou všechny stejně pragmatické, vyvažují spíše smířlivě než antagonisticky různé sociální zájmy a jsou konec konců vždy napravo nebo nalevo od středu. Náš lid nemá jinou mentalitu než naši sousedé a mít možnost volby, dal by ve všech uzlových bodech našich dějin přednost této cestě."

/Výňatky z textu M. Šimečky "Československo 1988"- šance do konce století, viz Alternativa č.1, str.65/

V kritice manifestu HOS se nemohu do podrobností zabývat názory jednoho z jeho signatářů. Bývaly jeho texty moudré; tento však je nejen zatrpklý, ale i nespravedlivý. Nespravedlnost k marxismu není originální, je převzata z neokonzervativního slovníku. Obávám se však jednoho, že totiž Milan Šimečka, na rozdíl od neokonzervativců /aspon některých/, hlásajících prostě demagogicky to, co snad zapůsobí na lidi, těmto argumentům věří. Základ omylu, spočívajícího ve špatném /stalinském či jiném/ pojetí marxismu, je v tom, že marxismus, socialistický či komunistický program, nemají a nikdy neměly být "vědecky vypracovaným projektem" ve smyslu návodu, nýbrž historickou analýzou, jejíž pochopení může pomáhat ve společenské činnosti lidí. Je to poznání, že existují zákony společenského vývoje /jejichž charakter je mnohem složitější a neurčitější než u zákonů přírodních/ a zároveň je to snaha zákony formulovat. Uznávám, že ne vždy byla tato snaha korunována úspěchem. Vydávat tedy marxismus za "projekt" v naznačeném smyslu je hrubě zkreslující. Vydávat ho pak za "lék" /neokonzervativci říkají "všelék"/, za spásu, to je už úplný nesmysl. S násilím, uplatňovaným v průběhu celé lidské historie a s pochopením jeho destruktivních účinků na každé úsilí, rozvoje její lidskou civilizace. A k tomu snad víra, že pokrok /ano, nebojím se toho slova, tolikrát prokletého či aspon spochybněného/,

zaci a kulturu je to však také jinak. Šimečkovi se hodí, že na rozdíl od "křesťanské" vlády Pinocheta nebo teokratického /muslimsko-šiiitského/ státu ajatoláha Chomejního či na rozdíl od "náboženských" válek v Severním Irsku a Libanonu se některé režimy hlásily k socialismu či komunismu /Kampučia/. Proč k nim nepřihradí hned /nacionálně/ socialistický režim Hitlerův? Ten měl přece také "spásný projekt", byť zcela jiné provenience. Nicméně má Milan Šimečka pravdu v tom, že takovými spásnými projekty bývají zdůvodňována nejhorší zvěrstva, jejich jménem bývá fanatizováno obyvatelstvo. Je-li však ideologie těchto zrůdných formací přebírána z křesťanství, marxismu, islámu nebo odjinud, není to příliš podstatné. Spásné projekty za to nemohou, vinu mají lidé, kteří pro dosažení svých mocenských cílů se zmocníjí té či oné "ideologie", aby ji demagogicky a propagandisticky využili. A buďme spravedliví, a přiznejme jak křesťanství, tak marxismu či socialismu, ale i islámu, že je namístě říci: zneužili.

Po Evropě se rozhlížejme důkladně, zamýšleme se i nad mentalitou jejích národů. Poznáme pak, že co se v jednom pohledu jeví jako slušný a prosperující demokratický stát, může být z pohledu druhého obratně manipulovanou společností, s privatizací zájmů, neposkytující možnosti skutečného rozvoje ani jednotlivci, ani skupinám, ani celé společnosti. Prosperita je relativní, sociální rozdíly značné, nejen v bohatství materiálních statků, ale zvláště pokud jde o rozhodování ve všech oblastech života. Prosperita je pak do značné míry výsledkem stále zvětšující se hospodářské nerovnosti a bezohledného vykořisťování "rozvojových" zemí. S tím vším souvisí morálka společnosti, zaměřené na zisk, výkon a tím na právo silnějšího.

Snad ještě pár slov: Nehlásím se k socialismu, k marxismu a k myšlence revolučního překonání dosavadních socioekonomických formací na Východě, Západě i v tzv. třetím světě z nějakého doktrinářství. Nehlásím se k tomu všemu ani jako křesťani se hlásí ke své víře. Základem mého přesvědčení je, jak doufám, Poznání. Poznání, jaké je umožněno jednotlivci s jeho omezenými schopnostmi, lidské historie, společenského vývoje. A k tomu snad víra, že pokrok /ano, nebojím se toho slova, tolikrát prokletého či aspoň zpochybněného/, že tedy

pokrok existuje, že materiální a duchovní podmínky, v nichž žijí lidé - národy i jednotlivci - se zlepšují nebo se aspoň zlepšovat mohou. Snad je v pozadí toho všeho má víra v humanistické ideály, v člověka jako bytost a priori důstojnou a neopakovatelnou. Poznání společenských souvislostí, tendencí a možností - nemáte-li rádi termín "společenské zákony" - pak pomáhá v orientaci, jaké hodnoty podporovat a prosazovat. Komunistické ideály - přes jejich problematickou utopičnost - byly a jsou pro mne, alespoň v úsilí, které naznačuji, hodnotami nejvyššími. A tak se, Milane, nezlob, že nad Tvou nabídkou "prosperujícího a slušného demokratického státu" trochu ohrnuji nos. Přitom vím, avšak jsem věděl, že - alespoň v posledních letech - jsou lidská práva ve všech zemích evropského Západu, snad až na Turecko, zajištěna podstatně lépe než v mé vlastní zemi a že i celkové životní podmínky většiny lidí většiny těchto zemí /zde už musím být opatrnější/ jsou výrazně lepší než životní podmínky čs.obyvateľstva. To mi ovšem nebrání, abych neusiloval o taková práva, možnosti a poměry, které připravují cestu k ideálům, jež jsem přijal za své, a které zároveň jsou dosažitelné z civilizační úrovně a ze stupně společenských vztahů naší dnešní čs.společnosti. A které by pro tuto společnost, jež byla "vtažena do tohoto projektu" vzhledem k její dnešní sociální struktuře nebyly krokem zpět. Pokud pro Tebe, Milane, zůstává sociální rovnost /ve smyslu absence příkrých sociálních nerovností, jež jsou výsledkem nikoli práce, ale vlastnictví kapitálu/ pozitivní hodnotou, řekni mi, zda se neraduješ stejně jako já, že v naší zemi není buržoazie, takže, alespoň v národním tedy čs. měřítku, zde není nikoho, kdo by mohl zakládat nebo kupovat ony "malé a střední podniky", jejichž vznik a působení HOS jako blahodárný prvek ekonomické asanace doporučuje.

Chápu, že moje názory jsou jaksi "demodées", avšak kdybych se vzdal tohoto pohledu na perspektivy lidstva, perspektivy nikoliv snad skvělé a zářivé, ale lepší než je současnost, nemohl bych pracovat ani politicky, ani v oblasti lidských práv.

Již jsem se dotkl problému vlastnictví a disponování výrobními prostředky. Nepřekvapuje, že návrhy manifestu HOS jsou v tomto bodě v souladu s tím, co v poslední době zavádějí

v Maďarsku, Polsku a na co se chystají ve větší míře v SSSR a snad i v Československu. HOS doporučuje pluralitu forem vlastnictví výrobních prostředků. Pokud jde o dosavadní "státní", staví se za hospodářskou samosprávu. Tak se samospráva dostala i do manifestu, ovšem pouze ve své hospodářské /jugoslávské/ podobě. Zaujetí družstevnictvím /i ve sféře služeb, obchodu a výroby/ je jistě v současných čs. podmínkách krajně potřebné, stejně tak jako podpora drobného soukromého podnikání, které není založeno na cizí práci /např. rodinné podniky/. Hospodářská situace naší země je špatná a prognózy slibují, že bude ještě horší. Za této situace je pochopitelně třeba zabývat se vážně všemi projekty a návrhy, které by ji mohly ozdravit. Vzhledem ke stále se zvyšujícímu zaostávání čs. ekonomiky se nabízí lék v podobě zahraniční účasti, včetně kapitálové, v různých odvětvích čs. hospodářství. Nesdílím názor, že toto obnovování kapitalistických výrobních vztahů, ať už se uskutečňuje v Maďarsku či v SSSR, nebo ať po něm šilhají Jakeš a Adamec, či ať ho postuluje HOS, by znamenalo vzdání se "výdobytků socialismu" či "výsad děličské třídy", prostě proto, že takové výdobytky a výsady neexistují ani relativně /ve srovnání s proletariátem Západu/ ani absolutně. Nicméně perspektivní výprodej čs. národního hospodářství a jeho "začlenění" do ekonomického systému západní Evropy vyvolává řadu zneklidňujících otázek politického i sociálního rázu. Dne 29.11.1988 poslaly do Prahy čtyři nezávislé skupiny z NDR, a to Knihovna životního prostředí, Demokratičtí socialisté, Socialismus zdola a Hlasy proti, solidarizační prohlášení a politicky pronásledovanými v ČSSR; se závěrem jejich prohlášení se v podstatě ztotožňují, proto ho uvádím v plném znění: /První dvě třetiny prohlášení se týkají perzekucí v Československu a NDR/.

"... Tato potlačovací opatření ukazují hloubku krize, v níž se ocitli byrokratičtí vládcí v obou našich zemích. Odmítají veřejnou diskusi o nutných demokratických a hospodářských reformách, konfrontaci s reálnými dějinami, odmítají zodpovídat se pracujícím. Namísto toho se byrokracie uchyluje k silnějším represím na vnitropolitické scéně a pokud jde o zahraniční politiku, pokouší se o napojení na imperialistické tržní mechanismy a doufá přitom, že tím vyřeší hospodářské potíže. Tyto snahy jsou v souladu se zájmy kapitalismu, který se pokouší proniknout do dalších zemí s nízkými mzdami, a odbytišti zboží a se zdroji surovin, z čehož všemožně

plyne zisk; jsou také v souladu se zájmem byrokracie, která usiluje o to, aby si udržela své hmotné a funkční výsady alespoň v postavení správce ekonomiky, řízené nadále v rámci nových tržních vztahů /podtrhl P.U./.

To však bude znamenat prudké zhoršení životní úrovně v našich zemích, inflaci a výprodej už existujících sociálních vymožeností pracujících. V restauraci kapitalistických hospodářských mechanismů nevidíme žádné řešení. Bohatství jedněch vždy znamená chudobu a utlačování jiných, tak jako průměrně vysoká životní úroveň na Západě je do značné míry umožňována bídou národů třetího světa. Hospodářský vzestup země a zhodnocení zvýšeného úsilí pracujících o takový vzestup se nemohou uskutečnit pod vládou úřednictva, které se do této vlády samo jmenovalo, nýbrž jen za politické vlády samotných pracujících, přičemž je podmínkou, aby byla plně zajištěna demokratická práva. Určité kruhy na Východě i Západě se stále více sdružují ve snaze udržet své mocenské výsady /podtrhl P.U./; proto máme my jen jednu cestu - prohloubit vzájemný styk a mezinárodní solidaritu těch, kdož bojují za uskutečnění svých práv a proti represivním aparátům ve všech zemích, ať už je to v Gdansku, Rheinhausenu nebo v Jižní Africe, za mezinárodní demokratický socialismus a sebeurčení národů."

Je to jiný jazyk než jazyk manifestu HOS: "... jsme pro pluralitu různých typů vlastnictví a rozhodování a pro takové podmínky, které by umožňovaly hospodářským sektorům a podnikům /komu v těchto "sektorech" a podnicích? -P.U./ hledat ty formy, jež by nejlépe odpovídaly jejich specifickým potřebám, nejlépe uplatňovaly lidskou podnikavost, a tím i nejlépe vedly k jejich prosperitě", praví se v manifestu HOS. Zde je třeba jasně říci, že slova "pluralita" je zneužito. HOS má samozřejmě právo takovou pluralitu navrhopvat, stejně jako jiní mohou mít právo např. v rámci "plurality trestů" navrhopvat jejich rozšíření o baštonádu či jiní opět v rámci "plurality vzdělání a výchovy" usilovat o soukromé školy pro ty, kdo mají. Odpůrcům baštonády, církevních škol nebo vykořisťování cizí práce nelze vyčítat ani nedemokratičnost /pokud nechtějí potlačovat diskusi o těchto problémech/, ani je nelze demagogicky vyřídít poukazy na to, že dnešní penitenciární, vzdělávací i hospodářský systém jsou v takovém stavu/ a teď je možno pravdivě vylíčit hrůzy kriminálů, i fabrik/, že by navrhovaná opatření byla výrazným zlepšením. Nechť je vždy umožněno usilovat o jiná zlepšení.

Rád bych nyní i v budoucnu přesvědčoval své spoluobčany, že omezení plurality forem vlastnictví by mělo být větší než např. omezení názorové plurality. /I zde je třeba zákonem do určité míry omezovat hlásání názorů rasistických, xenofobních, těch, které vyvolávají či oslavují teror a bru-

talitu apod./. Z politického hlediska je to věc volby; např. maďarské Demokratické forum, v jehož řadách zdaleka nepůsobí jen socialisté, se vyslovuje kotázce takto: "Odmítá všechny společenské formace a organizace, které se zakládají na monopolu, na závislosti občanů a lidu, na jejich útlaku a vykořisťování ať už jménem soukromého kapitálu nebo totalitního státu" /podtrhl P.U., citováno podle LN č.10/88, str.14./.

Odpor vůči podnikání, založeném na vykořisťování cizí práce /tj. na tom, že pracovník o své práci, jejích výsledcích a podmínkách nespolutrochoduje, nýbrž pouze práci zaměstnavateli prodává - mimochodem dnešní stav drtivé většiny pracovníků/ je zdůvodnitelný nejen socialistickým přesvědčením, nýbrž všeobecně rozšířenou koncepcí lidských práv. Právo na soukromé hospodářské podnikání není sice zakotveno v mezinárodních paktech o lidských právech, je ho však možno odvodit z čl.17 Všeobecné deklarace lidských práv. Zde je ovšem třeba uplatnit zásadu, že užívání každého práva je doprovázeno omezeními, která stanoví zákon a která jsou nutná mj. k ochraně práv druhých. Je nepochybné, že vzato do důsledků, zasahuje každá ekonomická činnost v nedostatkové a na peněžně tržních vztazích založené ekonomice do práv někoho jiného, protože podstatou konkurence, na níž je tato ekonomika založena, je hospodářský boj, střet zájmů. Nerealistické představy, snažící se o různé překonání tohoto stavu skokem do rovnostářské společnosti, socialisté už dávno vzdali a počítají se zásahy do práv druhých, k nimž dochází v tomto hospodářském mechanismu obnovených či lépe řečeno modifikovaných kapitalistických hospodářských vztahů a hledají přitom vhodné společensko-ekonomické struktury a instituce, v nichž by se ekonomické zájmy sdružených výrobců /podniků/ střetávaly a v nichž by se řešily jejich vzájemné konflikty kompromisy tak, aby vyhovovaly i celé společnosti. To je úkol pro hospodářskou i celospolečenskou samosprávu, úkol, na němž se mohou podílet všichni. Co by však socialisté neměli nikdy vzdát, to je rozhodný odpor proti pracovnímu vztahu zaměstnavatel - zaměstnanec, tak jak ho v jeho celistvosti známe z kapitalistického hospodářství či z pohledu řadového zaměstnance z dnešního Československa. Neboť toto právo podnikat /tedy právo v hospodářském modelu, navrhaném manifestem HOS / by nemělo být založeno na právu pod-

nikat s výsledky cizí práce. Zásah do /hypotetických/ podnikatelských práv zaměstnance ve prospěch podnikatelských práv zaměstnavatele je tak výrazný, že právo podnikat je třeba zákonem omezit na jednotlivce resp. rodinné podniky /pod veřejnou kontrolou/. Individuálně a rodinně provozovaná řemesla, živnosti, služby spolu s družstvy, v nichž je možno zajistit demokratické rozhodování o práci, budou pro stagnující sektory čs. ekonomiky, zvl. v oblasti služeb, malovýroby a obchodu dostatečným rámcem pro ty, kdož chtějí podnikat se svou vlastní prací. Postulát HOS "plná obnova soukromého podnikání ve sféře živností, řemesel, malých a středních podniků, části zemědělství a^v kultuře /nikoli částečně v kultuře, ale v kultuře vůbec!/" je jednou z nejdůležitějších vět manifestu. Jasně ukazuje směr, kterým se HOS chce ubírat. - Jen na okraj: co má znamenat požadavek úplné komercializace kultury? Kdyby se to povedlo, byl by to světový primát, něco jako polpotovská Kampučia s opačným znamínkem, neboť není na světě země, kde by kultura byla závislá jen na soukromém podnikání. Naštěstí.

Dech mi však přímo vyrazila poslední věta kapitoly manifestu Cesty k hospodářské prosperitě: "Čs. ekonomika by se měla přirozeně včlenit do ekonomiky světové, založené na všeobecně výhodné mezinárodní dělbě práce."

Jeden přítel mi vysvětlí, že to mám číst: "...do ekonomiky světové, která by měla být založena na všeobecně výhodné mezinárodní dělbě práce." Kdyby toto chtěli autoři vyjádřit, jistě by to řekli. Tak, jak je to vytištěno, čtu: "...do ekonomiky světové, která je založena na všeobecně výhodné mezinárodní dělbě práce." V celém manifestu není potom samozřejmě ani slovo o problémech Sever-Jih, o vykořisťování a drancování třetího světa, na němž se mimochodem prostřednictvím světových cen podílí i Československo, byť vzhledem ke své kapitálové slabosti nepatrně; HOS by však zřejmě chtěl čs. podíl na tomto lupu zvýšit. Tím méně je zmínka o nerovnoprávných ekonomických postaveních v rámci tzv. prvního světa, ať už mezi zeměmi nebo v rámci jednotlivých zemí.

Co zbývá? Snad konstatování, že jde o liberálně demokratickou platformu, odpovídající německé FDP a britským libe-

rálům. O platformu ostře ohraničenou vůči všemu socialistickému, snad s jedinou výjimkou hospodářské samosprávy ve velkých podnicích /menší a větší mají přejít do soukromých rukou/. Je to platforma otevřená směrem napravo, k neokonzervativismu. Jistě kvůli nim nebyla krásná slova o odborářské pluralitě doplněna prostým požadavkem práva na stávku, i když Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech toto právo v rámci zákonů jednotlivých zemí uvádí. Právo na stávku by pravděpodobně mohlo být na překážku hladkému chodu malých a středních soukromých podniků. Přitom nejde o opomenutí, vím, že v době, kdy se text ještě měnil, bylo navrhováno, aby právo na stávku bylo do manifestu zahrnuto. ~~... - soustředit ve svých rukou, si kůže v ruce~~ Také návrh, aby byly zvýšeny pravomoci prezidenta republiky, zvoleného v přímých volbách, je z pojmového vybavení pravice. Když už se uvažuje o výhradně zastupitelské demokracii, jsou k volbě zhruba dva systémy: prezidentský, jak ho známe z USA, mnoha zemí Latinské Ameriky a v Evropě v míře daleko slabší z Francie, a systém, kde prezident /monarcha/ má jen symbolickou funkci, jako je tomu v NSR, Skandinávii, Beneluxu atd. Vládnutí pomocí prezidentských rozhodnutí /dekrety/ je bližší vůdcovské představě a skrývá v sobě totalitní nebezpečí, před nímž neokonzervativci rádi zavírají oči.

Ústupek neokonzervativcům je i v tom, že manifest se vůbec nevyslovuje proti trestu smrti, i když Československo je jednou z posledních zemí Evropy, kde tato skvrna na právním řádu konce XX. století stále existuje. Také Mezinárodní pakt o občanských a politických právech poskytuje vhodnou základnu pro boj proti trestu smrti. ~~... ba naopak, vede k nezáměru,~~

K drobnostem - které ale ilustrují malou kompetenci autorů - patří např. požadavek na vznik zákona nejen o volbách, ale i o politických organizacích /tedy jistě i o politických stranách/, "který by v duchu...ústavy umožňoval svobodnou politickou činnost a konkretizoval způsoby, jimiž se mohou různé typy občanské reprezentace ucházet o přízeň voličů a o účast na správě veřejných věcí" /všimněte si - ucházení se o přízeň voličů je uvedeno dříve než správa věcí veřejných/. Poválečné Československo zdědilo meziválečný právní

pohled na politické strany, převzatý po první válce z Francie: politické strany zde prostě jsou, působí a žádný zákon /až do případného zákazu strany/ je nijak nesvazuje ani jim nic nekonkretizuje. Co není zakázáno, je povoleno, na to přicházejí dnes dokonce i v SSSR. Představa je to prostá: politické strany jsou přirozeným jevem a čím méně budou reglementovány, tím lépe. Dnešní situace je poněkud komplikována zákonem o Národní frontě z podzimu 1968, ale domáhat se takto zákona o politických stranách nemluvím o požadavku na volební zákon/ průrazuje neznalost problematiky. Pokud jde o mne, doporučoval bych, aby už v ústavě byla formulována taková ustanovení, která by zabránila politickým stranám - monopolně či koaličně - soustředit ve svých rukou, či spíše v rukou stranického představenstva, veškerou politickou moc ve společnosti, a to i tehdy, bude-li zaručena svoboda slova, tisku a vláda bude podřízena parlamentu /s většinou právě oné strany či stranické koalice/. Jinak bych politické strany zákonem nijak neomezoval, dokonce se domnívám, že kromě lunaparků a charity, doporučované Českými dětmi, mohou se hrát nezastupitelnou a prvořadou úlohu při předkládání různých návrhů celé společnosti; mohou a musejí se stát organizátory politického života. Nesmějí však být jeho výlučnými či hlavními nositeli, nesmějí uchvátit moc, protože jinak spadneme z bláta do louže. Politická moc by měla být rozpuštěna mezi všechno obyvatelstvo, a není-li to dnes z mnoha důvodů možné, měli bychom uvažovat o takovém modelu společnosti, který by k postupnému jejímu rozpuštění stálesměřoval. Buržoasně demokratický parlamentarismus mocensko-partajnického typu to neumožňuje, ba naopak, vede k nezájmu, apatii, manipulaci odborníky a politiky, a tím i k politické, a po čase kulturní, morální a celospolečenské stagnaci.

Poněkud podivný je požadavek, aby obhájce měl před soudem /ve věcech trestních/ tatáž práva, jaká má prokurátor.

I když praxe se tím často neřídí /mnohdy však ano/, má dnes obhájce více práv než prokurátor. Tak např. prokurátor je povinen shromažďovat i důkazy, svědčící o nevině obviněného nebo jeho vinu oslabující, zatím co obhájce v podstatě nesmí předložit soudu důkaz, prokazující dosud neprokázanou

vinu. Obhájce může obhajovat jakýmkoliv způsobem /smí i lhát a samozřejmě zamlčovat/, což prokurátor nesmí. Pořádek závěrečných řečí, nutný souhlas obhajovy s čtením svědeckých výpovědí i další prvky zvýhodňující - a zcela poprávu - obhajobu před obžalobou. Požadavek na zrovnoprávnění obhájce a prokurátora je snad projevem jakési snahy o "privatizaci" soudní pře, kde dva rovnoprávní partneři - stát a obviněný, zastupovaný obhájcem - se obracejí na nestranného a nezávislého soudce /senát, porotu/, aby je rozsoudil. Myslím, že by to byl krok zpět. Navíc oprávněné úsilí o větší nezávislost soudců nemůže být stoprocentně úspěšné /i když lze dosáhnout mnohem větší soudcovské nezávislosti než dnes/, protože soudci nežijí ve vzduchoprázdnu, ale v třídně diferencované společnosti; vyjadřují-li dnes "třídní" zájmy byrokracie, budou i v budoucnu, byť v míře podstatně slabší, vyjadřovat zájmy vládnoucích sociálních skupin /např. manažerů velkých podniků a vlastníků podniků malých a středních, pokud se věci budou vyvíjet podle návrhů HOS, ale doufejme že nebudou/. Nezávislost současné právní úpravy trestního práva a postavení prokuratury prozrazuje i požadavek, aby po zřízení správního soudnictví, které převezme částečně agendu prokuratur, byla funkce prokuratur omezena jen na zastupování státní žaloby /správně: obžaloby/ v trestním procesu. Autoři asi chtějí zbavit prokuraturu všeobecného dozoru nad zákonností. Také bych se přimlouval za to, aby tato funkce byla odňata státním orgánům /prokuraturám/ a přebraly ji nově vzniklé společenské instituce /typu VONS, ISO apod./. Ale to v manifestu není. A také tam není, kdo se tedy namísto prokuratur bude zabývat prevencí; kdo došavaadním prokurátorským dozorem např. ve věznicích a nápravně výchovných ústavech atd., kdo bude mít právo podat stížnost pro poršeni^u zákona k nejvyššímu soudu /ve věcech trestních i jiných/; není tam, jak bude nahrazen prokurátorský dozor v civilně právních sporech atd. Prostě někdo něco napsal, aniž si přečetl zákon o prokuratuře. A to manifest podepsali nejméně tři právníci.

Nemohu se zbavit dojmu, že vznikem HOS jsem byl podveden: manifest se tváří jako výchozí text všeobecně demokratické platformy, kde se může uplatnit každý, kdo vedle svých vlastních demokratických představ je ochoten diskutovat i o představách jiných, z jeho hlediska ,řekněme, méně demo-

kratických. Svými postuláty se však HOS ostře ohraničil vůči skutečné demokracii, sledující vytvoření materiálních a duchovních podmínek pro rozvoj osobnosti každého člověka a tím i rozvoj celé společnosti; usilující o výrobně demokratické principy, jejichž cílem je odstranění vykořisťování a zmírnění manipulace, postupné převrácení ekonomického objektu v ekonomický subjekt; akcentující svobodné sdružování výrobců jako podmínku demokratického hospodářského rozvoje lidské společenosti; usilující - v perspektivě jakkoli vzdálené - o osvobození člověka tím, že vláda lidí nad lidmi bude nahrazena vládou lidí nad věcmi. HOS namísto toho podává snadná a zdánlivě přijatelná, osvědčená řešení buržoasního světa, navíc bez jakékoliv kritičnosti nebo pokusů o modifikaci. Nárok HOS na koordinování všech demokratických politických aktivit nezávislého typu, který z úvodu jako manifestu nepřímo plyne, je za této situace nárok totalitní. A já doufám, že nezávislé politické myšlení se bude v Československu rozvíjet i mimo HOS a hlavně mimo HOS. Mnohé nasvědčuje tomu, že se tak již děje.

/Psáno pro první číslo revue Alternativa/

V Praze , v prosinci 1988

KRITIKA A SOLIDARITA

Luboš Kohout

V říjnu t.r.napsal Luboš Kohout obsáhlou stať "Moskva - Praha: další "rozevírání nůžek" politického vývoje", věnovanou důsledkům kádrových změn ve vedení ÚV KSSS a ÚV KSČ. V závěru tohoto textu vyjadřuje i své kritické stanovisko k manifestu "Demokracii pro všechny", které uvádíme:

v té souvislosti kritickou poznámku k manifestu a podpisové akci sdružené demokratické opozice /dosud asi 130 podpisů/. Připomínám z pozice své politologické profese dvě stěžejní poučky, zatím neotřesitelně prověřené tisíciletými dějinami lidského rodu: 1/ Politika je mocenský vztah; 2/ Politika je umění možného.

U nás, jako kdekoli jinde, není k ničemu program té nejdokonalější politické demokracie, jemuž by v každém čase a v každé situaci zatleskali všichni "klasikové" všech dob, v novověku od Rousseaua, Montesquieua, či Locka až třeba po Jeffersona, Lincolna, Comta, Durkheima, Engelse /demokratická republika nejvhodnější pro socialismus/, či Kautského.

Potřebujeme optimální program neutopicky vycházející z existujících mocenských vztahů v mezinárodních i domácích měřících, vytyčující "reálpoliticky" postupné, etapové cíle, prostředky a cesty k jejich dosažení.

Vážení kolegové, hodně podobný, ba v mnohém totožný program jsme tu přece již jednou měli - v osmašedesátém. A politika jeho stoupců a prosazovatelů - zaměřená proti Akčnímu programu KSČ, tomuto "mrtvě narozenému dítěti" - se stala buď důvodem? nebo záminkou?/na to nám asi historie nikdy nedá odpověď/ k našemu národnímu neštěstí a tragédii: k vojenské invazi a po ní následující "normalizaci". /Nebo je dnes politicko-mocenská situace ve světě jiná, než tehdy? - to byste museli dokázat a dosud nedokázali, zbožná přání a iluze jsou jen chabou a politicky neuznávanou náhražkou!/

Nemá se finišovat citátem, já však tak učiním, neboť jsem ve svých análech vyhrabal - dnes, jak soudím, znovu vysoce aktuální - sebekritiku jednoho z předních "demokratů" osmašedesátého A. Kusáka /žel, dosud jinými nenásledovanou, ke škodě věci/: "Úsilí o radikální proměnu totalitní diktatury...skokem znamenalo v podstatě popření jakéhokoli úsilí o postupné reformování a restrukturování společnosti při zachování základní superstruktury, z níž tak jako tak nebylo úniku. Tato nereálná politika se nejzřetelněji projevila v heslu: nechceme demokratizaci, chceme demokracii. Na první pohled to bylo heslo lákavé a logické. Heslo vyvolalo dojem, že takový posun je snadný a reálný...Demokratizace byl dosti přesný pojem pro takový proces proměny politické moci, v němž zdůrazňujeme postupnost, neukončenost a zároveň nemožnost ho za daných podmínek dokončit.

Heslo demokracie v dané souvislosti odmítalo procesualnost a vzbuzovalo iluze, že je možné rovnýma nohama skočit z diktatury do občanské společnosti se všemi atributy klasické demokracie. Zdůrazňovala se čistota nového, tedy etika, a odmítala smíšenost přechodného, tedy politika. Tím, že se vyřadilo z uvažování o demokracii vědomí superstruktury, stávala se

z demokracie baktó pojaté utopie.. Heslo demokracie - pojmově nesourodé s demokratizací - se ukázalo být brzdou při rozvíjení skutečné politické aktivity, stávalo se naopak prostředkem pro rozvíjení aktivity náhražkové, iluzivní.

Politika se tak nestávala sama sebou, ale ocitala se opět ve službách ideologie, jenže tentokrát demokratické..

A tak s významnou přestávkou Masarykova realismu byla česká politika dosud disciplinou značně nesamostatnou a odvozenou. U Palackého byla derivátem z historie, u Beneše aplikací vědy, u Gottwalda a druhů služebníci mocenské ideologie, u kritických intelektuálů "pražského jara" směsí utopie a vědy... Odvozenost české politiky se tak stala znakem její struktury a proto můžeme ve všech epochách zaznamenat její podobné reakce, podobné postoje českých politiků, podobné soudy veřejnosti. Absence skutečné politiky, jak ji znají vyspělé národy, vede tak národ vždy znovu až na samý kraj záhuby. I to je ovšem "politika", přihrávající však těm druhým. /Sborník "Systémové proměny", stať "Iluze české politiky, str. 141-148, 1971, Index/.

Nad tímhle novým "manifestem" staré a dějinami jako škodlivé prověřené, typicky české politiky, vzdychám s Bem Akibou: "Nihil novum sub sole". K některým jeho partiím a aspektům se ještě vrátím, až budu disponovat autentickým celým textem, i když s obrovskou nechutí, protože chápu, že je zde -tváří v tvář mocnému nepříteli - otevřena nová a zbytečná, ba škodlivá "vnitrodisidentská" fronta občas probíhající žabomyší války, nad čímž se budou, jako již mnohokrát, od ucha k uchu smát především "ostří hoši" z Bartolomějské.

Předem odmítám členění: signatáři - demokraté, nesignatáři - antidemokraté. Za výstižnější považuji členění: etičtí demokraté "an sich" /řečeno s Kantem/, političtí utopisté a iluzionisté a na druhé straně demokraté - realisté, citící velkou tíží odpovědnosti za osudy národů Československa i světa, kteří vědí, že pozitivní alternativou neúnosně tíživé a tragické situace naší i "soustavové" je postupný demokratizační a humanizační proces a nikoli pokus o náhlou - byť v úmyslech "přojojnou" destrukci celého dosavadního systému, který by nevyústil v nastolení nějakých ideálních demokratických pořádků u nás i ve společném "evropském domě", nýbrž zcela určitě v znovunastolení kruté stalinistické tyranie uvnitř "soustavy" s možností, možná pravděpodobností světové nukleární katastrofy.

nění lidmi, kteří sami mají strach. Jsem přesvědčen, že vinu za hrůzovládu roku 1793 nese skoro výhradně přestrašený buržoa, který si hraje na velkého vlastence, drobný podělaný šosák a lůza, která si za teroru vyřizovala své účty... My tím rozumíme vládu lidí, kteří nahánějí hrůzu, ale je to naopak vláda lidí, kteří mají sami strach."

CO PO MANIFESTU ?

Jan Dus

Jak vplývá z Rudého práva z 22. a z 28.10.t.r., rozhněvaly jeho redaktory tyto věty nedávného manifestu Hnutí za občanskou svobodu: "Jako stoupenci demokracie jsme proti tomu, aby byla v ústavě zakotvena vedoucí role KSČ nebo jakékoli jiné politické strany či širšího sdružení organizací, jež by si přivlastňovala právo vystupovat za všechny. Necht' vládne ten, kdo si vydobude důvěru občanů." Tyto věty však nemohly v manifestu chybět. Článek 4 ústavy, o vedoucím postavení KSČ, chápou naši komunisté jako článek nejpřednější a jako závorku, která zpochybňuje a zneplatňuje všechny ústavou zaručené občanské svobody. Svoboda slova, projevu a shromažďování podle článku 28 ústavy se samozřejmě nesmí zneužívat k pobuřování proti republice. Ale o tom, co ještě není a co už je takové pobuřování, rozhodují dnes výhradně komunisté, a si- ce s větším ohledem na své mocenské zájmy než na zájmy společnosti a státu, a ovšem bez ohledu na občanské svobody zaručené ústavou. Rozhodují o tom bez diskuse a s konečnou platností a předávají toho, komu se to nelíbí, bez nejmenších skrupulí svým komunistickým prokurátorům a soudcům a náčelníkům věznic. Sami komunisté ohápou článek ústavy 4 tak, že nám nekomunistům vzali tím článkem republiku s jejím Masarykem, s jejími demokratickými tradicemi, s celou její minulostí, s celou její přírodou a budoucností, republiku se vším všudy. Chápou ten článek tak, že jedině oni budou rozhodovat o tom, co si budeme z Masaryka připomínat a zda budeme pří-

rodu své republiky chránit nebo ničit, a že budou i nadále posílat do svých věznic bez ohledu na článek 28 ústavy každého, kdo jim bude v tom panském rozhodování překážet. Protože je toto všeobecně známo jako základní deformace společnosti a státu, musel manifest upozornit na nutnost revize článku 4 ústavy. Jinak by se muselo obyvatelstvo ptát, zda to myslí autoři manifestu s občanskou svobodou vážně. U komunistů by autoři manifestu navíc vyvolali podezření, že neřekli všechno, že zamlčeli své námitky proti článku 4 ústavy z taktických důvodů, např. z ohledu na hrozící persekuci, a že by mohli po pominutí těch důvodů veřejně zaujmout postoj všem komunistům nepřátelský, možná odvetou za příkoří předtím utrpěná.

Ale nyní, když vznesli demokraté ten spravedlivý požadavek revize článku 4 ústavy jasně a veřejně, měli by jej připomínat jen výjimečně. Samozřejmě nikoli s úmyslem vyvolávat dojem, jako by od toho požadavku ustoupili, nýbrž proto, aby ukázali, že víc než na revizi toho článku ústavy jim záleží na nutných společenských reformách. Komunistická vláda sama o sobě a tedy ani článek 4 ústavy sám o sobě nevyplučují správné společenské reformy. Komunisté jsou dokonce schopni takové reformy provádět. Od ledna 1968 až do podepsání moskevského protokolu 28. srpna 1968 to dokazoval s mnoha svými soudruhy náš Dubček, i při některých svých politováníhodných omylech, které ho nakonec přivedly k podepsání neblahého protokolu. Dnes to dokazují tisíce členů KSSS a stále ještě i generální tajemník jejich ústředního výboru. Společenské reformy, bez kterých bychom zničili i přírodu své vlasti a způsobili předčasnou smrt svým dětem a možná už i sami sobě, nejsou dnes možné bez aktivní účasti komunistů. Čím větší škody u nás dogmatictí komunisté, nebo řečeno stručněji a výstižněji, stalinisté napáchali, tím méně se dnes můžeme při nápravě těch strašných škod, spočívajících ve vybudování a upevnění destruktivní politické a hospodářské struktury, obejít bez pomoci poctivých komunistických reformistů. Kdyby nyní demokraté příliš často připomínali jednou vznesený požadavek revize článku 4 ústavy, bez

výslovného vybízení komunistů k revizi jejich dogmatického systému a k spolupráci na obnově demokracie /proč by také měli být komunisté zvenčí vybízení k tomu, s čím by měli ve vlastním zájmu začít sami/, vyvolali by demokraté dojem, že o spolupráci s komunistickými reformisty nestojí. To by u nich posílilo obavu, že tu je úmysl vyřadit je z politického života a znemožnit legální existenci KSČ poté, co oni pomohou při obnově demokratické struktury a fungující hospodářské struktury naší společné republiky. Více než komunisty ze strany vyloučené a vyškrtnuté a veřejně činné v Chartě 77 myslím nyní na komunisty ve stranickém a státním aparátě, kteří mají, zvláště na okresní a místní úrovni, nesnadný přístup k našim samizdatům a tamizdatům a snadněji potom věří nehorázným pomluvám, které o nás, nyní o manifestu Hnutí za občanskou svobodu šíří Rudé právo. Demokraté by mohli vehnat stávající i potencionální reformisty v KSČ do náruče stalinismu a znesnadnit nutné společenské reformy tím, že by neuměli dost citlivě a pohotově předcházet narůstání neúčinné konfrontace mezi nekomunistickou a komunistickou částí národa. Komunisté vzali republiku nám, ale mají vědět, že my nechceme vzít republiku jim, že jim nechceme zaplatit stejnou moncí, že je nechceme po obnově demokracie z republiky vyloučit. Nebylo by moudré, že byla v r. 1945 vyloučena z politiky agrární strany, v níž nechyběli poctiví antinacisté, a stejně nemoudré by bylo ponechávat dnes naše komunisty v obavách, že je čeká podobný osud po obnově demokracie. Také by se mělo přestat s dogmatickým prohlašovaním, že KSČ není reformovatelná, neboť už mnoho institucí dokázalo nahradit své nesprávné zásady zásadami správnějšími, k vlastnímu a nejen vlastnímu prospěchu.

Tato noc nebude krátká a nejtěžší zkoušky na nás a na společnost teprve čekají. Komunisté možná promeškají všechny své dnešní a příští šance a nebudou už moci zachránit svůj faktický mocenský monopol. Potom bude důležité, aby jednou, až budou muset nahlédnout rozsah svého nezdaru, uměli podle dobrého příkladu španělských falanžistů předat vládu demokratům v pokoji a v pořádku. Aby to jednou mohli učinit,

musejí potenciální komunističtí reformisté pochopit ze slov a činů československých demokratů už dnes, že demokraté chtějí mezi stalinisty a reformisty v KSČ pečlivě rozlišovat dnes i v budoucnosti. Demokraté by neměli komunistické reformisty pyšně přezírat. Měli by posílit tyto spolupracovníky na dobrém díle společenské obnovy tím, že se budou na vládnoucích komunistech domáhat především svědomitého dodržování článku 28 ústavy, místo co by začali bušit do čtvrtého článku. Ten totiž definitivně ztratil své zlé kouzlo už tím, že několik stovek občanů konečně proklamovalo jeho nevhodnost. Ponecháme-li nyní článek 4 ústavy na pokoji, jeho zrušení tím neoddláme, nýbrž urychlíme, ovšem pouze za předpokladu, že budeme usilovně vymáhat dodržování ústavního článku o občanských svobodách. Nenechme si podstrčit černého petra sektářství, planého radikalismu, neochoty k nezbytným kompromisům. Krize je tak hluboká a ohrožení je tak smrtelné, že musí platit: Kdo není proti nám, je s námi. Navíc musí být při nás zřetelná snaha, z nepřátel si učinit přátele a spojence. Také přímo z těch, kdo na rozkaz potlačují naše legální a neprávem zakazované manifestace.

- - - - -

BIBLIOGRAFIE

Cesta k nevolnictví

Friedrich August Hayek /1899- / je bezesporu nejvýznamnějším představitelem tzv. rakouské ekonomické školy. Studoval na vídeňské univerzitě, kde získal doktoráty práv a politických věd. V letech 1927-31 byl ředitelem Rakouského institutu pro ekonomický výzkum a v letech 1929-31 lektorem ekonomie na vídeňské univerzitě. V letech 1931-50, byl profesorem ekonomie a statistiky na londýnské univerzitě, kde též získal doktorát ekonomických věd. V letech 1950-62 byl profesorem společenských a morálních věd na univerzitě v Chicagu a konečně v letech 1962-68 profesorem ekonomie na univerzitě ve Freiburgu v NSR.

Jeho vědeckým zásluhám se dostalo nejvyššího uznání v r.1974, kdy spolu se švédským ekonomem socialistického zaměření Gunnarem Myrdalem obdržel Nobelovu cenu za ekonomii. Nejrozsáhlejší Hayekovy práce z oblasti vlastní ekonomie jsou Prices and production /Ceny a výroba/ z r.1931, Monetary Theory and the Trade Cycle /Měnovětrná teorie a obchodní cyklus z r.1933 a The Pure Theory of Capital /Čistá teorie kapitálu/ z r.1941. Vedle těchto prací publikoval celou řadu menších studií o aktuálních ekonomických problémech.

Světovou proslulost však Hayek získal teprve svými díly, která pojednává o ekonomii v mnohem širším rámci filosofických, morálních, politických a právních otázek a souvislostí. Z těchto prací je nejslavnější The Road to Serfdom /Cesta k nevolnictví/, která byla publikována v r.1944 a v jejímž záhlaví je uvedeno, že jí autor věnuje socialistům všech stran. Hayek se touto knihou vyslovil k největšímu sporu dvacátého století a sice, zda společnost, resp. její ekonomická sféra, má či nemá být centrálně řízena. Jako zastávce klasického liberalismu odpovídá záporně a tuto odpověď podepírá pádnými s zcela racionálními důvody. Ukazuje, že zavedení centrálního řízení má - bez ohledu na často ušlechtilé pohnutky jeho stoupenců - nedozírné a neblahé důsledky, jichž si mnozí z oněch stoupenců nepřáli a o jejichž nevyhnutelnosti neměli ani tušení.

Hayek nejen logickým, ale velmi znalým a doloženým způsobem ukazuje, jak zrušení soukromého vlastnictví a řídicí funkce plánovačů proměňují a musí proměnit ve svůj opak vše z minula, čeho se sami dovolávají - právní stát, demokracii, lidskou svobodu, ale taky vztah k pravdě a pravdu samu. Totalitarismus se v Hayekově knize ocitá v nepůvabných nedbalkách. Svou knihu píše v první polovině 40.let a vychází ze znalosti především německých dějin a nacionálního socialismu, ale taky ze znalosti stalinismu sovětského - a český v tom neobeznámený čtenář s úžasem zjišťuje, jak přesně Hayek předpověděl a popsal jeho vlastní současnou skutečnost. I touto drtivě působící podobností obou totalitarismů kniha nemilosrdně otevírá všechny problémy socialismu, se kterými dnes zápolíme. Hayekova obhajoba západního liberalismu, obhajoba varující před nebezpečími totalitarismu projevujícími se i v západních zemích, je určena nejširší veřejnosti, čemuž odpovídá i způsob argumentace, který je jedinečně prostý, aniž při tom ztrácí na přesnosti.

Hlavní úsilí F. Hayeka se však nesoustřeďovalo na kritiku různých mylných koncepcí společenského uspořádání, nýbrž k nalezení a formulování pozitivního liberálního ideálu společnos-

ti. Toto úsilí přineslo plody v podobě jeho největšího díla: trojdílné knihy The Law, Legislation and Liberty /Zákon, zákonodárství a svoboda/, jejíž poslední díl vyšel v r. 1979.

Přinášíme kapitolu z knihy "Cesta k nevolnictví."

Proč se na nejvyšší místa dostanou ti nejhorší

Každá moc svého držitele korumpuje;
absolutní moc pak korumpuje absolutně.

Lord Acton

Nyní musíme přistoupit ke zkoumání názoru, že kterého čerpá útěchu mnoho těch, kteří považují nástup totalitatismu za nevyhnutelný, a který vážně oslabuje odpor mnoha jiných lidí, kteří by proti němu bojovali ze všech sil, kdyby plně chápali jeho podstatu. Tímto názorem je přesvědčení, že nejodpudivější rysy totalitních režimů jsou důsledkem dějinné náhody. Touto náhodou je pravý fakt, že byly vytvořeny skupinami násilníků. Tvrdí se, že jestliže vytvoření totalitního režimu v Německu tam vyneslo k moci všechny ty Streichery, Killingery, Leyse a Heinese, Himmlery a Heydrichy, potom to snad může dokazovat násilnickost německé povahy, nikoli však to, že by vzestup takovýchto lidí byl nevyhnutelným důsledkem totalitního systému. Proč by nemělo být možné, aby takovýto systém, bude-li jej nutno zavést v zájmu dosažení důležitých cílů, byl řízen lidmi slušnými a pro dobro společnosti jako celku?

Nesmíme sami sebe klamat myšlenkou, že všichni dobří lidé musí nezbytně být demokraty, nebo že si nutně musí přát mít podíl na vládě. Mnoho z nich by jej bezpochyby svěřilo někomu, koho by považovali za kompetentnějšího. Ačkoliv to může být nemoudré, schvalovat diktaturu dobrých není nic nečestného nebo špatného. Totalitní systém je, jak je nám argumentováno, velká moc, kterou je možno použít stejně tak pro cíle dobré jako pro cíle zlé, a konkrétní volba závisí pouze na daném vládcí tohoto systému. A ti, kteří jsou přesvědčeni, že to není systém, kterého se máme obávat, nýbrž nebezpečí, že bude řízen zlými jedinci, mohou být dokonce v pokušení předejít tomuto nebezpečí snahou o jeho včasné zavedení lidmi slušnými.

Není pochyb o tom, že americký nebo anglický fašistický systém by se velmi lišil od italského či německého modelu; dále není pochyb o tom, že kdyby se přechod k němu uskutečnil bez

násilí, mohli bychom očekávat lepšího vůdce. A kdybych měl už žít ve fašistickém systému, nepochybně bych raději volil systém uskutečňovaný Angličany nebo Američany než kýmkoli jiným. Přesto to všechno nikterak neznámá, že posuzováno našimi nynějšími měřítky by se náš fašismus ukázal být v konečné své podobě něčím o mnoho lepším nebo snesitelnějším než jeho prototypy. Existují zásadní důvody pro tvrzení, že všechny ty věci, jež se nám jeví jako nejhorší rysy existujících totalitních systémů, nejsou jejich náhodnými vedlejšími produkty, nýbrž něčím, co se dříve či později musí v každém totalitním státě nevyhnutelně projevit. Demokratický státník, který se odhodlá plánovat hospodářství, se brzy ocitne před nutností volit mezi diktátorskou mocí nebo zanecháním plánování. Z naprosto stejného důvodu se ocitně totalitní diktátor před nutností volit mezi odvrhnutím běžné morálky a neúspěchem. A to je právě důvod, proč mají bezohlední lidé bez skrupulí ve společnosti směřující k totalitnímu uspořádání větší šanci na úspěch než ostatní. Kdo toto nechápe, nepochopil šířku propasti, která odděluje totalitní systém od liberálního, propastný rožíl mezi morálním ovzduším kolektivismu a ovzduším bytostně individualistické západní civilizace.

"Morální základ kolektivismu" byl ovšem v minulosti mnohokrát diskutován; co však nás v tomto okamžiku zajímá, není jeho morální základ, nýbrž jeho morální důsledky. Diskuse o etických aspektech kolektivismu se obvykle týkají otázky, zda je kolektivismus žádoucí z hlediska stávající morálky, či jaké hodnoty by byly žádoucí pro to, aby kolektivismus dosáhl kýžených výsledků. Náš problém však je, jaké morální postoje bude kolektivistická společnost produkovat a jaké názory v ní budou panovat. Vzájemná interakce mezi morálkou a institucemi může totiž mít zcela dobře za následek, že etika vypěstovaná kolektivismem bude zcela odlišná od té, která k požadavku vybudování kolektivistické společnosti vedla. Přesto jsme nakloněni věřit, že vzhledem k tomu, že touha po kolektivistickém systému vyvěrá z vysoce morálních pohnutek, musí být tento systém živnou půdou pro nejvyšší ctnosti, není ve skutečnosti žádného důvodu, proč by nějaký systém musel nutně podporovat a posilovat právě ty hodnoty, které slouží účelům, pro které byl daný systém zamýšlen a vybudován. Morálka, která bude

v kolektivistickém systému dominovat, bude zčásti produktem vlastností zaručujících jedinci úspěch v tomto systému a zčásti produktem požadavků totalitní mocenské mašinérie.

V tomto bodě se musíme na chvíli vrátit zpět k situaci, která předchází potlačení demokratických institucí a vytvoření totalitního režimu. V tomto stádiu je dominujícím činitelem všeobecný požadavek rychlé a rázné akce ze strany vlády, nespokojenost s pomalým a těžkopádným průběhem vládního rozhodování, která se ventiluje požadavkem po akci, přičemž už nezáleží ani na tom, jaká to akce má být, nýbrž na tom, aby se už něco podniklo. V tomto okamžiku s^u jako nejpřitažlivější jeví jedinec či strana, kteří se zájím být dostatečně silní a rozhodní, aby se "s věcmi vypořádali". Termín "silný" v této souvislosti neznámá pouze početní převahu, neboť je to právě bezmocnost parlamentních většin, která je příčinou nespokojenosti. Lidé budou hledat někoho s natolik pevnou podporou, aby vzbuzoval důvěru, že bude moci provést vše, co bude chtít. Právě v tomto okamžiku strana nového typu, organizovaná po vojenském vzoru, vstupuje na scénu.

V zemích střední Evropy se prostřednictvím socialistických stran masy seznámily s politickými organizacemi polovojenského charakteru, které byly uspořádány tak, aby absorbovaly co největší část soukromého života svých členů. K získání rozhodující moci nějakou skupinou bylo pouze zapotřebí, aby tento rys byl ještě dále prohlouben; síla neměla už spočívat v zajištění velkého počtu hlasů v příležitostných volbách, nýbrž v absolutní a bezpodmínečné podpoře menší, ale mnohem dokonalejší organizované skupiny. Možnost vnucení totalitního režimu celému národu závisí na tom, zda nějaký vůdce dokáže okolo sebe shromáždit skupinu přívrženců připravených se dobrovolně podrobit onomu totalitnímu principu, který zamýšlejí vnutit silou ostatním.

Přestože socialistické strany měly dost sil na to, aby prosadily cokoli, jakmile by použily síly, zdráhaly se tak učinit. Aniž o tom věděly, byl úkol, který si uložily, takového druhu, že pouze bezohlední lidé připravení překročit meze kladené uznávanou morálkou jej mohli dosáhnout.

To, že socialismus je možno do praxe zavést pouze metoda-

mi, které většina socialistů odmítá, je zajiště zkušenost, kterou učinilo mnoho sociálních reformátorů už v minulosti. Klasické socialistické strany byly inhibovány svými demokratickými ideály; tyto strany neměly onu bezohlednost potřebnou pro provedení svého úkolu. Charakteristickým faktem je, že jak v Německu, tak v Itálii úspěch fašismu předcházelo odmítnutí socialistických stran chopit se moci. Nebyly ochotny použít metod, na nezbytnost kterých nevědomky poukázaly. Stále doufaly v záznak - volební většinu, která by se shodla na konkrétním plánu reorganizace společnosti; ostatní se již poučili o tom, že klíčovou otázkou v plánované společnosti není nalezení toho, na čem se většina lidí shodne, nýbrž nalezení skupiny, která je největší z těch, jejichž členové se shodnou v takové míře, aby umožnili jednotné řízení všech věcí; v případě, že žádná skupina tohoto druhu není dost početná, aby mohla vnutit svou vůli druhým, potom je hlavním problémem způsob, jak takovou skupinu vytvořit a nalezení jedince, který je toho schopen.

Existují tři hlavní důvody, proč takováto početná a silná skupina s dostatečně homogenními názory se nebude pravděpodobně skládat z nejlepších, nýbrž spíše z nejhorších elementů dané společnosti. Posuzováno našimi měřítky jsou principy, podle nichž by její členové byli vybíráni, téměř naprosto negativní.

Za prvé je velmi pravděpodobné, že obecně čím vyšší je vzdělání a inteligence nějakých lidí, tím rozmanitější jsou jejich názory a sklony a tím méně pravděpodobným se stává, že by se dokázali shodnout na nějaké konkrétní hierarchii hodnot. Z toho plyne, že chceme-li nalézt vysoký stupeň uniformity a podobnosti názorů, musíme sestoupit do oblastí nižší morální a intelektuální úrovně, kde převládají primitivnější a "přízemnější" instinkty a sklony. To nikterak neznámá, že by většina lidí měla nízkou morální úroveň, znamená to pouze to, že největší z těch skupin, které se vyznačují homogenitou názorů, je tvořena právě lidmi nízké úrovně, neboť je to právě ten nejnižší společný jmenovatel, jenž spojuje relativně největší počet lidí. Hledáme-li početnou skupinu, která by byla dost silná na to, aby vnutila své životní hodnoty všem ostatním lidem, potom tuto skupinu nebudou nikdy tvořit lidé s vysoce diferencovanými a rozvinutými sklony - budou ji naopak tvořit ti, kteří představují "masu" v pejorativním smyslu tohoto slova, lidé nejméně

původní a nezávislí, kteří budou schopni dodat svým hodnotám váhu právě svým počtem.

Kdyby se však měl potenciální diktátor spoléhat pouze na ty, jejichž jednoduché a primitivní instinkty jsou stejného druhu, potom by jejich počet sotva dokázal dát jeho záměrům potřebnou váhu. Byl by nucen zvýšit jejich počet získáním dalších přívrženců pro ono stmalující primitivní krédo. V tom okamžiku by začal působit druhý negativní princip výběru: podaří se mu získat podporu všech těch mdlých a důvěřivých lidí, kteří nemají sice žádné pevné vlastní názory, avšak jsou připraveni přijmout hotový systém hodnot, pokud je jim vtlučen do hlav dostatečně hlasitě a často. Řady členstva totalitní strany budou tedy posílány všemi těmi, jejichž mlhavé a nedostatečně zformované myšlenky se dají snadno usměrnit a jejich vášně a emoce lze snadno vybičovat.

Konečně, právě v souvislosti s vědomým úsilím obratného demagoga vytvořit semknutou a koherentní skupinu přívrženců, přichází na řadu třetí a možná nejdůležitější negativní princip selekce. Zdá se, být téměř zákonem lidské povahy, že se lidé mnohem snadněji dohodnou na negativním programu - na nenávisti vůči nepříteli, na závisti vůči lépe postaveným - než na čemkoli pozitivním. Rozdíl mezi "my" a "oni" a společný boj proti všem mimo danou skupinu se zdají být podstatnou složkou v jakémkoli krédu, které má zaručit semknutost nějaké skupiny v zájmu společné akce. Tento fakt je tudíž vždy využíván všemi těmi, kdož usilují nikoliv pouze o získání podpory pro nějakou konkrétní politiku, nýbrž o získání bezpodmínečné oddanosti velkých mas. Tato taktika jim poskytuje větší svobodu jednání než téměř jakýkoliv pozitivní program, což je z jejich hlediska velká výhoda. Postava nepřítele či nepřátel, ať už se jedná o nepřítele vnitřního jako "Žid" či "Kulak" nebo vnějšího, se zdá být nepostradatelnou položkou ve zbrojnici totalitního vůdce. Fakt, že v Německu to byl "Žid", který představoval nepřítele do doby, kdy jeho roli převzaly "plutokracie", byl stejnou měrou důsledkem protikapitalistických nálad motivujících celé hnutí jako tomu bylo v případě volby "Kulaka" do této role v Rusku. V Německu a Rakousku začal být Žid považován za představitele kapitalismu z toho důvodu, že tradiční nezájem velkých vrstev obyvatelstva o obchodní podnikání ponechal v tomto směru větší možnost skupině, která byla prakticky vyloučena z povolání těšících se vyšší prestiži a ocenění. Je to známá historie cizí rady, které je dovoleno konat pouze méně vážená povolání a která je potom pro jejich konání nenáviděna ještě více. Skutečnost, že německý antisemitismus a antikapitalismus pocházejí ze stejného kořene, je velmi důležitá pro pocho-

pení tamějších událostí, je však zřídka kdy cizími pozorovateli postřehnutá.

X X X

Považovat všeobecnou tendenci kolektivistické politiky za nacionalismu pouze za důsledek nezbytnosti zajistit si bezvýhradnou podporu obyvatelstva by znamenalo přehlížet druhý a neméně důležitý činitel. Je totiž vskutku velmi pochybné, že by si někdo se vši vážností mohl představit nějaký kolektivistický program, který by nebyl ve službách nějaké omezené skupiny, nebo že by se domníval, že kolektivismus by mohl existovat v jiné formě než jako určitý druh partikularismu, ať už je to nacionalismus, rasismus nebo něbo třídní nadvláda/class-ism/. Víra ve shodu cílů a názorů lidí zřejmě předpokládá větší příbuznost názorů a myšlenek než jaká existuje mezi lidmi jakožto lidskými bytostmi. Jestliže všichni ostatní členové mojí skupiny mi nemohou být osobně známi, musí být alespoň ze stejného těsta jako ti, které znám ve svém bezprostředním okolí; musí myslet a mluvit stejným způsobem a o stejných věcech, mám-li být schopen se s nimi identifikovat. Kolektivismus ve světovém měřítku se zdá být nemyslitelný - vyjma případu, kdy by sloužil malé vládnoucí elitě. Narazil by nejen na problémy technické, nýbrž především na problémy morální, a to takového druhu, jaké žádný z našich socialistů nechce vidět. Jestliže z faktu, že anglický kapitál je plodem vykořisťování, plyne, že anglický proletář má právo na rovný díl příjmů z něho plynoucích a na podíl na jeho ovládnutí, potom by podle stejného principu měli všichni Indové nárok nejen na odpovídající příjem z něho, nýbrž i na disponování jeho příslušnou částí. Avšak kteří socialisté vážně uvažují o rovném dělení stávajících kapitálových zdrojů mezi všechny národy světa? Všichni z nich považují kapitál za majetek nikoliv lidstva, nýbrž toho kterého národa - ačkoliv i v rámci daného národa by se jen málokterý z nich odvážil prosazovat návrh, aby byly bohatší oblasti země zbaveny nějaké části "jejich" kapitálu ve prospěch pomoci oblastem chudším. To, co socialisté považují za povinnost vůči vlastním spoluobčanům, to nejsou ochotni prohlásit za povinnost vůči cizozemcům. Z konsistentního kolektivistického hlediska jsou nároky "ne-majících" národů /have-not/ na nové přerozdělení světa zcela oprávněny - ačkoliv v případě jeho důsledného uskutečnění by ti, kteří se jej domáhají nejhlasitěji, ztratily téměř tolik jako ty nejbohatší národy. Z tohoto důvodu dbají pečlivě na to, aby své požadavky neopírali o nějaké rovnostářské

principy, nýbrž o své údajné nadřazené schopnosti organizovat druhé národy.

Jedním z vnitřních rozporů kolektivistické filosofie je fakt, že ačkoliv vychází z humanistických zásad, které rozvinul individualismus, v praxi je uskutečnitelná pouze v rámci relativně malé skupiny. Skutečnost, že socialismus je internacionalistický, pokud zůstává teorií, avšak že jakmile se uvede do praxe, ať už v Rusku nebo v Německu, stává se urputně nacionalistický, představuje jeden z důvodů, proč "liberální socialismus" v té podobě, v jaké si jej většina lidí na Západě představuje, zůstává čistě teoretickou záležitostí, zatímco praxe socialismu je všude totalitní.^{1/} Kolektivismus nemá v sobě žádného místa pro všeobjímající humanismus liberalismu, má jej pouze pro úzkoprsý partikularismus totalitáře. Jsou-li "společenství" či stát něčím původnějším a přednějším než jednotlivec, a mají-li svůj vlastní smysl a účel, který je nezávislý a nadřazený cílům jednotlivců, potom pouze ti, kteří pro onen cíl pracují, mohou být pokládáni za členy společenství. Nevyhnutelným důsledkem tohoto pojmání věcí je, že člověk je ctěn a uznáván jen z titulu svého členství v dané skupině, tj. jen tehdy a jen v té míře, s jakou usiluje o cíle společnosti vytyčené, a že všechnu svoji důstojnost čerpá pouze z tohoto členství a nikoli z pouhého faktu svého lidství. A vskutku - samotný pojem lidství a lidstva a tudíž i jakéhokoli internacionalismu jsou produkty výlučně individualistického pojetí člověka a nemůže pro ně být žádného místa v kolektivistickém systému myšlení.^{2/}

Veďle základní skutečnosti, že kolektivistická společnost může existovat jen do té míry, v jaké existuje nebo může být vytvořena jednota cílů jednotlivců, existuje ještě několik dalších faktorů, které posilují tendence kolektivismu stát se partikularistickým a výlučným. Jedním z nejdůležitějších je skutečnost, že přání jedince identifikovat se s nějakou skupinou je velmi často motivováno pocitem méněcennosti a že tudíž k jeho přehlušení může dojít jen tehdy, poskytuje-li členství ve skupině pocit nadřazenosti nad ostatními lidmi či skupinami. Někdy se zdá, že další pobídkou ke splynutí jedincovy osobnosti s osobností kolektivní je fakt, že násilným sklonům, které jedinec musí uvnitř skupiny potlačovat, může při kolektivní akci vůči vnějšímu světu dát volný průběh. Titul knihy "Morální člověk a nemorální společnost" od N. Niebuhra obsahuje výstižnou formulaci

problému - jakkoli málo můžeme souhlasit se závěry, které autor činí. Jak tento autor upozorňuje v jiné své stati, existuje dnes "rostoucí tendence moderních lidí považovat se za vysoce morální jenom proto, že řízení a usměrňování svých zlých sklonnů odevzdali a odevzdávají stále větším skupinám."^{3/} Jednání ve jménu nějaké skupiny se zdá zprošťovat jedince jeho morálních zábran, které říčí jeho chování uvnitř skupiny.

Vyhraněně antagonistický postoj, který většina plánovačů zaujímá vůči internacionalismu, lze dále vysvětlit tím, že v reálném světě všechny vnější kontakty daného společenství představují z hlediska efektivního plánování v rámci dané oblasti překážku. Není tudíž žádnou náhodou, že - jak to ke svému ohromení objevil editor jednoho z nejobsáhlejších sborníků studií o plánování - "většina plánovačů je militantními nacionalisty".^{4/}

Nacionalistické a imperialistické sklony socialistických plánovačů, které jsou mohem více rozšířené než se obecně soudí, nejsou vždy tak do očí bijící jako je tomu v případě manželů Webbsových a některých jiných ranných Fabianů. U těchto autorů se nadšení pro plánování snoubí s výrazným obdivem vůči velkým a mocným politickým celkům a opovržením pociťovaným vůči malým státům. Historik Elie Halévy, hovoře o Webbsových tak, jak je poznal před čtyřiceti léty, konstatuje, že "jejich socialismus byl naprosto antiliberalní. Vůči konzervativcům necítili nenávisť, vůči nim byli vskutku velmi shovívaví, avšak vůči Gladstoneovu liberalismu neznali slitování. Byla to právě doba Burské války a jak osvícenější liberálové, tak lidé, kteří tehdy začali vytvářet labouristickou stranu, se postavili na stranu Burů, proti britskému imperialismu, ve jménu svobody a lidskosti. Avšak manželé Webbsovi a jejich přítel Bernard Shaw stáli stranou. Byli ostentativně proimperialističtí. Nezávislost malých národů mohla něco znamenat pro liberálního imperialistu. Neznamenal však pranic pro kolektivisty, jakými byli oni. Ještě dnes slyším, jak mi Sidney Webba vysvětluje, že budoucnost náleží velkým státotvorným národům, kde úředníci vládnu a policie udržuje pořádek." Na jiném místě Halévy cituje Bernarda Shawa tvrdícího ve stejné době, že "svět bude nevyhnutelně patřit velkým a mocným státům a státy malé se s tím musí smířit, neboť jinak budou rozdraceny".^{5/}

Citoval jsem tyto dlouhé pasáže, které by nebyly nijak překvapivé při popisu německých předchůdců nacionálního socialismu, protože poskytují velmi charakteristický příklad oné glorifikace moci, která snadno způsobí přechod od socialismu k nacionalismu a která ta zásadně ovlivňuje etické názory všech kolektivistů. Pokud se týče práv malých národů byli Marx a Engels jen o málo lepší než většina konsistentních kolektivistů a jejich příležitostně vyslovované názory na Čechy nebo Poláky připomínají názory současných nacionálních socialistů.^{6/}

Zatímco pro velké individualistické sociální filosofy devatenáctého století, od Lorda Actona nebo Jacoba Burkhardta až po současné socialisty jako Bertranda Russella, kteří všichni přejali tradici liberalismu, představovala moc vždy hlavní zlo, pro striktní kolektivisty představovala cíl sama o sobě. Russell velmi výstižně ukázal, že ačkoliv přání organizovat společnost podle jednotného plánu samo většinou vyvěrá z touhy po moci,^{7/} nelze tuto touhu považovat za determinující příčinu kolektivistického úsilí o získání moci. Touto příčinou je skutečnost, že aby mohli dosáhnout svých cílů, musí kolektivisté vytvořit moc /vládu vykonávanou jedněmi lidmi nad ostatními/ takového rozsahu, jakou minulé doby nepamatují, přičemž jejich úspěch bude záviset na míře, v jaké této moci dosáhnou.

Na tomto faktu nezmění nic ani to, že mnoho liberálních socialistů je ve svém konání vedeno tragickou iluzí, že zbaví-li soukromé jedince moci, kterou tito vládou v individualistickém systému, a přenesou-li tuto moc na společnost, potom tímto krokem zruší moc jako takovou. Všichni, kdož takto argumentují, přehlíží skutečnost, že koncentrováním moci za účelem jejího použití ve službách jednotného plánu není tato moc pouze přenesena, nýbrž zároveň nekonečněkrát zesílena. Přehlížení, že soustředěním moci dříve vykonávané nezávisle na sobě mnohými centry do rukou jednoho jediného centra, vznikne moc nejen nedozírně mohutnější než jaká kdy existovala, nýbrž i natolik všeobsáhlá, že téměř nabývá jiné podstaty. Je tudíž zavádějící, jestliže se někdy argumentuje, že velká moc vykonávaná /centrálním plánovacím úřadem by "nebyla větší než moc kolektivně vykonávaná soukromými správními radami".^{8/} Ve společnosti kon-

kurence není nikoho, kdy by vládl byt jen zlomkem moci, kterou by disponoval socialistický plánovací úřad. A není-li nikoho, kdo by touto mocí vládl, pak je to pouhé zneužívání slov, když se nám tvrdí, že touto mocí disponují kapitalisté jako celek.^{9/} Mluví-li se o "moci kolektivně vykonávané soukromými správními radami", potom pokud se tyto nespojí v koordinovaném úsilí, je to vše pouhá hra se slovy. Avšak takovéto spojení by znamenalo konec konkurence a vytvoření plánovaného hospodářství. Rozdělit nebo decentralizovat moc nutně znamená snížení absolutního množství moci jako takové a systém konkurence je jediný systém, který záměrně usiluje o minimalizaci moci člověka nad člověkem cestou decentralizace.

Měli jsme už příležitost nahlédnout, jak oddělení hospodářských cílů od cílů politických představuje základní garanci svobody jednotlivce a jak je v důsledku toho předmětem útoků všech kolektivistů. K tomu musíme nyní ještě dodat, že "nahrazení moci ekonomické mocí politickou", které je dnes tak často požadováno, nezbytně znamená dosazení moci, před kterou není úniku, na místo moci, která je vždy omezená. I když to, co je nazýváno "ekonomickou mocí", může být nástrojem donucování a útlaku, nestává se tato moc v rukou soukromých jedinců nikdy mocí výjimečnou nebo naprostou; nikdy není mocí nad celým životem člověka. Avšak ve své centralizované formě vytvořené jakožto nástroj moci politické vede ke vzniku takového stupně závislosti, jaký je sotva možno odlišit od otroctví.

Oba dva základní rysy každého kolektivistického systému - potřeba obecně přijaté hierarchie hodnot a cílů dané skupiny a vše pohlcující snaha uchvátit, za účelem dosažení těchto cílů, maximum možné moci - vedou ke vzniku určitého morálního kodexu, který se v určitých bodech shoduje a v určitých bodech pro- nikavě liší od našeho. Jeho odlišnost je však takového druhu, že je pochybné, zda je možno jej vůbec nazývat kodexem morálním: neposkytuje totiž svědomí jednotlivcově svobodu jednat podle jeho vlastních pravidel a dokonce ani nezná žádná pravidla, jejichž plnění by považoval či dovoloval za všech okolností. Tato skutečnost činí kolektivistickou morálku natolik odlišnou

od toho, co pod tímto jménem známe my, že je velmi obtížné v ní nalézt nějakého pravidla či principu, který však nioméně obsahuje.

Rozdíl v principech je přesně stejného druhu, s jakým jsme se již setkali ve spojitosti s vládou zákona. Obdobně jako formální zákon jsou pravidla individualistické etiky - jakkoli nepřesná mohou v mnoha ohledech být - obecná a absolutní; nařizují nebo naopak zapovídají obecný typ jednání bez ohledu na to, zda je v daném konkrétním případě sledovaný cíl dobrý nebo špatný. Krást nebo šidit, mučit nebo zradit důvěru se považuje za špatné bez ohledu na to, zda v daném konkrétním případě z toho vznikne nějaká škoda. Ani skutečnost, že k žádné škodě nedošlo, ani žádný vznešený cíl, pro který by daný čin byl popřípadě spáchán, nemůže změnit jeho špatnost. I když někdy můžeme být v situaci, kdy jsme nuceni volit mezi různými zly, tato zla zůstávají zly.

Princip, že účel světlí prostředky, je v individualistické etice považován za popření vši morálky. V kolektivistické etice se tato zásada stává zákonem nejvyšším: neexistuje vůbec žádný myslitelný čin, který by důsledný kolektivističtina nemusel být ochoten vykonat, pokud by tento sloužil "prospěchu společnosti", neboť "prospěch /či zájem/ společnosti" je pro kolektivistu jediným kritériem pro jednání. V nauce Raison d'état /státní zájem/, ve které kolektivistická etika našla své nejotevřenější vyjádření, se neuznává žádné jiné omezení než to, které je diktováno účelností - tj. vhodností daného činu ve vztahu k dosažení zvoleného cíle. A to, co "raison d'état" aplikuje na vztahy mezi různými státy, se v rámci kolektivistického státu týká stejnou měrou i vztahů mezi jednotlivci. Nemůže existovat žádná hranice pro to, co musí občan být připraven vykonat, nesmí existovat žádný čin zakázaný svědomím, pokud by byl nezbytný z hlediska cíle, který si společnost vytýčila nebo který mu jeho nadřazení nařídí.

Nepřítomnost absolutních formálních příkazů v kolektivistické etice samozřejmě neznamená, že neexistují u lidí některé užitečné zvyky, které kolektivistická společnost bude podporovat, a jiné, které bude potlačovat. Právě naopak, takováto společnost se bude zajímat o životní způsoby jednotlivce mnohem více než společnost individualistická. Být užitečným čle-

nem kolektivistické společnosti vyžaduje velmi přesně vymezitelné vlastnosti, které musí být posilovány nepřetržitým cvikem. Důvod, proč nazýváme tyto vlastnosti "užitečné zvyky" a proč je sotva můžeme nazvat morálními ctnostmi, tkví v tom, že jedinci není nikdy dovoleno, aby tato pravidla povýšil nad všechny konkrétní jednoznačné příkazy nebo aby jim dovolil stát se překážkou k dosažení kteréhokoli z konkrétních cílů společnosti. Ony zvyky totiž slouží pouze tomu, aby vyplnily všechny mezery, které přímé příkazy či vytyčené cíle nezvládnou vyplnit; nikdy však nesmějí ospravedlnit konflikt s vůlí vrchnosti.

Rozdíly mezi ctnostmi, které budou v kolektivistickém systému i nadále kladně hodnoceny, a ctnostmi, které vymizí, je možno dobře ilustrovat srovnáním ctností, které vykazují - jak to připouštějí i jejich nejzarytější nepřátelé - Němci či spíše "typičtí Prusáci", s ctnostmi, které jim podle obecného mínění scházejí a přemírou kterých se s jistým oprávněním zase chlubil Angličané. Sotva kdo popře, že Němci jako celek jsou vynalézaví a disciplinovaní, důkladní a energičtí až na hranici bezohlednosti, svědomití a cílevědomě odhodlaní v každé věci, kterou podnikají, že mají silný smysl pro pořádek, povinnost a přísnou poslušnost vůči autoritě a že často projevují značnou ochotu podstoupit osobní oběti a velkou odvahu při fyzickém nebezpečí. Všechno toto činí z Němců účinný nástroj k provedení přiděleného úkolu a proto také byly tyto vlastnosti ve starém pruském státě a v nové, Pruskem ovládané říši odpovídajícím způsobem pečlivě vštěpovány a udržovány. Co je často u "typického Němce" postrádáno, jsou individualistické ctnosti tolerance a úcty k druhým a k jejich názorům, nezávislost myšlení a ona přímost charakteru a odhodlání bránit své přesvědčení proti někomu mocnějším, které sami Němci /jsouce si obvykle vědomi, že jej postrádají/ označili slovem "Zivil-courage", ohled k slabým a poddajným, a konečně ono zdravé pohrdání a nechuť vůči moci, kterým může dát zrod pouze dlouhá tradice osobní svobody. Zdají se také postrádat většinu oněch drobných, leč tak důležitých vlastností, které usnadňují styk mezi lidmi ve svobodné společnosti: vlídnost a smysl pro humor, osobní umírněnost a úctu k soukromí druhých a víru v dobré úmysly druhého člověka.

Po tom všem, co jsme zde řekli, nebude žádným překvapením, zjištění, že tyto individualistické ctnosti jsou současně ctnostmi eminentně společenskými - ctnostmi, které uhlazují společenské styky a které činí řízení "ze shora" méně nutným a současně obtížnějším.^{x/} Jsou to ctnosti, které kvetou všude tam, kde převládá individualistický či obchodnický typ společnosti a chybí všude tam, kde převládá typ kolektivistický či vojenský - tento rozdíl je, či byl patrný mezi jednotlivými částmi Německa stejnou měrou, s jakou je dnes patrný mezi názory, které vládnou v Německu a těmi, které charakterizují Západ. V těch částech Německa, které byly nejdéle vystaveny civilizačním silám obchodu, ve starých obchodních městech jižního a západního Německa a hansovních městech, byly přinejmenším donedávna obecné morální představy pravděpodobně bližší Západu než těm, které se dnes staly dominantními po celém Německu.

Bylo by však velmi nespravedlivé považovat masy obyvatel totalitních států za lidi bez morálního přesvědčení na základě faktu, že poskytují bezvýhradnou podporu systému, který se nám jeví jako ztělesněné popření většiny mravních hodnot. Pro většinu těchto obyvatel platí pravděpodobně opak: intenzita mravních emocí spojených s hnutími jako jsou nacionální socialismus nebo komunismus může být porovávána snad jenom s intenzitou emocí, které v dějinách doprovázely velká náboženská hnutí. Jakmile se jednou připustí myšlenka, že jedinec je pouhý prostředek, který má sloužit vyšším skutečnostem či entitám, jako jsou společnost nebo národ, potom většina z těch rysů totalitní společnosti, která nás děsí, je pouhým nevyhnutelným důsledkem vyplývajícím z oné myšlenky. Z kolektivistického hlediska jsou nesnášenlivost a brutální potlačení nesouhlasu, naprosté přehlížení ceny života a štěstí jedince podstatné a nevyhnutelné důsledky oné základní premisy. Tento fakt je kolektivistů ochoten připustit, přesto však bude současně prohlášovat, že jeho systém je nadřazen našemu, ve kterém je dovoleno "sobeckým" zájmům jednotlivců překážet plné realizaci cílů sledovaných společností. Když němečtí filosofové znovu a znovu označují již samotné úsilí o osobní štěstí za nemorální jako takové a jako chvályhodné představují pouze splnění nařízení povinnosti, jsou přitom naprosto upřímní, jakkoli

obtížné k pochopení se to může zdát těm, kteří byli vychováni v odlišné tradici.

V zemi, kde existuje jeden společný, všemu nadřazený cíl, tam není žádného místa pro jakoukoliv obecnou morálku či pravidla. V omezené míře sami zažíváme tento stav během současné války. Avšak i válka a nejkritičtější ohrožení vedly^v demokratických zemích jen k velmi skromnému přiblížení se k totalitarismu, jen k velmi nepatrnému odsunutí všech ostatního hodnot ve jménu jednoho zájmu. Avšak tam, kde několik specifických cílů a zájmů dominuje v celé společnosti, tam je nevyhnutelné, že čas od času se krutost stane povinností, že činy, proti kterým se bouří všechen ná-š cit -jako jsou popravky rukojmí nebo nemocných či starých lidí -jsou nahlíženy jako pouhé problémy účel-nosti, že vykořenění a deportace statisíců se stane nástrojem politiky schvalovaným téměř každým vyjma obětí samotných, a že návrhy "odvodů žen za účelem plození dětí" mohou být předmě-tem vážného posuzování. V očích kolektivisty vždy existuje nějaký vyšší účel, jemuž všechny tyto činy slouží a který je podle něj ospravedlňuje, protože úsilí o dosažení společného cíle společnosti nesmí být omezováno žádnými právy jedince či hodnotami vyznávanými nějakým jedincem.

Zatímco u masy občanů totalitního státu je to často nesob-becká oddanost ideálu - jakkoli nám odporvnému - která způsobuje, že schvalují nebo dokonce provádějí takovéto činy, nelze totéž konstatovat na omluvu u těch, kteří politiku takového státu určují. Pro to, aby se člověk stal užitečným pomocníkem v chodu totalitní^{ho} mašinérie, nestačí pouhá ochota souhlasit s ospravedlněním zlých činů; daný jedinec musí sám být připraven aktivně porušit všechna možná morální pravidla, jaká kdy uznával, pokud to bude nutné v zájmu dosažení cíle jemu uloženého. Jelikož však právo určit tento cíl má pouze nejvyšší vůdce, nesmějí jeho nástroje mít žádné své vlastní morální zásady. Vedle naprosté oddanosti osobě vůdce je druhým zásadním požadavkem to, aby byli tito lidé naprosto bez-zásadoví a doslova schopni všeho. Nesmějí mít žádné vlastní představy o dobru a zlu, které by se mohly střetnout se zá-měry vůdce, nesmějí mít žádné vlastní ideály, které by chtě-ly realizovat. Postavení v mocenské hierarchii s sebou tu-díž přináší sctva něco lákavého pro ty, kteří vyznávají mo-

rální hodnoty onoho druhu, jaké v minulosti vyznávaly evropské národy. Takovéto postavení poskytuje jen málo toho, co by kompenzovalo nechtutnost mnoha konkrétních úkolů a málo příležitostí k uspokojení nějakých idealističtějších tužeb, na oplátku za nepopiratelná rizika a za obětování většiny příjemností osobního života a ztrátu osobní nezávislosti, které postavení s věkou odpovědností automaticky způsobuje. Jediné tužby, které jsou uspokojovány, jsou touha po moci jako takové, rozkoš z toho, že je člověk poslouchán a z pocitu příslušnosti k dobře fungující a nesmírně mocné nařinérii, před kterou se musí všechno ostatní sklonit.

Mocenská místa totalitní hierarchie by tedy jedince, kteří jsou podle našich měřítek dobrými lidmi, sotva něčím přitahovala a velmi mnohým by je odpuzovala. Jejich existence by však naproti tomu představovala zvláštní příležitost pro bezohledné a všeho schopné osoby. Bude nutno konat práce, o jejichž špatnosti jako takové nebude mít nikdo žádných pochyb, jež však v zájmu nějakého vyššího účelu bude nutno provést, a to se stejnou odborností a účinností jako kteroukoli jinou. Nastane tudíž situace, kdy bude nutno provést činy, jež budou jednoznačně zavrženíhodné a jež se budou ti, kteří budou stále ještě pod vlivem tradiční morálky, zdráhat vykonat. V této situaci se proto ochota provádět zločiny stane cestou k povýšení moci. A těch funkcí v totalitní společnosti, ve kterých je nutné se dopouštět krutosti a útlaku, vědomého klamání a slídění, je velmi mnoho. Ani Gestapo ani koncentrační tábor ani ministerstvo propagandy ani SA nebo SS /či jejich italské nebo ruské ekvivalenty/ nejsou vhodnými místy pro pěstování lidskosti. Avšak cesta k nejvyšším místům v totalitním státě vede právě přes takováto povolání. Až příliš výstižně to vyjádřil jeden významný americký ekonom, když po posouzení úkolů úředníků kolektivistického státu první závěrem, že by "tito funkcionáři museli ony činy provádět ať už by chtěli nebo nikoli; pravděpodobnost, že by lidé v mocenském postavení byli jedinci, kteří by k držení a používání moci cítili odpor, je úměrná pravděpodobnosti, že by nějaký člověk nesmírně citlivého srdce byl pověřen funkcí mrskače na otrokářských plantážích".^{10/}

Diskusi tohoto problému nemůžeme zatím ještě skončit. Problém

výběru vedoucích úředníků je totiž těsně svázán s rozsáhlým problémem jejich výběru podle toho, jaké názory tito úředníci vyznávají, či lépe řečeno, podle hbitosti, s jakou se daná osoba přizpůsobuje ke stále se měnící oficiální doktríně. A tím se dostáváme k jednomu z nejcharakterističtějších rysů totalitarismu: jeho vztahu a působení na všechny mravní vlastnosti spadající svým obsahem pod pojem pravdy či pravdivosti. Tento problém je tak rozsáhlý, že si vyžaduje zvláštní kapitolu.

X X X

Poznámky:

- 1/ Srovněj s poučnou diskusí v knize F. Borkenau, *Socialism, National or International?*
- 2/ Je to zcela v souladu s duchem kolektivismu, nechává-li Nietzsche svého Zarathustru promlouvat následující slova: "Dosud existovalo tisíc cílů, protože existovalo tisíc lidí. Avšak chomout pro tisíc lidí stále chybí, jeden společný cíl stále chybí. Lidstvu stále ještě chybí cíl. Avšak povězte mi přátelé: nedostává-li se lidstvu cíle, není lidstvo samo nedostatečné?"
- 3/ Citováno z článku Dr. Niebuhra E.H. Carrem v *The Twenty Years' Crisis*, 1941, str. 203
- 4/ Findlay MacKenzie /ed./, *Planned Society, A Symposium*, 1937
- 5/ E. Halévy, *L'Ère des Tyrannies*, Paris, 1938, str. 317 a *History of the English, Epilogue*, vol. I, str. 105-6
- 6/ cf. K. Marx, *Revoluce a kontrarevoluce* a Engelsův dopis Marxovi z 23. května 1851
- 7/ Bertrand Russell, *The Scientific Outlook/1931/*, str. 211
- 8/ B.E. Lippincott ve své *Introduction to O. Lange and F.M. Taylor On the Economic Theory of Socialism*, Minneapolis, 1938, str. 35
- 9/ Nesmíme se nechat oklamat skutečností, že slovo "moc" je kromě významu používaného ve spojitosti s lidmi užíváno rovněž v neosobním/i když dosti antropomorfním/ významu pro každou determinující příčinu. Je jasné, že vždy existuje něco, co způsobuje a určuje vše, co se stane, a v tomto smyslu množství existující moci musí být vždy stejné. To však neplatí o moci lidmi vědomě vykonávané.
- x/ Pozn. čtenáře - Jako humornou ilustraci rozdílu mezi Anglií a Německem lze uvést příhodu z r. 1929, kdy šéf berlínské policie byl na návštěvě v Anglii. Navštívil rovněž i významné dostihy s ohromnou účastí obecenstva a při této příležitosti se netajil svým údivem na tím, že takové davy lidí se dokáží pohybovat bez nejmenšího zmatku, aniž je kdokoliv usměrňuje. /*Časopis Sketch*, r. 1929/.
- 10/ F.H. Knight, *The Journ. of Polit. Economy*, prosinec 1938, str. 869

...Jednou lidé svou odhodlaností k tomu určení a způsobu
shodnotí, jak hlubokou ránu nashlí každý takovýto nadovládání,
politický krátkozraký a neprofesionální nářek mocenských složek
těm abytčím důvěry a vážnosti, kterým se ještě současný šs. režim
ve světě těšil. Není dokonce možná vyhlášenat na jedné straně
ně touha po společném životě v hluboké smodě se všemi národy
Evropy a světa, chránit se uskutečňování politiky otevřenosti
a demokracie, prohlubování humanity, tolerance a porozu-
mění a na druhé straně v těchto momentech vládní demokraticky
smýšlejší občany své samé občany, štval se ně pay a poslat pro-
ti nim do ulic okraňné transportéry, přetěšně ostějí v den stá-
tního svátku zpívat státní hymnu.

...Když nás např. vytlačovaly ty bílé přílby zaštitěné vodním
dřívem a Václavského náměstí, shlíželo na dění kole v ulici z
okna budovy ÚTK několik samostatných. Skandovali jsou pod jejich
okny "Přijte pravdu! Přijte pravdu!". Jasně jsem jim v očích viděl
souhlas, nikoli snad nějaký odpor a hlas nad opovržlivou ak-
cí kriminálních živlů a toxikomand.

Lidé se daří překonávat strach, ale jde to pomalu. Nemůžeme
však očekávat se založenými rukama nějaký nárazování. Svoboda
a občanská práva nám nikdo na tácu nepřinese. Musíme se sami, je-
den jako druhý, každý podle svých možností a schopností, a pl-
nou odpovědností, o ně zasazovat.

Klaba a touha po pomstě, jako jím tolikrát, i nyní se obráti-
la proti těm, o nichž by mohli už mohli vědět, že se nedají na-
strašit a umlčet. Neobyčejný rozmach činnosti celá řada neod-
vislých iniciativ potvrzuje, že se lidé opravdu přestávají
schovávat do ulit anonymity a kaňkají se hlásit o slovo. A ne-
ní to dnes sdaleka již jenom Charta nebo věřící. Je stále šir-
ší a širší občanská angažovanost, z dopisů e lidí, kteří jsou
mnozí, že jsou "jako i takto upravení politické".

S největší zlobou se, sdá se, vrhli hlídači "bratřevářských
mlstých časů" na signatáře a aktivisty Hnutí za občanskou sve-
bodou. Ima se snaží najít nepřátele socialismu, nepřátele li-
du a kriminální živly. Tachájejí však lidé neobjasně, hlabo-
ce oddané věci pravdy a humanity, demokraticky a manávní
smýšlejší a jednatelští občany, jakých si všude jinde ve světě
váží.

Z dopisů

...Jednou lidé svou odborností k tomu určení a způsobí zhodnotí, jak hlubokou ránu zasadil každý takovýto nedomyšlený, politický krátkozraký a neprozřetelný zákrok mocenských složek těm zbytkům důvěry a vážnosti, kterým se ještě současný čs. režim ve světě těšil. Není donekonečna možné vyhlašovat na jedné straně touhu po společném životě v hluboké shodě se všemi národy Evropy a světa, chvástat se uskutečňováním politiky otevřenosti a demokratizace, prohlubováním humanity, tolerance a porozumění a na druhé straně v týchž momentech mlátiť demokraticky smýšlející občany své země obušky, štvát na ně psy a poslat proti nim do ulic obrněné transportéry, protože chtějí v den státního svátku zpívat státní hymnu.

...Když nás např. vytlačovaly ty bílé přilby zaštitěné vodním dělem z Václavského náměstí, shlíželo na dění dole v ulici z oken budovy ČTK několik zaměstnanců. Skandovali jsme pod jejich okny "Pište pravdu! Pište pravdu!". Jasně jsem jim v očích viděl souhlas, nikoli snad nějaký odpor a hnus nad opovržením hodnou akcí kriminálních živlů a toxikomanů.

Lidem se daří překonávat strach, ale jde to pomalu. Nemůžeme však očekávat se založenými rukama nějaký zázrak zvenčí. Svobodu a občanská práva nám nikdo na tácu nepřinese. Musíme se sami, jeden jako druhý, každý podle svých možností a schopností, s plnou odpovědností, o ně zasazovat.

Zloba a touha po pomstě, jako již tolikrát, i nyní se obrátila proti těm, o nichž by mocní už mohli vědět, že se nedají zastrašit a umlčet. Neobyčejný rozmach činnosti celá řada nezávislých iniciativ potvrzuje, že se lidé opravdu přestávají schovávat do ulit anonymity a začínají se hlásit o slovo. A není to dnes zdaleka již jenom Charta nebo věřící. Je stále širší a širší občanská angažovanost, stále více lidí, kteří jsou názoru, že "čas dozrál k práci vpravdě politické".

S největší zlobou se, zdá se, vrhli hlídači "brežněvovských zlatých časů" na signatáře a aktivisty Hnutí za občanskou svobodu. Tam se snaží najít nepřátele socialismu, nepřátele lidu a kriminální živly. Nacházejí však lidi nebojácné, hluboce oddané věci pravdy a humanity, demokraticky a nezávisle myslící a jednající občany, jakých si všude jinde ve světě váží.

Já sám přeji aktivistům Hnutí za občanskou svobodu hodně pevné vůle, odhodlanosti k pravdě, vytrvalosti a zdraví, což dohromady musí vést dříve či později k realizaci tak potřebných demokratických změn v naší společnosti. Zároveň bych se chtěl tímto přihlásit k práci Hnutí za občanskou svobodu a požádat o připojení mého podpisu.

Jan Z i m a

... Několik mých známých, kteří se dosud projevovali celkem vlažně a nezájemně ve svých názorech, vyslovilo přání na vlastní oči vidět, co se bude na této manifestaci dít a o co vlastně opozičním iniciativám jde. Takže jsme s manželem vzali do auta ještě tři lidi a jeli jsme do Prahy...

... Od náměstí Republiky po pěší zóně bylo dost procházejících se lidí, ne kriminálních živlů, směřujících k Václavskému náměstí. Procháěli jsme levým chodníkem nahoru k Muzeu, s námi velký počet lidí - středního, staršího a mladého věku, v dobré náladě. Spodní část Václavského náměstí byla obležena členy SNB, vozy označenými VB, vozy s vodními děly a směrem k Opletalově ulici se dav zhušťoval. V okamžiku, kdy pod sv. Václavem začala oslava 28. října zpěvem hymny, se na chodníku přidali a zpívali. Ne kolemjdoucí, ani zvědavci, ani kriminální živly, ale lidé tohoto státu, kterým není jedno, co se zde děje. V tuto chvíli se u Muzea objevilo ve třech řadách velké množství členů SNB v helmách, se štíty a dlouhými klacky, kteří silou před sebou dav zatlačovali směrem od Muzea, zároveň začali najíždět vodní^{mi} děly. Po levé straně, protože dav byl nucen postoupit až k Opletalově ulici, na nás pustili psy a členy SNB s klacky. Byla jsem svědkem, jak pes skočil na záda staršímu člověku, až ho porazil. Všichni začali skandovat "Svět vás vidí! Svobodu! Dubček! Masaryk!", lidé couvali před psy a u Opletalovy ulice se nechali polévat vodou, až došla a byla z toho salva smíchu. Lidé se sdružovali, vyprávěli si anekdoty na vládu, některé ženy naopak plakaly nad agresivitou a nervozitou policie. Dva mladí Angličané vyprávěli, že jim VB vzala film z fotoaparátu a rozšlapala ho.

... Protože bylo Václavské náměstí úplně obleženo, vypravili jsme se na Staré Město, i v Perlově ulici lidé zpívali

Já sám přeji aktivistům Hnutí za občanskou svobodu hodně pevné vůle, odhodlanosti k pravdě, vytrvalosti a zdraví, což dobromy musí vést . . . dříve či později k realizaci tak potřebných demokratických změn v naší společnosti. Zároveň bych se chtěl tímto přihlásit k práci Hnutí za občanskou svobodu a požádat o připojení mého podpisu.

Jan Z i m a

... Několik mých známých, kteří se dosud projevovali celkem vlažně a nezájemně ve svých názorech, vyslovilo přání na vlastní oči vidět, co se bude na této manifestaci dít a o co vlastně opozičním iniciativám jde. Takže jsme s manželem vzali do auta ještě tři lidi a jeli jsme do Prahy...

... Od náměstí Republiky po pěší zóně bylo dost procházejících se lidí, ne kriminálních živlů, směřujících k Václavskému náměstí. Procházel jsem levým chodníkem nahoru k Muzeu, s námi velký počet lidí - středního, staršího a mladého věku, v dobré náladě. Spodní část Václavského náměstí byla obležena členy SNB, vozy označenými VB, vozy s vodními děly a směrem k Opletalově ulici se dav zhušťoval. V okamžiku, kdy pod sv. Václavem začala oslava 28. října zpěvem hymny, se na chodníku přidali a zpívali. Ne kolemjdoucí, ani zvědavci, ani kriminální živly, ale lidé tohoto státu, kterým není jedno, co se zde děje. V tuto chvíli se u Muzea objevilo ve třech řadách velké množství členů SNB v helmách, se štíty a dlouhými klacky, kteří silou před sebou dav zatlačovali směrem od Muzea, zároveň začali najíždět vodní děly. Po levé straně, protože dav byl nucen postoupit až k Opletalově ulici, na nás pustili psy a členy SNB s klacky. Byla jsem svědkem, jak pes skočil na záda staršímu člověku, až ho porazil. Všichni začali skandovat "Svět vás vidí! Svobodu! Dubček! Masaryk!", lidé couvali před psy a u Opletalovy ulice se nechali polévat vodou, až došla a byla z toho salva smíchu. Lidé se sdružovali, vyprávěli si anekdoty na vládu, některé ženy naopak plakaly nad agresivitou a neurvalostí policie. Dva mladí Angličané vyprávěli, že jim VB vzala film z fotoaparátu a rozšlapala ho.

... Protože bylo Václavské náměstí úplně obleženo, vypravili jsme se na Staré Město, i v Perlově ulici lidé zpívali

...Dovolují si připojit svůj názor, obavu, že spousta lidí už neumí žít, jednat a myslet normálně. Jsou zvyklí, že vše je jen jako, že když přikyvují, mají relativní klid. Vypadají, jako by se ani nechtěli vymanit z nadvlády neschopných, spíš se učí žít pro sebe výhodně. Máme vůbec lidi schopné převzít za ně moc, řízení, vedení? Neudělal už systém svoje v utloukání schopných mozků? Jen málokdo je asi schopen uvěřit, že se dá něco změnit.

Ano, je nutná změna ústavy, odstranění univerzální nadřazenosti politické strany. Jak toho ale dosáhnout? Před dvaceti lety pokus dopadl špatně, jaké má šance nyní? Když ještě přibylo lidí lhostejných, sobeckých, přízemních? Mnohým mladým bylo ve škole vštípeno dvojí myšlení, Nejhorší je, myslím, ten střed, početně nejzastoupenější. Přibývá průměrnosti, což zase plodí systém. Nepřečnickat, nevystřikovat hlavu, někdy lidi ani nevědí, čeho se vlastně bojí, ale přesto vládne ustrašenost a předposr...

Je třeba působit na lidi a posilovat vytrácející se hodnoty - čest, statečnost, svědomí, pravdu, svobodu. Uměli bychom vůbec svobodně žít, kdyby nám ta možnost byla "nadělena" ? Spousta lidí určitě ne. S přáním pevné půdy pod nohama všem lidem, kteří ještě mají chuť, vůli a energii něco změnit, se přihlašuji k manifestu "Demokracii pro všechny".

Jaroslava R i c h t e r o v á

DOKUMENTY, KTERÉ NEZAPADLY

...Dovolují si připojit svůj názor, obavu, že spousta lidí už neumí žít, jednat a myslet normálně. Jsou zvyklí, že vše je jen jako, že když přikyvuji, mají relativní klid. Vypadají, jako by se ani nechtěli vymanit z nadvlády neschopných, spíš se uří žít pro sebe výhodně. Máme vůbec lidi schopné převzít za ně moc, řízení, vedení? Neudělal už systém svoje v utloukání schopných mozků? Jen málokdo je asi schopen uvěřit, že se dá něco změnit.

Ano, je nutná změna ústavy, odstranění univerzální nadřazenosti politické strany. Jak toho ale dosáhnout? Před dvaceti lety pokus dopadl špatně, jaké má šance nyní? Když ještě přibylo lidí lhostejných, sobeckých, přízemních? Mnohým mladým bylo ve škole vštípeno dvojí myšlení, Nejhorší je, myslím, ten střed, početně nejzastoupenější. Přibývá průměrnosti, což zase plodí systém. Nepřečnickat, nevystřikovat hlavu, někdy lidé ani nevědí, čeho se vlastně bojí, ale přesto vládne ustrašenost a předposr...

Je třeba působit na lidi a posilovat vytrácející se hodnoty - čest, statečnost, svědomí, pravdu, svobodu. Uměli bychom vůbec svobodně žít, kdyby nám ta možnost byla "nadělena" ? Spousta lidí určitě ne. S přáním pevné půdy pod nohama všem lidem, kteří ještě mají chuť, vůli a energii něco změnit, se přihlašuji k manifestu "Demokracii pro všechny".

Jaroslava R i c h t e r o v á

DOKUMENTY, KTBŠE REZAPADY

*...rozhodli jsme se ustavit Svaz za občanskou svobodu. Chápeme je jako volné sdružení svobodně vznikajících a hýčkaných center nepodřízených politických skupin a klubů v různých místech naší republiky, v nichž se budou zaměřovat lidé...kteří jsou odhodláni, ať již politicky mluvit, ať už pořádají diskusní fóra na pracovištích či v obcích, prosazování různých všeobecných i místních požadavků, dají-li o nemilovitém kandidátu ve volbách demokratických sborů, či jinak."/S manifestu "Demokracii pro všechny"/

Nyšeňka o možnosti nemilovitého kandidáta ve volbách není v tomto manifestu vyslovena v československu poprvé. Již v roce 1986 mě ji pokusil prakticky uskutečnit Pavel Wonka. Za vypracování a rozšiřování svého vlastního volebního programu byl však 26. května 1987 odsouzen podle par. 100 ze zákona k 21 měsícům vězení. Svaz za občanskou svobodu okamžitě ve své činnosti navázal na tento statečný občanský čin svého dělníka z Vrchlabí, který zemřel v dubnu 1988 ve vězení v Hradci Králové. Dvařejdujeme proto text volebního programu Pavla Wonky k roku 1986:

Neodmítá vhodné stanovisko s orgány NF, která je plně uspokojena nad současným stavem. S naší společností se vytránila jakákoli dialektika a polemika se státními orgány přestává být možná. Proto staví před své voliče otázku, zda nám skutečně nabývá nic jiného, než projevit posily uspokojení. Je se osobně domnívá, že současná politická realita vyžaduje předstoupit před lid a pravdivě hodnocení současného stavu společnosti a programu, jak tento stav zlepšit.

Dospěl jsem k závěru, že Česká a celá společnost dospěla do závažné společenské krize, jejíž existence není přisnávána. S hrůzou zjišťuji, jak záleže dospěl ve všech oborech života společenský rozklad, který neadekvátně pokračuje. Společenský vývoj se šere neadekvátně kupředu a naše společnost jej nestačí sledovat. **DOKUMENTY, KTERÉ NEZAPADLY** ~~...~~

...jich náprava si vyžádá dlouhou dobu. Zapustit se touto cestou by však znamenalo vážné ohrožení společenského a hospodářského klidu a zhrubnutí naší existence socialismu v naší zemi. Uspokojivá situace není ani u občanských práv, kde jsme se dostali až dříve první poloviny 19. století.

Svou poslanceckou iniciativu proto hodlám zaměřit k ochraně společenského a hospodářského klidu a k ochraně občanských

Volební program Pavla Wonky

"..rozhodli jsme se ustavit Hnutí za občanskou svobodu. Chápeme je jako volné sdružení svobodně vznikajících a žádnému centru nepodřízených politických skupin a klubů v různých místech naší republiky, v nichž se budou soustřeďovat lidé...kteří jsou odhodláni se přímo politicky angažovat, ať už pořádáním diskusních fór na pracovištích či v obcích, prosazováním různých všeobecných i místních požadavků, úsilím o nezávislou kandidaturu ve volbách do zastupitelských sborů, či jinak."/Z manifestu "Demokracii pro všechny"/

Myšlenka o možnosti nezávislých kandidátů ve volbách není v tomto manifestu vyslovena v Československu poprvé. Již v roce 1986 se ji pokusil prakticky uskutečnit Pavel Wonka. Za vypracování a rozšiřování svého vlastního volebního programu byl však 26.května 1987 odsouzen podle par.100 tr. zákona k 21 měsícům vězení. Hnutí za občanskou svobodu chce ve své činnosti navázat na tento statečný občanský čin mladého dělníka z Vrchlabí, který zemřel v dubnu 1988 ve věznicí v Hradci Králové. Uveřejňujeme proto text volebního programu Pavla Wonky z roku 1986:

Nesdílím shodné stanovisko s orgány NF, která je plně uspokojena nad současným stavem. Z naší společnosti se vytratila jakákoli dialektika a polemika se státními orgány přestává být možná. Proto stavím před své voliče otázku, zda nám skutečně nezbyvá nic jiného, než projevovat pocity uspokojení. Já se osobně domnívám, že současná politická realita vyžaduje předstoupit před lid s pravdivým hodnocením současného stavu společnosti a programem, jak tento stav zlepšit.

Dospěl jsem k závěru, že ČSSR a celá společnost dospěla do závažné společenské krize, jejíž existence není přiznávána. S hrůzou zjišťuji, jak daleko dospěl ve všech oborech života společenský rozklad, který nezadržitelně pokračuje. Společenský vývoj se žene nezadržitelně kupředu a naše společnost jej nestačí sledovat. Odstranění tohoto stavu je nezbytně nutně provést dalekosáhlá opatření. Je nutné již předem počítat s tím, že chyby minulosti bude velmi nesnadné odstraňovat a jejich náprava si vyžádá dlouhou dobu. Nepustit se touto cestou by však znamenalo vážné ohrožení společenského a hospodářského zřízení státu a ohrožení samé existence socialismu v naší zemi. Uspokojivá situace není ani u občanských práv, kde jsme se dostali na úroveň první poloviny 19.století.

Svou poslaneckou iniciativu proto hodlám zaměřit k ochraně společenského a hospodářského zřízení a k ochraně občanských

práv občanů, jak by odpovídalo žádoucímu stavu v rozvinuté socialistické společnosti. V návaznosti na to míním přispívat k zlepšení mezinárodních vztahů ČSSR s jinými státy a národy a upevnění světového míru. V zorném poli mé působnosti budou nepochybně i otázky ekologické.

Hlavní má pozornost se pochopitelně zaměřuje do oblasti práva, která je jednou ze stěžejních oblastí, jejichž zanedbávání vedlo k současnému nedobrému stavu společnosti. Je to zároveň právo, které by mělo přispět podstatnou měrou ke zlepšení dnešní situace.

Po dlouhou dobu byla nesprávně chápána funkce práva ve společnosti a jeho poslání a společenský význam byl podceňován. Docházelo a stále dochází k výraznému přeceňování ideologické nadstavby na úkor práva. Právo a zákonný pořádek prohrávají všude tam, kde se střetávají s tzv. jinými zájmy, přičemž tyto zájmy jsou vydávány za společenské. O společenské prospěšnosti často rozhoduje jen subjektivní názor jednotlivce, nebo jde o zájmy osobní, protlačované autoritou jejich nositele.

Ani socialistická společnost nemůže při své existenci obstát bez práva. Dokonalý právní systém, ale i jeho dodržování jsou základem každé státní moci a státu. Každá státní moc, která na to zapomíná a přeceňuje význam ideologické nadstavby nad právní základnou z historického hlediska nutně spěje ke svému konci a ke ztrátě svého mocenského postavení.

S hrůzou a hluboce otřesen pozorují současný stav právního nihilismu, který zachvátil celou společnost. Již i sdělovací prostředky denně v hojné míře zaznamenávají spoustu selhání práva, jeho hrubé nerespektování a porušování. Na druhé straně jsou zde i hojné případy zneužití práva. Naše legislativa trpí závažnými nedostatky. Vždyť za třináct let jsme nedokázali provést ani žádnou kodifikaci základního práva ústavy. Jak to potom vypadá s právními normami nižší právní síly, je snadné odvodit.

Vždyť i na XVII. sjezdu KSČ již musela zaznít kritika našich zastupitelských sborů v tak závažných otázkách, jako je nutné dodržovat uplatnění zásad socialistické demokracie a zásady, že všechna moc pochází z lidu. Důvěra našich občanů v justiční systém je vážně otřesena a možnost dovolat se v některých

případech ochrany je nulová.

Právní nihilismus proto zachvátil všechny oblasti života společnosti a v našich závodech často slyšíme nářky, že bychom vůbec nemohli vyrábět, kdybychom měli dodržovat všechny právní normy.

Kořen právního nihilismu spatřuji převážně v podceňování práva a přeceňování ideologické nadstavby. Sekundárně se právní nihilismus prohlubuje tím, že občané jasně vidí závažné rozpory mezi slovy a skutky i mezi právním řádem a jeho praktickou aplikací.

V současné době je nutné zahájit skutečný boj o člověka, o to ho získat pro myšlenku socialismu. Při těchto úvahách zvažují i skutečnost, zda již není pozdě, protože právě zde existují jisté mezní hranice praktických možností, s nimiž si nelze pohrávat, a taková činnost je trestuhodná nejen z hlediska československého, ale i mezinárodního socialismu.

~~Život~~ ^{Život} v ČSSR se přece nemůže stát z vnitřního i mezinárodního hlediska nejlepší antikomunistickou propagandou. Citlivě je třeba zacházet i se všemi občanskými právy. Ke všem těmto skutečnostem zaměřím jako poslanec svou pozornost.

Mým základním programem poslance FS je odstranit ze života společnosti právní nihilismus a prosadit skutečný význam a obsah práva do společnosti ve všech oborech jejího života.

Wonka Pavel